

# Hardnekkig erfgoed

Een analyse van 30 mei 1969 als *emerging memory* in de Nederlandse postkoloniale literatuur

Tara Neplenbroek  
RMA NEDERLANDSE LITERATUUR EN CULTUUR  
Universiteit Utrecht  
4161068

Dr. Saskia Pieterse  
Dr. Markus Balkenhol

De journalisten vergaten dat ik een moeder had  
en mijn moeder ook en haar moeder weer  
ze wilden weten hoe het zo ver had kunnen komen  
ik mocht in een quizshow het beste antwoord op die  
vraag kiezen  
ik koos 'hardnekkig erfgoed'

Radna Fabias, *Habitus*.

# Inhoudsopgave

Samenvatting .....	4
Inleiding .....	5
Hoofdstuk 1. Theoretisch kader.....	8
1.1.    Probleemstelling: een gedeelde postkoloniale herinnering? .....	8
1.2.    Het Nederlandse koloniale verleden: zowel herinnerd als vergeten .....	12
1.3.    Postkoloniale literatuur binnen het nationale zelfbeeld.....	15
1.4.    Centrale begrippen samengevat .....	18
1.5.    Methode en materiaal.....	19
Hoofdstuk 2. 30 mei 1969 .....	23
2.1.    Een historische schets .....	23
2.2.    De reacties uit de Nederlandse pers en politiek .....	27
2.3.    Gerechtigde arbeidsoptand of uit de hand gelopen arbeidsconflict?.....	29
Hoofdstuk 3. Het eerste tijdvak: Het Nederlandse zelfbeeld onder vuur .....	33
3.1.    Het Caribisch gebied als nutteloos onderdeel van het Koninkrijk: W.F. Hermans, <i>De laatste resten tropisch Nederland</i> (1969).....	34
3.2.    Kritiek op de Nederlandse onwetendheid: Miep Diekmann- <i>Een doekje voor het bloeden. (Koninkrijksverband)</i> (1970) .....	43
3.3.    Conclusie .....	48
Hoofdstuk 4. Het tweede tijdvak: Curaçao als tragisch eiland.....	50
4.1.    Het eiland van dappere vrouwen: Anil Ramdas, <i>De strijd van de dansers</i> (1988) .....	53
4.2.    Het droevige eiland: Jan Brokken, <i>De droevige kampioen</i> (1997) .....	59
4.3.    Conclusie .....	65
Hoofdstuk 5. Het derde tijdvak: Zowel een kritische als een koloniale blik.....	67
5.1.    Mannen in glimmende auto's: Stefan Brijs, <i>Maan en zon</i> (2015) .....	68
5.2.    Curaçao gezien door de Nederlandse Shell – expat: Marlies Brenters, <i>Overzee</i> (2015).....	76
5.3.    Conclusie .....	84
Hoofdstuk 6. Conclusie .....	86
6.1.    Het verschijnen en verdwijnen van een kritische postkoloniale blik.....	86
6.2.    Herinneren in compartimenten .....	89
6.3.    Tot slot.....	90
Bibliografie .....	92
Bijlagen.....	98
Herdenking <i>trinta di mei</i> .....	99
John Leerdam .....	101

Dimitri Cloose .....	103
Nifa Ansano .....	105

## Samenvatting

*Hardnekkig erfgoed* beschrijft de momenten waarop de ogenschijnlijk vergeten datum 30 mei 1969 gefragmenteerd is verschenen in de Nederlandse postkoloniale literatuur van 1969 tot aan het heden. 30 mei '69 is een belangrijke datum in de Curaçaose geschiedenis: een conflict tussen Shell en haar arbeiders resulteerde in een massale opstand, waarbij een groot deel van Willemstad in vlammen opging. Nederlandse militairen werden ingezet om de rust te bewaken op dit Caribisch deel van het Koninkrijk. Deze studie betoogt dat 30 mei 1969 door de tijd heen op gecompartmentaliseerde wijze is herinnerd in Nederland. Hiermee is het een 'emerging memory' in de Nederlandse herinneringscultuur: een herinnering die verdwenen lijkt maar onder de oppervlakte aanwezig is geweest. Wanneer deze herinnering toch verschijnt in de Nederlandse literatuur, treedt deze in conflict met het Nederlandse zelfbeeld. Dit onderzoek toont de manier waarop 30 mei 1969 dit zelfbeeld bevraagt, door een kritische lezing te bieden van de Nederlandse literaire herinneringen van W.F. Hermans, Miep Diekmann, Anil Ramdas, Jan Brokken, Stefan Brijs, Marlies Brenters en diens receptiecontext. Daarnaast betoogt *Hardnekkig erfgoed* dat de Curaçaose literatuur die dit onderwerp thematiseert als 'stabilisator' fungeert in deze herinnering.

Dit onderzoek laat zien dat 30 mei '69 in het postkoloniale Nederland consequent in een apart domein is geplaatst in de herinneringscultuur. Direct na de mei-gebeurtenissen stond de positie van Nederland als voormalig kolonisator onder vuur en het militaire optreden werd in ditzelfde kader bediscussieerd. Vanaf deze periode tot aan het heden is de Nederlandse herinnering aan 30 mei '69 in meer of mindere mate omgeven geweest met stereotyperingen over Curaçao. Stereotyperingen plaatsen 'de ander' in een tegenovergesteld domein dan 'het zelf': Curaçao wordt dus als wezenlijk verschillend van Nederland voorgesteld. Deze stereotiepe voorstelling is grotendeels ontleend aan een onvolledige interpretatie van de Curaçaose literaire herinnering aan 30 mei. Vanaf het moment dat de literatuur van Tip Marugg, Frank Martinus Arion, Boeli van Leeuwen en Cola Debrot doordrong tot het Nederlandse literaire veld, is de Nederlandse herinnering aan 30 mei '69 geplaatst in het kader deze literatuur schetste, waarbij Curaçao wordt voorgesteld als 'droevig eiland' dat ver verwijderd is van Nederland. Door de herinnering aan deze datum te situeren in dit compartiment, werd Nederland als voormalig kolonisator opvallend vaak buiten schot geplaatst. Dit herinneren in compartimenten en het gebrek aan een kritische representatie van Nederland als kolonisator duidt op een gebrekkige herinneringscultuur. Nog steeds weet de herinnering aan 30 mei het zelfbeeld van Nederland aan te tasten. Hoewel er tegenwoordig meer kritische stemmen opkomen, is er van een echt kritische postkoloniale analyse van *trinta di mei* nog geen sprake in de Nederlandse literatuur.

## Inleiding

‘Er komt een dag dat het volk het niet meer neemt. Dan komt er een revolutie. Een echte. Niet zo’n wilde drink-en brandpartij als 30 mei, die heeft niets veranderd.’<sup>1</sup> Deze woorden werden op 3 december 2006 uitgesproken door de Nederlandse politicus Mark Rutte. Dit is niet zijn eigen uitspraak, maar die van het personage Janchi uit *Dubbelspel*, een roman van de Curaçaose auteur Frank Martinus Arion uit 1973. *Dubbelspel* diende als thema van de CPNB-actie *Nederland Leest*. Een maand lang stond literair Nederland in het teken van deze Curaçaose roman. Ter gelegenheid hiervan verzorgde Ruttés collega John Leerdam, tevens afkomstig uit Curaçao, een theatrale reading van de bekende roman, waar Rutte in figureerde. Zijn deelname aan de theateropvoering viel bij de Curaçaose auteur echter niet in goede aarde.<sup>2</sup>

Met de ‘wilde drink- en brandpartij’ refereert Arions personage aan 30 mei 1969. Op die dag stond Willemstad in brand: supermarkten werden geplunderd, warenhuizen en auto’s werden in brand gestoken, vrouwen liepen over straat met een kind op de ene arm en een pak suiker op de andere. Die ochtend was een groep van drie- tot vierduizend stakende arbeiders aan een protestmars begonnen vanaf de olieraffinaderij van het Nederlandse bedrijf Shell richting Fort Amsterdam, waar de gouverneur huisde. De directe aanleiding van de staking was een stukgelopen onderhandeling over de CAO tussen Shell en de vakbonden over ongelijke lonen. De verwoestingen die de betogers aanrichtten lieten zien dat de woede en onvrede van de Curaçaose arbeider over meer ging dan enkel deze onderhandelingen. Ze eisten zelfs het aftreden van de regering en scandeerden de leus ‘pan i respèt’: ze vroegen om brood en respect. Het was geen toeval dat het enkel de zwarte Curaçaoënaar was die de straten introk. Zijn woede richtte zich namelijk op de koloniale machtsstructuren die het dagelijks leven op het Curaçao van de jaren zestig domineerden. De Shell-directie bestond volledig uit Nederlanders en was op dat moment de representant voor het Nederlandse imperialisme dat eeuwenlang aanwezig is geweest op Curaçao. Er heerste armoede op het eiland en deze was raciaal bepaald: de zwarte arbeider kreeg voor hetzelfde werk minder betaald dan zijn witte collega.

Op het moment dat een witte Nederlandse politicus 37 jaar later de woorden in de mond neemt van een zwarte Curaçaose auteur waarbij hij zich negatief uitlaat over 30 mei 1969, is het niet verwonderlijk dat dit een conflict oplevert. Rutte zelf leek weinig bereid te reflecteren op de doorwerkingen van de koloniale verhoudingen tussen Nederland en Curaçao en gooide zelfs nog

---

<sup>1</sup> Susan Glimmerveen, ‘Dubbelspel,’ in *Tien jaar onverwerkt verleden. Stichting Julius Leeft!*, eds. Arlette Kouwenhoven & John Leerdam, (Volendam: LM Publishers, 2016), 19-25, 103.

<sup>2</sup> Auteur onbekend, ‘Rutte na uitspraken niet meer welkom in toneelstuk,’ *Trouw*, 8 maart 2007.

meer olie op het vuur. Kort daarna sprak de politicus namelijk het voornemen uit om Antilliaanse criminele jongeren 'terug te dumpen' naar de Antillen, Frank Martinus Arion reageerde verontwaardigd en zei het vertrouwen in John Leerdam volledig te zijn kwijtgeraakt: 'Je weet niet wat Leerdam gaat doen. Straks laat hij Rita Verdonk meespelen.'<sup>3</sup> Dit conflict tussen Arion, Leerdam en Rutte is exemplarisch voor de problematische relatie tussen Nederland en Curaçao. Ruites deelname aan de theaterbewerking en diens uitspraken over Antilliaanse Nederlanders getuigen niet enkel van een koloniale manier van spreken, maar ook van een houding waarin de Nederlandse Antillen niet als onderdeel van Nederland worden beschouwd. Hij sprak immers van 'Antillianen' en niet van 'Antilliaanse Nederlanders'. Waar Leerdam ernaar streefde het gedeelde koloniale verleden bespreekbaar te maken en de kennis van Nederlanders over de Nederlandse Antillen te vergroten, bracht hij het tegenovergestelde effect teweeg.

Deze ogenschijnlijke Nederlandse onwetendheid staat in dit onderzoek centraal. Is 30 mei 1969 een vergeten datum in de Nederlandse culturele herinnering? Ik betoog dat 30 mei 1969 sinds 1969 tot aan het heden niet compleet is vergeten, maar onder de oppervlakte is blijven leven. Paradoxaal genoeg ging dit ogenschijnlijke vergeten namelijk gepaard met incidentele culturele herinneringen aan de datum. Deze gefragmenteerde herinnering is er echter niet in geslaagd onderdeel te worden van de Nederlandse postkoloniale herinnering, en heeft dus geen dominante plaats in het verhaal dat Nederland vertelt over het koloniale verleden. Het feit dat deze herinnering toch blijft terugkeren, geeft aan dat de datum van blijvende relevantie is voor de Nederlandse herinneringsgemeenschap. Dit onderzoek geeft dan ook antwoord op de vraag of er vanaf 1969 tot aan het heden ontwikkelingen waarneembaar zijn in deze gefragmenteerde herinnering. Is er sprake van een eenduidige herinnering of is er sprake van een verschuivende betekenis aan 30 mei '69? Specifiek staat de rol van Nederlandse literatuur in het representeren van en actief vormgeven aan deze herinnering centraal. Dit onderzoek belicht eveneens welke rol focalisatie, de gepositioneerdheid van auteurs, personages en critici spelen in deze herinneringscultuur.

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden, staan de momenten waarop 30 mei '69 literair is verbeeld in de Nederlandse literatuur centraal. De afgelopen decennia hebben de auteurs W.F. Hermans, Miep Diekmann, Anil Ramdas, Jan Brokken, Stefan Brijs en Marlies Brenters aangetoond dat 30 mei 1969 zich niet zomaar laat verzwijgen, maar tegelijkertijd slechts gefragmenteerd opduikt. In het eerste hoofdstuk zal ik het theoretisch kader schetsen waaruit dit onderzoek vertrekt en in het tweede hoofdstuk besteed ik uitgebreider aandacht aan de gebeurtenissen op 30 mei 1969. Vervolgens analyseer ik de literaire herinneringen aan 30 mei '69

---

<sup>3</sup> Auteur onbekend, 'Rutte na uitspraken niet meer welkom in toneelstuk,' *Trouw*, 8 maart 2007.

in drie verschillende hoofdstukken. Het derde hoofdstuk heeft de eerste literaire reacties op de gebeurtenissen als onderwerp: de non-fictionele werken van Hermans en Diekmann. In het vierde hoofdstuk behandel ik de literaire verbeeldingen van Anil Ramdas en Jan Brokken, van 1988 en 1997. De romans van Stefan Brijs en Marlies Brenters uit 2015 representeren het meest recente tijdvak over de literaire herinnering aan 30 mei '69.

Daarbij is het van belang te melden dat ikzelf als Nederlandse onderzoeker evengoed de sporen van een koloniale geschiedenis met mij mee draag. Het is niet mogelijk deze positie volledig te overstijgen, maar wel heb ik gepoogd me zo grondig mogelijk te verdiepen in de geschiedenis van Curaçao. Voor mij begon dat bij de Curaçaose literatuur en eindigde dat in een bezoek aan het eiland zelf, waar ik de jaarlijkse herdenking van 30 mei '69 heb bijgewoond, die overigens volledig in het Papiaments was. In de bijlage heb ik een weergave van de gesprekken toegevoegd die ik voerde op Curaçao, en een korte foto-impressie van de herdenking. De afgelopen maanden heb ik me dan ook niet beperkt tot het lezen van de eerdergenoemde Nederlandse literatuur, maar heb ik daarnaast literaire werken van de Curaçaose auteurs Boeli van Leeuwen, Tip Marugg, Cola Debrot, Frank Martinus Arion, Nifa Ansano en Radna Fabias tot me genomen. Om me een voorstelling te kunnen maken van de betekenis van *trinta di mei* op Curaçao heb ik gesprekken mogen voeren met John Leerdam, Dimitri Cloose en Nifa Ansano, waarvoor dank.



# Hoofdstuk 1. Theoretisch kader

Op 30 mei 1969 zou Frank Martinus Arion een heldenrol hebben vervuld: hij zou het brandende bisschoppelijke paleis zijn ingestormd om de literaire werken uit de bibliotheek van de vlammenzee te redden. In 1995 meende Jacqueline Bel dat Arion de Nederlandse literatuur redde,<sup>4</sup> maar Wim Rutgers, specialist van de Caribische literatuur, wist dit te weerleggen: Arion redde niet de Nederlandse, maar de Papiamentstalige literatuur.<sup>5</sup> Deze verschillende interpretaties van dezelfde gebeurtenis raken aan de kern van dit onderzoek: de standplaats van waaruit een gebeurtenis herinnerd wordt, is van belang voor de betekenistoekenning aan diezelfde gebeurtenis. Als de historische feiten namelijk niet eenduidig vast te stellen zijn, spelen aannames over het verleden namelijk een belangrijke rol. Dit is zeker het geval in de herinnering aan het koloniale verleden, die in Nederland nog een marginale plek inneemt in de culturele herinnering.<sup>6</sup>

## 1.1. Probleemstelling: een gedeelde postkoloniale herinnering?

Gert Oostindie concludeert in *Postkoloniaal Nederland* (2010) dat de Curaçaose geschiedenis lange tijd onbekend is geweest in Nederland en dat het Caribisch gebied door de jaren heen minder aandacht heeft gekregen dan het voormalige Nederlands-Indië. Heerste er in Nederland na het verlies van de kolonie Nederlands-Indië het credo 'Indië verloren, rampspoed geboren', tegen de tijd dat de onafhankelijkheid van het Caribische gebied ter sprake kwam, leek haast niemand daar in de publieke opinie rouwig om te zijn. Hij vat de Nederlandse houding ten opzichte van het Caribisch gebied dan ook samen als 'weinig belangen, weinig expats en weinig oude interesse.'<sup>7</sup> Toch constateert Oostindie dat er 'de laatste twee of drie decennia' juist een opleving was in de belangstelling voor 'de West' in de Nederlandse literatuur:

---

<sup>4</sup> Jacqueline Bel, 'Paradoxen van de Antilliaans-Nederlandse literatuur. Over Debrots Mijn zuster de negerin en Arions Dubbelspel,' *Van oost tot west: koloniale en post-koloniale literatuur in het Nederlands*, eds. Eep Francken & Peter van Zonneveld, (Leiden: Vakgroep Talen en Culturen van Zuidoost-Azië en Oceanië, 1995), 49-63, 62.

<sup>5</sup> Wim Rutgers, *De brug van Willemstad naar Paramaribo. Nederlands-Caribische en Caribisch-Nederlandse literatuur 1945-2005*, (Willemstad: Universiteit van de Nederlandse Antillen), 120.

<sup>6</sup> Gloria Wekker, *White Innocence*, (Durham, London: Duke University Press, 2016), 13; Isabel Hoving, 'Polderpoko: Why it cannot exist,' in *The Postcolonial Low Countries: Literature, Colonialism and Multiculturalism*, eds. Elleke Boehmer & Sarah de Mul, (Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth: Lexington Books, 2012), 43.

<sup>7</sup> Gert Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2010), 160.

In de laatste twee of drie decennia zijn er meer boeken gepubliceerd over de geschiedenis van de Antillen en vooral Suriname dan in de drie voorgaande eeuwen. Nederlanders, niet Surinamers of Antillianen, domineerden deze inhaalslag – en van de auteurs van Caraïbische afkomst wonen de meesten in Nederland. De herontdekking van de West is bij uitstek een postkoloniaal fenomeen, direct verbonden aan de exodus. Toen pas ‘zag’ Nederland de voormalige koloniën, toen ontstond er ruimte voor het idee dat ook dit verleden erbij hoorde.<sup>8</sup>

‘Dit verleden’ gaat in de literaire verbeelding voornamelijk over het slavernijverleden, dat het dominante verhaal is geworden over de West-Indische geschiedenis, want ‘geen enkel thema leent zich beter voor een appèl op Nederlandse gebaren en hedendaagse erfenissen.’<sup>9</sup> Daarnaast signaleert Oostindie een verhoogde aandacht voor ‘de West’ in de historische en literaire canon dan ‘enkele decennia geleden’ en verklaart dit als volgt:

Weten wij nu meer over dat verleden? Ongetwijfeld. Maar aangezien wij over vrijwel álles uit het verleden vandaag meer weten, is dat geen sluitende verklaring. Het doordringen van de koloniale geschiedenis in de hedendaagse canon reflecteert in algemene zin een afstand nemen van een eng eurocentrisme, maar vooral het feit dat dit verleden, met de postkoloniale migranten, *thuis* is gekomen en daarmee *van ons allemaal* is geworden.<sup>10</sup>

Het centrale thema van dit onderzoek zit verscholen in de laatste zin van Oostindies stelling: de geschiedenis van voormalige koloniën is de geschiedenis van ons allemaal geworden. De verhoogde aandacht voor de West-Indische koloniale erfenis in Nederland verbindt hij namelijk expliciet met de Nederlandse identiteit. Dit zou bovendien een postkoloniaal<sup>11</sup> fenomeen zijn. En dat is opmerkelijk, aangezien er tegenwoordig ook minder optimistische stemmen klinken ten aanzien van het Nederlandse zelfbeeld, waarin standplaatsgebondenheid eveneens lijkt mee te tellen. Zo stelt Gloria Wekker dat het koloniale verleden nog altijd geen plaats kan krijgen binnen het Nederlandse zelfbeeld als tolerante natie. Hierdoor heeft dit verleden nooit een centrale rol kunnen innemen in de Nederlandse geschiedschrijving en wordt het verleden van postkoloniale migranten in Nederland nog altijd niet serieus genomen:

---

<sup>8</sup> Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 161.

<sup>9</sup> Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 161.

<sup>10</sup> Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 177. Eigen arcering.

<sup>11</sup> In overeenkomst met Lisanne Snelders (*Hoe Nederland Indië leest*, 13) hanteer ik een chronologische invulling van het begrip ‘postkoloniaal’. De term refereert in deze studie aan de periode na het kolonialisme.

And I would add: disposable, with nothing meaningful to contribute in terms of knowledge production, nothing that “we” would want or need to know about, who should assimilate and quit moaning about the past.<sup>12</sup>

Wekker signaleert dus het tegenovergestelde als Oostindie: volgens haar wordt de postkoloniale migrant nog altijd beschouwd als een inwoner wiens koloniale geschiedenis nog geenszins is opgenomen in de Nederlandse geschiedenis. In plaats daarvan lijkt de heersende mening te zijn dat deze migrant zich dient aan te passen en zou moeten stoppen met ‘zeuren’ over het verleden. Specifiek over de literatuur is ook Wim Rutgers minder optimistisch: in 2007 concludeert hij dat de Caribisch-Nederlandse literatuur<sup>13</sup> weliswaar een bloeiperiode kende in de jaren negentig, maar nog altijd een marginale positie inneemt in het Nederlandse literaire veld.<sup>14</sup> Bovendien bestaat de literaire representatie van Curaçao uit een stereotiepe voorstelling, waarbij de inwoners worden getypeerd als criminelen en bolletjesslikkers.<sup>15</sup> Michiel van Kempen constateert daarnaast in 2007 dat het Caribisch gebied voor Nederland niet meer is dan een toeristenbestemming van ‘sea, sex and sun, en nauwelijks deel van het eigen historisch bewustzijn.’<sup>16</sup> Opvallend genoeg ontkent ook Oostindie dit niet en constateert hij eenzelfde stereotypering van de Antilliaanse Nederlander en het Caribisch gebied als geheel. Hij beschrijft dus dat hoewel er in Nederland een clichématige voorstelling van de Antillen dominant is, er in de laatste decennia sprake is geweest van een opleving van aandacht voor het Caribisch gebied én dat deze koloniale geschiedenis tot de gezamenlijke geschiedenis is gaan behoren. Dit duidt op een zekere ambiguïteit: Oostindie veronderstelt dat er een gedeelde herinnering aan het koloniale verleden tussen Nederland en het Caribisch gebied bestaat, terwijl hetzelfde gebied een aparte positie inneemt in de Nederlandse samenleving, aangezien diens imago nog is omgeven door stereotypingen en onwetendheid.

Daarnaast tonen recente studies van Paul Bijl en Lisanne Snelders aan dat het koloniale verleden uit het voormalig Nederlands-Indië nog altijd een problematische positie inneemt binnen de Nederlandse herinneringscultuur en botst met het Nederlandse zelfbeeld als tolerante natie. Volgens hen is het koloniale verleden geen geïntegreerd onderdeel van de Nederlandse herinnering geworden. Deze stelling hanteer ik als hypothese binnen dit onderzoek. Gezien de

---

<sup>12</sup> Wekker, *White Innocence*, 14.

<sup>13</sup> Wim Rutgers, *De brug van Paramaribo naar Willemstad. Nederlands-Caribische en Caribisch-Nederlandse literatuur 1945-2005*, (Willemstad: Universiteit van de Nederlandse Antillen, 2007), 309. Rutgers definieert dit als literatuur geschreven door Nederlandse auteurs die het Caribisch gebied thematiseren.

<sup>14</sup> Rutgers, *De brug van Paramaribo naar Willemstad*, 455.

<sup>15</sup> Rutgers, *De brug van Paramaribo naar Willemstad*, 318.

<sup>16</sup> Michiel van Kempen, *Welcome to the Caribbean, darling! De toeristenblik in teksten uit de (voormalige) Nederlandse West*, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007), 29.

analyses van Bijl en Snelders, in combinatie met die van Wekker, Rutgers en Van Kempen vermoed ik namelijk dat de Nederlandse herinnering aan 30 mei 1969 een ‘gecompartmentaliseerde’<sup>17</sup> herinnering is en zodoende geen geïntegreerd onderdeel van het Nederlandse zelfbeeld uitmaakt. Deze studie onderzoekt de positie van 30 mei ’69 in de Nederlandse herinneringscultuur, en specifiek de manier waarop deze herinnering vorm krijgt in de Nederlandse postkoloniale literatuur. De relevantie van dit onderzoek is dat het in de eerste plaats inzicht verschaft in de discussie over de positie van Curaçao in de Nederlandse postkoloniale herinnering, en daarmee de Nederlandse identiteit. Daarbij is dit onderzoek van belang omdat het niet enkel inzicht biedt in deze positie van de herinnering zelf, maar ook in de processen die deze herinnering construeren. Ik probeer zodoende Oostindies stelling niet enkel te toetsen maar vooral te verklaren, door een kritische lezing te geven van de betekenis die er aan 30 mei ’69 door de tijd heen is toegekend. Hoe is het mogelijk dat Oostindie uit de Nederlandse postkoloniale literatuur opmaakt dat het Caribische koloniale verleden is opgenomen in de Nederlandse culturele herinnering, terwijl anderen een tegenovergestelde ontwikkeling signaleren? Zijn deze literaire representaties over het Caribisch gebied inderdaad vrij van een koloniaal denken of niet?

Het is daarnaast belangrijk om op te merken dat er over 30 mei dikwijls geconcludeerd is dat het een vergeten gebeurtenis is in Nederland. Zo zouden de mei-gebeurtenissen voor een hevige, maar kortstondige opleving in de Nederlandse aandacht voor Curaçao hebben gezorgd,<sup>18</sup> en de datum zou voor Curaçaose jongeren in Nederland in 1999 nog maar weinig betekenis hebben gehad.<sup>19</sup> Door de ontwikkeling in dit proces van ‘vergeten’ en ‘herinneren’ te analyseren, onderzoek ik de manier waarop de herinnering aan 30 mei ’69 in interactie treedt met het Nederlandse zelfbeeld. Is er sprake van een eenduidige herinnering of is de betekenis de laatste decennia veranderd? Welke rol speelt daarbij de ‘standplaatsgebondenheid’ van de Nederlandse auteur en de literaire kritiek? Deze studie probeert de werking van een ogenschijnlijk vergeten gebeurtenis in kaart te brengen en begeeft zich zodoende op het terrein van cultural memory studies. Specifiek richt dit onderzoek zich op de rol van literatuur in het weergeven en actief vormgeven van deze herinneringspraktijken. In het onderstaande ga ik ten eerste verder in op de zojuist geschetste status van de postkoloniale herinnering in Nederland en de werking en totstandkoming van een cultureel geheugen. Vervolgens belicht ik de functie die literatuur vervult als drager van en vormend element in een herinneringscultuur en kom ik terug op het zojuist

---

<sup>17</sup> Lisanne Snelders, *Hoe Nederland Indië leest. Hella Haasse, Tjalie Robinson, Pramoedya Ananta Toer en de politiek van herinnering*, Nog te verschijnen, 16. Dit begrip licht ik in het onderstaande toe.

<sup>18</sup> Marius Wessels, ‘De reacties van pers en politiek in Nederland,’ in *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*, ed. Gert Oostindie, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999), 121-145, 144.

<sup>19</sup> Hans van Hulst, ‘Tussen bacchanaal en laatste negeropstand,’ in *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*, ed. Gert Oostindie, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999), 267-281, 277-280.

geschetste thema. Centraal staan de begrippen 'emerging memory' van Paul Bijl, Lisanne Snelders' begrip 'compartimentalisering' en haar invulling van de 'politiek van het behoren'.

## 1.2. Het Nederlandse koloniale verleden: zowel herinnerd als vergeten

### 1.2.1. Gelijktijdig herinneren en vergeten: emerging memory

Door historici en wetenschappers is er dikwijls op gewezen dat het Nederlandse postkoloniale geheugen gevormd wordt door een politiek krachtenveld waarin machtsongelijkheid een grote rol speelt. Een postkoloniale herinnering komt dan ook niet spontaan tot stand, maar zou bewust buiten de herinneringscultuur gehouden worden, omdat het zou conflicteren met het nationale zelfbeeld van een progressief en tolerant Nederland.<sup>20</sup> In het dominante zelfbeeld is dan ook er weinig plaats geweest voor de gekoloniseerde stem. Veel meer domineert het Nederlandse nationale perspectief, dat het Caribisch gebied ziet vanuit een witte en op handel gerichte blik, waarin Curaçao als een 'probleemgebied' wordt beschouwd. Volgens deze zienswijze zou 30 mei 1969 bewust gemarginaliseerd worden in de herinneringscultuur en voorgesteld als een mislukte opstand. Een dergelijke aanname gaat uit van een intentionele visie op culturele herinnering. Een culturele herinnering ontstaat echter niet spontaan of doelbewust, maar wordt geconstrueerd in culturele praktijken waarin verschillende narratieven of versies van gebeurtenissen met elkaar in interactie treden. Bovendien veronderstelt deze aanname een denken in binaire opposities tussen vergeten en herinneren.

Paul Bijl argumenteert daarentegen dat een herinnering tegelijkertijd zowel aanwezig als afwezig kan zijn in een nationale herinneringscultuur: een gebeurtenis kan zowel herinnerd als vergeten worden. Bijl onderzoekt de culturele herinnering aan koloniaal geweld in Nederland en kwam tot de conclusie dat deze herinnering niet vergeten is, maar in een ander domein geplaatst is dan herinneringen aan de koloniale 'goede oude tijd', het *tempo doeloe*-discours.<sup>21</sup> De herinnering aan koloniaal geweld lijkt enkel afwezig maar is het niet. Dit wil zeggen dat een herinnering aan een gebeurtenis door de jaren heen wel degelijk in de herinneringscultuur is verschenen, maar dat het discours<sup>22</sup> waarin de herinnering verscheen, gefaald heeft betekenis toe te kennen aan de herinnering, omdat het botst met het zelfbeeld van de

---

<sup>20</sup> Oostindie, *Postkoloniaal Nederland*, 173-174; Paul Bijl, *Emerging Memory: Photographs of Colonial Atrocity in Dutch Cultural Remembrance*, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014), 12.

<sup>21</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 135. 'Tempo doeloe' is Maleis voor 'de oude dagen' en in Nederland is het gaan circuleren onder de betekenis 'de goede oude tijd'. Binnen dit discours wordt Nederlands-Indië voorgesteld als een nostalgische plek, een tropisch zorgeloos Europees paradijs en een verloren thuis.

<sup>22</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 33. Bijls definitie van discours is als volgt: de impliciete systemen die de manier bepalen waarop men de werkelijkheid ontvangt en produceert.

herinneringsgemeenschap.<sup>23</sup> In zo'n geval is er sprake van een 'emerging memory': een herinnering die niet verdwijnt, maar blijft terugkeren in de nationale herinneringscultuur. Ook dit is geen intentioneel proces, maar ontstaat wanneer de herinnering toch van betekenis blijkt te zijn voor het zelfbeeld van de gemeenschap, juist omdat het ermee conflicteert.<sup>24</sup> Emerging memories zijn dus representaties van het verleden die periodiek verschijnen in het culturele veld, waarbij de negatieve betekenis de irritatie van de gemeenschap opwekt,<sup>25</sup> omdat het niet past binnen bestaande narratieven over diens zelfbeeld.<sup>26</sup> Ze ontstaan bij een gebrek aan taal om betekenis te geven aan een bepaalde historische gebeurtenis. Deze situatie noemt Stoler ook wel 'cultural aphasia': het fenomeen dat een mnemotische gemeenschap<sup>27</sup> niet in staat is de juiste benaming te vinden om de betekenis van historische gebeurtenissen te duiden.<sup>28</sup> Dit leidt vervolgens tot de terugkeer van representaties van de gebeurtenis. Bijl onderscheidt drie stappen in het ontstaan van een emerging memory. In de eerste plaats wordt de historische gebeurtenis ontdekt en bestempeld als een vergeten onderdeel van het nationale geheugen. Vervolgens geven verschillende herinneringspraktijken verschillende betekenissen aan de gebeurtenis. Ten derde verdwijnt de gebeurtenis uit het dagelijkse publieke debat en begint de cyclus weer opnieuw. Er is een periodieke terugkeer van de historische gebeurtenis, zonder dat de betekenis vaststaat. Zolang de betekenis niet vaststaat, zal de gebeurtenis terugkeren in het maatschappelijke culturele veld.

### 1.2.2. *Herinneren in verschillende domeinen: de politiek van het behoren en compartimentalisering*

Een verbeelde gemeenschap kenmerkt zich door het feit dat leden van deze gemeenschap zich met elkaar verbonden voelen, zelfs als ze elkaar niet persoonlijk kennen.<sup>29</sup> Deze gemeenschap heeft een gedeelde culturele identiteit als basis, waar culturele herinneringen een belangrijk onderdeel van uitmaken. Door de 'politiek van het behoren' wordt bepaald wie tot 'het zelf' en wie tot 'de ander' gerekend wordt. Het bepaalt welke herinneringen worden opgenomen binnen een nationaal narratief en welke niet. Op die manier 'bewaakt' de politiek van het behoren de grenzen van de verbeelde gemeenschap: het bepaalt welke herinneringen als 'eigen' en welke als

---

<sup>23</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 13.

<sup>24</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 13.

<sup>25</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 13.

<sup>26</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 41.

<sup>27</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 13. Een 'mnemonic community' is een groep mensen die beïnvloed en gevormd is door culturele herinneringen, maar die zelf ook culturele herinneringen produceert. Bijl neemt de Nederlandse samenleving als herinneringsgemeenschap, net als dit onderzoek. In het vervolg beschrijf ik deze gemeenschap als een 'herinneringsgemeenschap'.

<sup>28</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 13.

<sup>29</sup> Benedict Anderson, *Imagined communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, (London, New York: Verso, 2016), 5-6. Anderson stelt dat dit op nationaal niveau voorkomt: hij hanteert de term 'imagined community' om een natie mee aan te duiden.

behorend tot ‘de ander’ worden beschouwd.<sup>30</sup> Binnen een ‘politiek van het behoren’ komt ‘compartmentalisering’ tot stand. Er is bij compartmentalisering geen sprake van een homogene herinnering waar verschillende perspectieven *samen één* beeld van de koloniale geschiedenis vormen, maar van het in compartimenten plaatsen van verschillende heterogene perspectieven.<sup>31</sup>

Zoals beschreven, waren herinneringen aan Nederlandse geweldsdaden uit de dekolonisatiestrijd volgens Bijl niet afwezig, maar botsten ze met het Nederlandse zelfbeeld. Wanneer ze in de culturele herinnering verschenen, functioneerden ze in een ander domein dan herinneringen aan ‘de goede oude tijd’ in de koloniën. Lisanne Snelders stelt dat Bijl hiermee een proces van compartmentalisering beschrijft: beide herinneringen kunnen immers niet tegelijkertijd deel uitmaken van de koloniale geschiedenis en ervaring.<sup>32</sup> Bijl ontleent zijn definitie van compartmentalisering aan Ervin Goffman, die stelt dat compartmentalisering ervaringen van het zelf vormt.<sup>33</sup> Een vergelijkbaar proces beschrijft Andrew Goss met ‘bracketing’: de koloniale geschiedenis is niet geïncorporeerd in een nationaal geschiedverhaal, maar staat als het ware ‘tussen haakjes’.<sup>34</sup> Compartmentalisering treedt dus op wanneer verschillende narratieven erin falen samen één culturele herinnering te vormen. Het heeft als consequentie dat de betreffende herinnering niet als eenduidig wordt geïnterpreteerd en daarom telkens opnieuw vergeten en ontdekt wordt.<sup>35</sup> Het is bovendien een teken dat er sprake is van een gebrekkige herinnering aan de koloniale periode en dat het conflicteert met een nationaal zelfbeeld.<sup>36</sup>

Omdat 30 mei ’69 door de jaren heen diverse keren is verschenen en verdwenen in de Nederlandse literatuur, lijkt dit eveneens een emerging memory te zijn. Dit onderzoek analyseert de positie die 30 mei ’69 inneemt in het Nederlandse zelfbeeld, waarbij literatuur als medium van herinnering fungeert. In de analyse naar de positie van een culturele herinnering binnen een nationaal zelfbeeld, zijn er zoals beschreven altijd processen van in- en uitsluiting actief. Om te kunnen bepalen hoe dit precies plaatsvindt, belicht ik in het volgende onderdeel de functie van literatuur in een herinneringscultuur en nationaal zelfbeeld.

---

<sup>30</sup> Lisanne Snelders, *Hoe Nederland Indië leest. Hella Haasse, Tjalie Robinson, Pramoedya Ananta Toer en de politiek van herinnering*, Nog te verschijnen, 36.

<sup>31</sup> Snelders, *Hoe Nederland Indië leest*, 16.

<sup>32</sup> Snelders, *Hoe Nederland Indië leest*, 16.

<sup>33</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 137. ‘Frames organize experience, according to Goffman: they compartmentalize life and aspects of the self. In tempo doeloe culture, as I will argue, the 1904 photographs were semanticized as depicting scenes of public life, which was framed as separate from the private.’

<sup>34</sup> Snelders, *Hoe Nederland Indië leest*, 16.

<sup>35</sup> Snelders, *Hoe Nederland Indië leest*, 16.

<sup>36</sup> Snelders, *Hoe Nederland Indië leest*, 16.

### 1.3. Postkoloniale literatuur binnen het nationale zelfbeeld

De studie van culturele herinnering veronderstelt dat het heden telkens opnieuw betekenis geeft aan het verleden. Dit vindt plaats binnen een herinneringsgemeenschap, in de vorm van culturele producten die het verleden herdenken. De herinnering die zodoende tot stand komt vormt de basis voor de gedeelde identiteit van deze groep.<sup>37</sup> De herinnering aan een gebeurtenis in cultuurproducten die circuleren in een nationale gemeenschap kan dus uitspraken doen over het zelfbeeld van de gemeenschap en vanuit de politiek van het behoren bepalen wat er tot ‘het zelf’ en ‘de ander’ wordt gerekend. In dit proces vervullen literaire teksten een tweeledige rol: ten eerste vormen ze een representatie van het culturele geheugen van de betreffende gemeenschap, waar deze haar identiteit aan ontleent. Ten tweede dragen literaire teksten actief bij aan het vormen van ditzelfde culturele geheugen.

#### 1.3.1. Representatie van het bruikbare verleden

Teksten portretteren de manier waarop groepen en individuen hun verleden herinneren en hoe ze identiteiten construeren op basis van deze herinneringen.<sup>38</sup> Theoretisch gezien is er altijd sprake van een zekere schaarste in een culturele herinnering. Dit wil zeggen dat cultuur slechts betekenis kan geven aan een deel van het verleden. Culturele producten geven immers betekenis via selectie, representatie en interpretatie van historisch materiaal. Dit principe van schaarste leidt tot de selectie, samenvoeging en herhaling van herinneringen.<sup>39</sup> Literatuur is geen gesloten systeem op zichzelf, maar onderdeel van deze betekenisgevende processen in een cultuur.<sup>40</sup> Dit houdt in dat een analyse naar de literaire weergave van historische gebeurtenissen inzicht geeft in deze processen van in- en uitsluiting. Een literaire herinnering maakt op deze manier een constructie van het bruikbare verleden waar een gemeenschap haar identiteit aan ontleent.<sup>41</sup> Een literaire tekst die een historische gebeurtenis herinnert, biedt een interpretatie van het verleden

---

<sup>37</sup> Snelders, *Hoe Nederland Indië leest*, 21; Herbert Grabes, ‘Cultural Memory and the Literary Canon,’ in *A Companion to Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, eds. Sara B. Young, Ansgar Nünning & Astrid Erll, (Berlin: Walter de Gruyter, 2008), 311-319, 311.

<sup>38</sup> Birgit Neuman, ‘The Literary Representation of Memory,’ in *A Companion to Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, eds. Sara B. Young, Ansgar Nünning & Astrid Erll, (Berlin: Walter de Gruyter, 2008), 333-343, 333.

<sup>39</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 28.

<sup>40</sup> Neuman, ‘The Literary Representation of Memory,’ 334.

<sup>41</sup> Neuman, ‘The Literary Representation of Memory,’ 338; Grabes, ‘Cultural Memory and the Literary Canon,’ 312. Grabes argumenteert dat een literaire canon het bruikbare verleden van een gemeenschap belichaamt, en dat het de basis vormt voor de constructie van de nationale identiteit.



vanuit het heden en is zodoende een drager van informatie over de manier waarop een herinneringsgemeenschap haar 'usable past' interpreteert en de eigen identiteit construeert.<sup>42</sup>

In de analyse van het zelfbeeld van het postkoloniale Nederland, kan een literaire representatie van een postkoloniale gebeurtenis inzicht bieden in de mate waarin het koloniale verleden tot het Nederlandse zelfbeeld wordt gerekend. In het koloniale discours bepalen essentialistische denkbeelden wie tot 'de ander' of 'het zelf' wordt gerekend. Snelders definieert essentialisme als 'een manier van spreken waarbij de individuele leden van een grote groep dezelfde eigenschappen krijgen toegekend op basis van categorieën zoals gender of ras.'<sup>43</sup> Zoals eerder beschreven, bekritisieren Rutgers en Van Kempen de Nederlandse clichématige verbeelding van het Caribisch gebied. Stereotyperingen geven een eenzijdige voorstelling van 'de ander', waardoor de verschillen tussen het schrijvend subject en de gekoloniseerde ander worden aangezet. Deze verschillen spelen een centrale rol in de identiteit van een herinneringsgemeenschap.<sup>44</sup> Wanneer de literaire verbeelding van 'de ander' de vorm aanneemt van een stereotype, stabiliseert dit namelijk de positie van 'het zelf'.<sup>45</sup> Omdat in dit onderzoek de processen van in- en uitsluiting binnen het Nederlandse zelfbeeld centraal staan, zal de literaire verbeelding van 'de ander' eveneens bestudeerd worden, door het focalisatieperspectief als onderdeel van de analyse te maken. Hierdoor wordt immers duidelijk of het perspectief van de zwarte Curaçaoënaar ook een positie inneemt in de Nederlandse literatuur over 30 mei 1969.

### 1.3.2. *Het actiefvormen van een culturele herinnering*

De tweede rol die literatuur in een herinneringscultuur inneemt is van performatieve aard.<sup>46</sup> Teksten construeren zelf nieuwe herinneringsmodellen. Literaire teksten construeren een voorstelling van het verleden, waarbij auteurs zich baseren op culturele denkbeelden die dominant zijn in de herinneringsgemeenschap en dit combineren met fictieve elementen. Een literair werk functioneert dan ook als een vorm van kennisoverdracht.<sup>47</sup> Er is in zo'n geval sprake van mediatie: Het werk construeert een voorstelling van het verleden en medieert tussen het

---

<sup>42</sup> Neuman, 'The Literary Representation of Memory,' 335.

<sup>43</sup> Snelders, *Hoe Nederland Indië leest*, 145.

<sup>44</sup> Kwame Anthony Appiah, 'Race,' in *Critical Terms for Literary Study*, eds. Frank Lentricchia & Thomas MchLaughlin, (Chicago, London: The University of Chicago Press, 1995), 2e druk, 274-287, 287.

<sup>45</sup> Isabel Hoving, 'Polderpoko: Why it cannot exist,' 41.

<sup>46</sup> Astrid Erll & Ann Rigney, 'Introduction: Cultural Memory and its Dynamics,' in *Media and Cultural Memory/ Medien und kulturelle Erinnerung*, eds. Astrid Erll & Ann Rigney, (Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2009), 1-14, 2.

<sup>47</sup> Renate Lachman, 'Mnemonic and Intertextual Aspects of Literature,' in *A Companion to Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, eds. Sara B. Young, Ansgar Nünning & Astrid Erll, (Berlin: Walter de Gruyter, 2008), 301-310, 306.

individu en de wereld, en tussen individuen en groepen onderling.<sup>48</sup> Hierdoor kan literatuur het begrip van de lezer over het verleden veranderen en actief bijdragen aan de vorming van een culturele herinnering.<sup>49</sup> Deze constructie van een cultureel geheugen is bovendien geen statisch, maar een dynamisch proces. Literaire mediaties over dezelfde historische gebeurtenis kunnen een ander beeld uitdragen en als het ware in interactie treden met elkaar. Deze onderhandeling met het verleden is chronologisch gezien een continu proces.<sup>50</sup> Een analyse naar de chronologische ontwikkeling van een culturele herinnering garandeert zodoende een zo compleet mogelijk beeld van de betreffende herinneringscultuur.

Volgens Ann Rigney kan literatuur een vijftal functies dienen in deze vorming van de culturele herinnering, waarvan er voor dit onderzoek twee relevant zijn. Literaire teksten kunnen namelijk zowel een dynamische als een stabiliserende functie vervullen. Zodoende vervult literatuur de rol van 'katalysator' of 'stabilisator': het brengt maatschappelijke aandacht aan een tot dan toe verwaarloosd evenement in de culturele herinnering, of biedt een kader voor latere literaire werken die het verleden verbeelden.<sup>51</sup> Romans kunnen zo een sleutelrol vervullen over een bepaald narratief van het verleden. Het meest expliciet komt dit tot uitdrukking door middel van intertekstualiteit: het verwijzen naar andere teksten. Door intertekstualiteit activeert een literaire tekst de kennis die de voorgaande tekst in zich draagt en ontstaat er een bepaalde continuïteit.<sup>52</sup> Dit kan verschillende vormen aannemen: De nieuwe tekst kan een tegenovergestelde visie bieden ten opzichte van de tekst waar het naar refereert, of juist dezelfde visie vertegenwoordigen. Daarnaast kan de nieuwe tekst ook bepaalde elementen van de oude tekst toe-eigenen en in een andere context plaatsen.<sup>53</sup> 'Appropriation' wordt gedefinieerd als 'het toe-eigenen van de teksten door verschillende groepen, vanuit hun eigen belangen en verlangens, die zowel ideologisch, als esthetisch of creatief kunnen zijn.'<sup>54</sup> In een postkoloniaal discours beschouw ik het als relevant te analyseren of de literatuur van Curaçaose auteurs eveneens deel uitmaakt in deze constructie van een culturele herinnering. Ik ben immers geïnteresseerd in processen van in- en uitsluiting. Kan een literaire herinnering aan 30 mei 1969 van een Curaçaose

---

<sup>48</sup> Ann Rigney, 'Cultural memory studies: mediation, narrative and the aesthetic,' in *Routledge International Handbook of Memory Studies*, eds. Anna Lisa Tota & Trever Hagen, (London, New York: Routledge), 65- 76, 65.

<sup>49</sup> Neuman, 'The Literary Representation of Memory,' 335.

<sup>50</sup> Neuman, 'The Literary Representation of Memory,' 335.

<sup>51</sup> Ann Rigney, 'The Dynamics of Remembrance: Texts Between Monumentality and Morphing,' in *A Companion to Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, eds. Sara B. Young, Ansgar Nünning & Astrid Erll, (Berlin: Walter de Gruyter, 2008), 346-353, 352.

<sup>52</sup> Lachman, 'Mnemonic and Intertextual Aspects of Literature,' 306.

<sup>53</sup> Lachman, 'Mnemonic and Intertextual Aspects of Literature,' 304- 305. Lachman benoemt dit 'participation', 'troping' en 'transformation'.

<sup>54</sup> Snelders, *Hoe Nederland Indië leest*, 44. Ze beschrijft hier Rigneys definitie van 'appropriation'.

auteur een sleuteltekst vormen in de Nederlandse culturele herinnering aan dezelfde gebeurtenis? En zo ja, hoe wordt er dan aan gerefereerd?

### 1.3.3. *Hoe breed gedragen is de herinnering?*

Een literair werk is dus een drager van informatie over wat een herinneringsgemeenschap tot haar relevante verleden beschouwt en construeert hiermee de herinneringscultuur. Een herinnering functioneert nooit op individueel niveau, maar vormt een mediatie tussen het individu en de gemeenschap en is zelf ook gemedieerd door andere cultuurproducten.<sup>55</sup> In de sociale kaders waarin een literair werk circuleert, krijgt de herinnering die gerepresenteerd wordt betekenis voor de herinneringsgemeenschap. De 'social performance' van een cultuurproduct bepaalt of een herinnering niet enkel individueel, maar ook collectief gedeeld wordt.<sup>56</sup> Om te bepalen hoe breed de literaire representatie van het verleden gedragen wordt in de herinneringsgemeenschap, is het dus eveneens van belang de receptie van het literaire werk te analyseren.

## 1.4. Centrale begrippen samengevat

Samenvattend baseert dit onderzoek zich op een zevental centrale begrippen. Het geeft antwoord op de vraag welke positie 30 mei '69 inneemt in de Nederlandse postkoloniale geschiedenis en de manier waarop deze herinnering als *emerging memory* vorm krijgt in de literatuur: een herinnering die uit de herinneringscultuur verdwenen lijkt, maar het niet is. De herinnering lijkt echter verdwenen omdat het een conflict oplevert met het zelfbeeld van de herinneringsgemeenschap, in dit geval de Nederlandse nationale herinneringsgemeenschap. Een manier om de werking van dit begrip in kaart te brengen, is door de momenten te bestuderen waarop de datum toch in de culturele herinnering verschijnt en te analyseren of de herinnering aan 30 mei 1969 gecompartmentaliseerd is. Wanneer er sprake is van *compartmentalisering*, is de herinnering aan de datum in een apart domein geplaatst en door de politiek van het behoren geen onderdeel geworden van de nationale herinneringscultuur. Dit impliceert dat de betreffende herinnering in strijd is met het Nederlandse zelfbeeld en niet tot de 'Nederlandse' geschiedenis

---

<sup>55</sup> Snelders, *Hoe Nederland Indië leest*, 22.

<sup>56</sup> Erll & Rigney, 'Introduction: Cultural Memory and its Dynamics,' 9. De 'social performance' definiëren zij als volgt: 'By this we mean the ways in which particular memorial practices are taken up in the public sphere and hence become collective points of reference. This involves shifting analytic emphasis away from particular media products and how they remediate earlier products, towards the social actors and organisations which ensure that certain stories rather than others enjoy publicity and become salient; even more fundamentally, which ensure that certain topics rather than others are put on the society's commemorative "agenda".'

wordt gerekend. *De politiek van het behoren* bewaakt namelijk de grenzen van de verbeelde gemeenschap en bepaalt wie tot 'de ander' en wie tot 'het zelf' gerekend wordt.

In de analyse naar de werking van een emerging memory neemt het zelfbeeld van de gemeenschap dus een centrale rol in, dat zich laat kenmerken door processen van in- en uitsluiting in culturele herinneringspraktijken. In dit onderzoek staat literatuur als herinneringspraktijk centraal. Wanneer 30 mei 1969 in de literaire herinnering verschijnt, vormt het een representatie van het deel van het verleden wat als *usable past* wordt beschouwd: literaire herinneringen zijn immers altijd een selectie en interpretatie van de geschiedenis. Deze interpretatie van de historische gebeurtenis draagt dus eveneens kenmerken van in- en uitsluiting in zich. Omdat dit onderzoek zich richt op het postkoloniale domein, heb ik in mijn analyse naar de representatie van 30 mei 1969 eveneens aandacht voor eventuele stereotyperingen en hiermee het *focalisatieperspectief*. Clichématige verbeeldingen bepalen immers wat tot 'het zelf' en 'de ander' wordt gerekend en het focalisatieperspectief bepaalt wie de dominante blik hanteert ten opzichte van 'de ander'. Daarnaast heeft literatuur een performatieve rol en draagt het zelf bij aan de constructie van een culturele herinnering. Zodoende kan een literair werk de rol van katalysator of stabilisator innemen. Het meest expliciet komt de stabilisator-functie tot uitdrukking door *intertekstualiteit*: de verwijzing naar andere teksten. In de analyse naar de positie die 30 mei 1969 inneemt in de culturele herinnering, besteed ik eveneens aandacht aan de vraag of er hierin ruimte is voor literatuur van Curaçaose auteurs. Tot slot geeft een analyse naar de *sociale netwerken* van literatuur antwoord op de vraag of de literaire representatie van de historische gebeurtenis breed gedragen wordt in de maatschappij en welke rol de gepositioneerdheid van Nederlandse auteurs en critici in deze herinneringscultuur speelt. Dit levert de volgende methode op, die gebaseerd is op Paul Bijls *framing*-methode.

## 1.5. Methode en materiaal

Dit onderzoek is chronologisch van aard, omdat ik de momenten wil analyseren waarop 30 mei 1969 in de Nederlandse herinneringscultuur is verschenen. Literair gezien zijn dat de volgende momenten.<sup>57</sup> In januari 1969 bezoekt Willem Frederik Hermans het Caribisch deel van het Koninkrijk. Zijn ervaringen heeft hij opgeschreven in *De laatste resten tropisch Nederland* (1969).

---

<sup>57</sup> In de literatuur in het 'neerlandophone' veld – dat wil zeggen alle literatuur die in het Nederlandstalig is verschenen – is 30 mei 1969 vaker voorgekomen dan in onderstaande zes romans. Zo kwam de datum ook voor in Aliefka Bijlsma, *Gezandstraald* (2007), Eric de Brabander, *Het geheim van Doña Lisa* (2007) en Ralf Mohren, *De hemel is zwart vandaag* (2017). In deze werken neemt 30 mei 1969 echter slechts een marginale positie in. Vandaar dat er binnen dit onderzoek is gekozen voor onderstaande werken. Hierin wordt 30 mei 1969 namelijk wel tot een centraal thema gemaakt en de corpuskeuze garandeert bovendien een belichting van 30 mei vanuit verschillende perspectieven.

Zijn nawoord schreef hij twee dagen na 30 mei 1969, waarin hij tevens zijn mening ten aanzien van de mei-gebeurtenissen gaf. Een jaar later verscheen een andere journalistieke reportage over Curaçao waarin de oorzaken rondom het ontstaan van 30 mei 1969 uiteengezet worden. Correspondente Miep Diekmann bundelde haar columns voor de *Haagsche Courant* als *Een doekje voor het bloeden. (Koninkrijksverband)* (1970). Een andere non-fictionele vertelling over Curaçao en 30 mei 1969 leverde Anil Ramdas in 1988. *De strijd van de dansers* (1988) is een socialistisch getinte bundel biografische vertellingen, waarmee hij de Curaçaose onderklasse een stem wilde geven. Een fictionele representatie van de mei-gebeurtenissen bood de Nederlandse auteur Jan Brokken met *De droevige kampioen* (1997), dat het fictieve verhaal vertelt van Curaçaose sportheld Riki Marchena. Het meest recent is 30 mei verschenen als centraal thema in een tweetal romans in 2015. De roman *Maan en zon* (2015) van de Vlaamse auteur Stefan Brijs vertelt het verhaal van een zwarte priester op Curaçao die rond de eeuwwisseling terugblijkt op de periode rondom 30 mei 1969. Een geheel ander perspectief biedt *Overzee* (2015) van debutante Marlies Brenters. De roman vertelt de geschiedenis van 30 mei 1969 vanuit het perspectief van een dochter van een Nederlandse Shell-directeur.

Een emerging memory circuleert dus in de herinneringscultuur in drie stappen: het wordt ten eerste opgemerkt als vergeten, vervolgens worden er verscheidene betekenissen aan gegeven in de culturele herinnering wat een botsing met het zelfbeeld oplevert, en tot slot verdwijnt de herinnering uit het discours en begint de cyclus opnieuw. Om de werking van 30 mei 1969 als emerging memory in de Nederlandse herinneringscultuur te analyseren, heb ik een analysemodel geconstrueerd dat gebaseerd is op Bijls *framing*-methode. Hij stelt immers dat zijn methode tevens werkzaam is voor andere debatten over het Nederlandse koloniale geheugen.<sup>58</sup> Aan zijn materiaal stelt Bijl de vraag ‘Is hetgeen wat hier verbeeld wordt Nederlands?’<sup>59</sup> *Framing* als analysemethode baseert zich op de aanname dat de productie van het culturele geheugen afhankelijk is van verschillende discoursen, waardoor sommige herinneringen worden opgenomen in één nationaal narratief, en sommige herinneringen in een apart compartiment worden geplaatst. De *framing*-methode gaat dus voorbij aan de vraag of een gebeurtenis herinnerd wordt of niet, maar richt zich op de manier waarop de gebeurtenis herinnerd wordt, wanneer dit toch plaatsvindt.<sup>60</sup> Eenzelfde invalshoek hanteer ik in dit onderzoek.

---

<sup>58</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 29.

<sup>59</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 40. ‘The basic question asked by all photographs’ observers within the national framework – “Is what these images depict Dutch?” – has not only led to, on one hand, strategies of denial and compartmentalization (see chapter 3) and, on the other hand, an incorporation of these images into larger critiques of colonialism (see chapter 4), but also induced moments of cultural aphasia.’

<sup>60</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 35.

De *framing*-methode houdt in dat een culturele herinneringspraktijk geanalyseerd wordt vanuit het kader waarin het verschijnt. Betekenis valt volgens Bijl te ontlenen uit drie niveaus: uit die van het cultuurproduct zelf, uit de bijbehorende teksten en uit het niveau van het discours: de impliciete systemen die de manier bepalen waarop men de werkelijkheid ontvangt en produceert.<sup>61</sup> De representatie van het verleden heeft zoals beschreven een sterke continuïteit met de manier waarop het heden betekenis geeft aan het verleden. Deze representatie biedt als het ware toegang naar een 'past possible world'.<sup>62</sup> Als eerste stap in de analyse van de literaire werken breng ik dan ook de representatie van 30 mei 1969 zo nauwkeurig mogelijk in kaart. Ik analyseer welk narratief over 30 mei 1969 verteld wordt, om te bepalen of de datum gedepolitiseerd wordt in de Nederlandse representatie. Daarnaast analyseer ik vanuit welk focalisatieperspectief dit plaatsvindt en of het Nederlandse optreden op Curaçao bekritiseerd wordt.<sup>63</sup>

De manier waarop een herinnering gekaderd wordt, beïnvloedt de semantische betekenis van de herinnering.<sup>64</sup> In het geval van een literaire representatie van 30 mei 1969, beïnvloedt de manier waarop de datum gekaderd wordt in de roman zelf de betekenis van de beschreven herinnering. Vandaar dat de tweede stap in de analyse bestudeert hoe 30 mei 1969 geframed wordt in het literaire werk. In dit deel besteed ik aandacht aan stereotyperingen en intertekstualiteit om eventuele processen van in- en uitsluiting te beschrijven. Ik analyseer in welk kader over Curaçao 30 mei 1969 verteld wordt, of er intertekstualiteit is met Curaçaose literaire werken. Tot slot analyseer ik welke rol 30 mei 1969 speelt voor de algehele interpretatie, om te bepalen welke perspectieven hun doorwerking vinden in de roman als geheel en dus dominant zijn.

Omdat de culturele herinnering een bepaalde 'past possible world' representeert, is het ook mogelijk dat deze voorstelling van het verleden juist geen aansluiting vindt bij het wereldbeeld van de hedendaagse lezer en zorgt voor momenten van irritatie, waardoor de gebeurtenis weer uit de herinneringscultuur verdwijnt. De derde stap in deze analyse richt zich dan ook op de receptie van de betreffende literaire werken: levert de culturele herinnering van 30 mei 1969 een conflict op? Wordt de datum opgemerkt in de receptie? Vindt de literaire

---

<sup>61</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 31, 33.

<sup>62</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 32-33. De 'past possible world' is een voorstelling van een zo realistisch mogelijke weergave van het verleden, waarbij deze 'past possible world' een sterke continuïteit met de hedendaagse wereld van de kijker vertoont.

<sup>63</sup> Deze drie subvragen licht ik in het volgende hoofdstuk toe, omdat deze uitleg om een uitgebreidere historische schets vraagt dan waar het theoretisch kader ruimte voor biedt.

<sup>64</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 30. 'Framing' wordt door Mieke Bal gedefinieerd als een performatief proces, waarbij het kader een gebeurtenis niet enkel van context voorziet, maar deze ook 'produceert'. Het kader rondom een cultuurproduct heeft zodoende invloed op de betekenis van de herinnering die het representeert.

interpretatie van de datum weerslag in de receptie? Schematisch gezien ziet de methode er als volgt uit:

- Stap 1: Analyse van de representatie van 30 mei 1969 in het literaire werk.
  - Welk narratief wordt beschreven?
  - Wordt het Nederlandse optreden van Shell en de mariniers bevraagd?
  - Vanuit welk focalisatieperspectief wordt 30 mei 1969 verteld?
- Stap 2: Analyse naar het frame rondom 30 mei 1969 in het literaire werk.
  - Stereotypering: In welk narratief over Curaçao wordt 30 mei geplaatst?
  - Intertekstualiteit: Wordt er gerefereerd aan werk van Curaçaose auteurs?
  - Welke rol speelt 30 mei voor de interpretatie van de roman?
- Stap 3: Analyse naar de receptiecontext van het literaire werk.
  - Wordt 30 mei '69 opgemerkt?
  - Weerklinkt er een kritische postkoloniale stem?

Deze analysemethode moet zodoende inzicht bieden in de ontwikkeling van de gefragmenteerde herinnering van 30 mei '69 in de Nederlandse postkoloniale literatuur en de rol die de positie van auteurs, critici en personages hierin spelen.

## Hoofdstuk 2. 30 mei 1969

### 2.1. Een historische schets

Op 1 mei 1969, de Dag van de Arbeid, leidde pater Amado Römer een eucharistieviering voor Shell-arbeiders in Willemstad waar hij pleitte voor een vreedzame revolutie om de arbeidsomstandigheden te verbeteren: 'Blijven wij in gebreke, dan is de dag van een bloedige revolutie niet ver.'<sup>65</sup> Met deze woorden kaartte hij de ongelijkheid en armoede op Curaçao aan en waarschuwde hij voor een uitbarsting van geweld. Al langere tijd sluimerden er gevoelens van onvrede, woede en verontwaardiging over de raciale ongelijkheden in de Curaçaose postkoloniale samenleving. Niet enkel op Curaçao, maar wereldwijd zorgden dergelijke gevoelens voor een groei van linkse protesten.

#### 2.1.1. *Het kritische klimaat van de jaren zestig*

In de jaren zestig lagen politieke en sociale structuren wereldwijd onder vuur. In de Verenigde Staten uitte zich dit door het ontstaan van diverse zwarte burgerrechtenbewegingen: in 1966 werden de bewegingen 'Black Panthers' en 'Black Power' opgericht, respectievelijk door volgelingen van Malcolm X en door de studentenleider Stokely Carmichael.<sup>66</sup> Hiertegenover stond de beweging van Martin Luther King, die een geweldloze strijd propageerde.<sup>67</sup> Het was eveneens het tijdperk van het ontstaan van de 'Black Arts Movement' in New York en andere steden van de V.S. waarbij zwarte artiesten een alternatief boden voor de witte dominante cultuur en zodoende bijdroegen aan een bewustwordingsproces over de eigen zwarte cultuur.<sup>68</sup> Deze strijd was echter verre van geweldloos: in de zomer van 1967- die later paradoxaal genoeg bekend zou komen te staan als 'The Summer of Love'- vonden er in de binnensteden van Detroit en Newark dagenlange plunderingen en brandstichtingen plaats, ontstaan uit een conflict tussen zwarte Amerikanen en de politie. Deze plunderingen trokken de aandacht van de internationale pers en werden wisselend veroordeeld: de Amerikaanse media interpreteerden de branden als gewelddadige ongeregelde heden en rassenrellen, terwijl men in zwarte kringen en in Europa sprak over een revolutie.<sup>69</sup> Er heerste zodoende een tegenstelling tussen een visie die de zwarte bevolking zelf verantwoordelijk stelde voor de plunderingen en een visie die het revolutionaire karakter van de

---

<sup>65</sup> Wessels, 'De reacties van pers en politiek in Nederland,' 41.

<sup>66</sup> Rosemarijn Hoefte, 'Internationale reacties op de revolte en het Nederlandse ingrijpen,' in *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*, ed. Gert Oostindie, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999), 147-162,151.

<sup>67</sup> Geert Buelens, *De jaren zestig: een cultuurgeschiedenis*, (Amsterdam: Ambo Anthos, 2018), 475.

<sup>68</sup> Buelens, *De jaren zestig: een cultuurgeschiedenis*, 402.

<sup>69</sup> Buelens, *De jaren zestig: een cultuurgeschiedenis*, 569.



strijd benadrukte. Deze nasleep en internationale reacties kennen een opvallende gelijkenis met die van 30 mei '69: het 'revolutionaire' karakter van de datum werd namelijk zowel erkend als ontkend en de verantwoordelijkheid werd afwisselend bij de zwarte, dan wel de witte bevolking gelegd.

Daarnaast maakten studenten een dominant deel uit van deze revolutionaire bewegingen. Studentenprotesten kenden dikwijls een directe lokale aanleiding, maar vaak stond er tevens een bredere landelijke of internationale discussie centraal, zoals wereldwijde processen van dekolonisatie of de Vietnamoorlog.<sup>70</sup> Deze studentenbewegingen waren bovendien een globaal fenomeen, waarbij het marxistische gedachtegoed gepropageerd werd internationaal verenigd te zijn.<sup>71</sup> Naast studenten, waren arbeiders wereldwijd eveneens een grote machtsfactor geworden.<sup>72</sup> In het roerige jaar 1968, ten tijde van de studentenprotesten in Parijs, zorgden de vakbonden ervoor dat arbeiders in groten getale – soms zelfs miljoenen- gelijktijdig het werk neerlegden om invloed uit te oefenen op de economie en indirect de politiek.<sup>73</sup>

Deze bewustwordingsprocessen vonden hun weg naar het Curaçao van de jaren zestig. Het gedachtegoed van de Amerikaanse Black Power-beweging had bijvoorbeeld een grote aantrekkingskracht.<sup>74</sup> Het was voornamelijk de jongere generatie die een impuls gaf aan deze ontwikkeling. Curaçaose studenten brachten het kritische ideeëngoed dat leefde aan West-Europese en Amerikaanse universiteiten mee naar het eiland. Zo gaven Antilliaanse studenten in Nederland in *Kambio*, een geëngageerd tijdschrift voor links-progressieve studenten, uiting aan hun kritiek op politieke en maatschappelijke 'wantoestanden' over zowel Curaçao als Nederland.<sup>75</sup> *Kambio* bereikte ook lezers op Curaçao, maar was niet zo populair als het kritische linkse tijdschrift *Vitó*, dat in 1968 had een publiek van vijftienduizend lezers had.<sup>76</sup> Beide tijdschriften streefden ernaar bij te dragen aan het politiek-kritische bewustzijn van Curaçaoënaars en Nederlanders. Het kritische klimaat dat ten grondslag lag aan de uitbarsting van geweld op 30 mei 1969 werd voornamelijk gevoed door *Vitó* met onderwijzer Stanley Brown aan het hoofd. Dat het tijdschrift een bedreiging vormde voor het politieke establishment, bleek wel uit de reactie van de Curaçaose gouverneur en dichter Cola Debrot, die zijn mening over *Vitó* niet onder stoelen of banken stak:

---

<sup>70</sup> Buelens, *De jaren zestig: een cultuurgeschiedenis*, 629.

<sup>71</sup> Buelens, *De jaren zestig: een cultuurgeschiedenis*, 628.

<sup>72</sup> Buelens, *De jaren zestig: een cultuurgeschiedenis*, 644-645.

<sup>73</sup> Buelens, *De jaren zestig: een cultuurgeschiedenis*, 645. In Frankrijk gingen in 1968 zo'n 8 miljoen arbeiders in staking.

<sup>74</sup> Oostindie, 'Woedend vuur,' 19.

<sup>75</sup> Rutgers, *De brug van Paramaribo naar Willemstad*, 120.

<sup>76</sup> Rutgers, *De brug van Paramaribo naar Willemstad*, 121.

Met een lachend gezicht,  
maar met een huilend hart  
zien wij het aan  
hoe *Vitó* elke week haar ellende produceert<sup>77</sup>

*Vitó* uitte kritiek op politieke, economische en sociale structuren op Curaçao en voornamelijk op de neokolonialistische houding van Shell tegenover de Curaçaose arbeider. De op Curaçao geboren Benjamin Fox woonde in de jaren zestig in de V.S. en introduceerde het gedachtegoed van Black Power in *Vitó*.<sup>78</sup> Het tijdschrift liet zich bovendien inspireren door de retoriek van de Nederlandse provo's en organiseerde 'meetings' op het Da Costa Gomezplein in Willemstad.<sup>79</sup> Stanley Brown zinspeelde met zijn artikel met zijn artikel 'Unda lo ta e prome kandela?' (Waar zal de eerste brand zijn?) op het ontstaan van een gewelddadige omverwerping van de heersende klasse.<sup>80</sup> Dit artikel heeft hem met justitie in aanraking gebracht, omdat er een aanzet tot het geweld van 30 mei 1969 in valt te lezen. Hetzelfde deed auteur Amador Nita al in 1954 met zijn Papiamentstalige pamflet *Pueblo.. te na unda bo ta bai?* (Volk, tot hoever ga je?), waarin hij zinspeelt op een mogelijke volksopstand, plundering en brandstichting. In de jaren vijftig heeft Nita meerdere pamfletten geproduceerd in het Papiaments en Nederlands, waarin hij zich expliciet tegen de Nederlandse directeurs van Shell uitsprak en kolonialistische verhoudingen aankaartte.<sup>81</sup> Het is niet verwonderlijk dat *De sociale wensdroom van het landskind in de gelijke delen van het nieuwe koninkrijk* (1952) een herdruk kreeg in het roerige jaar 1969 en dat de Shell de hele oplage vervolgens opkocht en vernietigde.<sup>82</sup>

### 2.1.2. *Trinta di mei*

Socioloog René Römer, - medeverantwoordelijke voor het sociologische rapport na 30 mei 1969- stelde dat er een existentiële behoefte was aan 'brood en erkenning' bij de Curaçaose bevolking, en dat dit de voornaamste oorzaak was van *trinta di mei*.<sup>83</sup> Deze uitbarsting van geweld werd vooraf gegaan door weken van stakingen en mislukte onderhandelingspogingen tussen de

---

<sup>77</sup> Rutgers, *De brug van Paramaribo naar Willemstad*, 120.

<sup>78</sup> Hoeft, 'Internationale reacties op de revolte en het Nederlandse ingrijpen,' 152.

<sup>79</sup> Gert Oostindie, 'Woedend vuur. 'Trinta di mei' dertig jaar later,' in *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*, ed. Gert Oostindie, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999), 9-40, 18.

<sup>80</sup> Rutgers, *De brug van Paramaribo naar Willemstad*, 121.

<sup>81</sup> Rutgers, *De brug van Paramaribo naar Willemstad*, 118-119.

<sup>82</sup> Rutgers, 'Trinta di mei a bini, trinta di mei a bai. De dertigste mei in de letterkunde,' in *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*, ed. Gert Oostindie, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999), 211-234, 212.

<sup>83</sup> Rutgers, *De brug van Paramaribo naar Willemstad*, 118.

vakbonden en Wescar, een onderaannemer van Shell, over de nieuwe CAO. In lijn met wereldwijde ontwikkelingen, lieten ook de vakbonden op Curaçao steeds meer van zich horen. Ze vormden een spil in het ontstaan van 30 mei '69. Arbeiders van Shell werden ontslagen, om vervolgens voor 40% minder loon aangenomen te worden door Wescar. Tijdens de onderhandelingen stond het principe 'equal work, equal pay' centraal: de lonen bij Wescar moesten gelijk worden getrokken aan die van de Shell.<sup>84</sup> Ondertussen werd in Nederland Efrain Jonckheer tot nieuwe gouverneur van de Nederlandse Antillen benoemd, als opvolger van Cola Debrot. Zijn benoeming lag gevoelig op Curaçao omdat de toekomstige gouverneur afkomstig was van een geslacht van plantagehouders.<sup>85</sup> Omdat de onderhandelingen tussen Wescar en de vakbond CFW geen vooruitgang brachten, vonden er tussen 27 en 29 mei meerdere stakingen plaats.<sup>86</sup> De twee voormannen van de onderhandelingen met Wescar - Ewald Ong-A-Kwie en Reggie Venlo - benadrukten bovendien dat ze geweld niet zouden schuwen. Op dat moment lichtte Shell-directeur Isphording de commandant van de mariniers in dat ze voorbereid dienden te zijn voor eventuele inzet. In de nacht van 29 op 30 mei groeiden de onrusten bij Pont 5.

In de ochtend van 30 mei verzamelden zich drie- tot vierduizend demonstranten bij Pont 5. De populaire bokser en voorman van de stakersbeweging Papa Godett riep op om met de demonstranten naar Fort Amsterdam te trekken, waar de onderhandelingen werden voortgezet. In hun tocht plunderde de menigte supermarkten en bracht vernielingen aan bij multinationals. Rond 11 uur 's ochtends werd Godett door een afgeketste politiekogel in zijn rug geraakt en naar het ziekenhuis afgevoerd. Hij was niet het enige slachtoffer: de Colombiaan Manuel Gutierrez werd door de politie doodgeschoten, nadat hij met een in brand staande auto op hen inreed. Ook een andere demonstrant, Orlando Gerardina werd door een afgeketste politiekogel gedood.<sup>87</sup> Deze gebeurtenissen werkten katalyserend op de woede van de menigte: het warenhuis Tauber werd in brand gestoken, samen met andere panden in de welgestelde wijk Punda. Ook gebouwen aan het Briónplein – tegenover Fort Amsterdam - vatten vlam, waaronder het bisschoppelijk paleis. Tegen het middaguur vroeg de Antilliaanse regering de Nederlandse overheid voor militaire bijstand.

In de tussentijd had Reggie Venlo de onderhandelingen met Shell en Wescar voortgezet en rond 16 uur was er sprake van een akkoord: Shell besloot de lonen te verhogen.<sup>88</sup> Die avond

---

<sup>84</sup> Marius Wessels, 'Logboek van een revolte van vuur,' in *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte*, 30 mei 1969, ed. Gert Oostindie, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999), 41-82, 45.

<sup>85</sup> Wessels, 'Logboek van een revolte van vuur,' 45. Hierop reageerde *Vitó* met een artikel waarin de onvrede over deze benoeming werd uitgesproken. Jonckheer werd op cynische wijze 'welkom' geheten. De redactie van *Vitó* was 'blij' dat er een telg uit de Jonckheer-familie zou aantreden, om getuige te zijn van een tijd waarin er 'vele revolutionaire, drastische en wraakzuchtige veranderingen zullen komen'.

<sup>86</sup> Wessels, 'Logboek van een revolte van vuur,' 49.

<sup>87</sup> Wessels, 'Logboek van een revolte van vuur,' 59.

<sup>88</sup> Wessels, 'Logboek van een revolte van vuur,' 65.

maakte Ong-A-Kwie via de radio bekend dat ze tot een overeenkomst waren gekomen. Amador Nita nam het woord van hem over en las de eis van de vakbondsleiders voor: de regering diende binnen 48 uur af te treden. Vlak daarna werden Stanley Brown en Amador Nita gearresteerd voor hun betrokkenheid bij de geweldplegingen. De volgende dag was de binnenstad van Willemstad afgesloten en bewaakten militairen de orde. Uit de documentaire die John Leerdam later maakte over 30 mei 1969 blijkt dat de Nederlandse militairen geen benul hadden van de oorzaken die ten grondslag lagen aan de geweldsuitingen en dat ze simpelweg hun orders opvolgden.<sup>89</sup> In de daarop volgende dagen startten de Antilliaanse Staten met de debatvoering over de gebeurtenissen op 30 mei. De regeringspartij DP (Democratische Partij) legde de schuld bij 'subversieve elementen' uit de samenleving en niet bij de regering. De oppositiepartij NVP legde alle schuld bij regering zelf en diende een motie in tot het uitschrijven van verkiezingen. Op 5 juni bood het kabinet diens ontslag aan bij gouverneur Debrot. Deze dag lijkt de belofte van een nieuwe toekomst in zich te dragen want de nieuwe politieke partij *Frente Obrero Liberashon 30 di Mei* (het bevrijdingsfonds van de arbeiders van 30 mei) werd opgericht onder leiding van Amador Nita en Papa Godett.

## 2.2. De reacties uit de Nederlandse pers en politiek

In Nederland ontstond al snel een maatschappelijk debat, waarbij de Nederlandse regering en Shell een neokoloniale houding werd verweten. Het debat richtte zich op een drietal thema's: de benoeming van Jonckheer, de inzet van de Nederlandse militairen en de aard van de Koninkrijksrelatie tussen Curaçao en Nederland.

### 2.2.1. Neokolonialisme of Statuutsverplichting?

Typerend voor de Nederlandse omgang met Curaçao, was er geen journalist die verslag deed over de linkse kritische geluiden in de aanloop van 30 mei. In Nederland kwam de dag dan ook als een volledige verassing.<sup>90</sup> Toch zorgden de gebeurtenissen op 30 mei voor een kortstondige, maar hevige opleving van de aandacht voor het overzeese deel van het Koninkrijk. Onder de koppen 'Chaos op Curaçao' (*Trouw*), 'Stakersterreur treft Willemstad' (*De Telegraaf*) en 'Marine ingezet bij onlusten in Willemstad' (*de Volkskrant*) deed de pers verslag van de geweldplegingen.<sup>91</sup> Verschillende oorzaken werden aangedragen: de economische teruggang op Curaçao, de raciale

---

<sup>89</sup> John Leerdam, *Gritu di un Pueblo*, 1995.

<sup>90</sup> Wessels, 'De reacties van pers en politiek in Nederland,' 121.

<sup>91</sup> Wessels, 'De reacties van pers en politiek in Nederland,' 121.

spanningen, maar ook de neokoloniale houding van Shell.<sup>92</sup> De politionele acties in het voormalig Nederlands-Indië domineerden het nieuws<sup>93</sup> en het optreden van de mariniers op Curaçao werd in hetzelfde licht geplaatst. Op dit optreden werd- net als in de rest van de wereld- veel kritiek geuit. *Trouw* en *Algemeen Handelsblad* bestempelden dit bijvoorbeeld als neokoloniaal optreden.<sup>94</sup> *Vrij Nederland*, *De Groene Amsterdammer* en *De Nieuwe Linie* berichtten over de parallellen met de politionele acties in Indonesië.<sup>95</sup> Daarnaast toonden verschillende Nederlandse jeugd- en studentenbewegingen zich solidair met de arbeiders en eisten collectief dat de Nederlandse regering opdracht zou geven aan de militairen op Curaçao om zich terug te trekken.<sup>96</sup> Op 1 juni demonstreerde een groep studenten voor het Antillenhuis in Den Haag, de verblijfplaats van de Antilliaanse gevolmachtigde minister Jonckheer. Jonckheer toonde zich nauwelijks aangedaan door de demonstratie en weigerde een verklaring af te leggen. De nieuwe politieke partij *Frente* drong er ondertussen op aan om zijn benoeming ongedaan te maken. De politieke opponent, de Democratische Partij pleitte er daarentegen voor om de benoeming door te laten gaan. Uiteindelijk besloot de Koninkrijksregering Jonckheers benoeming ongedaan te maken, omdat men van mening was dat zijn benoeming had bijgedragen aan de gevoelens van ontevredenheid die op 30 mei tot uitdrukking waren gekomen.<sup>97</sup>

In de nadagen van 30 mei 1969 kwam het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden onder vuur te staan, waar de verhoudingen tussen Nederland en Curaçao in waren vastgelegd. De 'waarborgfunctie' van het Statuut zou een verantwoordelijkheidsfunctie veronderstellen van de Nederlandse regering en zo het militaire optreden rechtvaardigen.<sup>98</sup> *Trouw*, *de Volkskrant* en het *Algemeen Handelsblad* pleitten voor een herziening van het Statuut van 1954, omdat was gebleken dat Nederland de Curaçaose problematiek niet kon oplossen, maar zich er ook niet zomaar vanaf kon maken door de verantwoordelijkheid volledig op de Curaçaose politici af te schuiven. Ook de opiniebladen *Vrij Nederland*, *De Groene Amsterdammer*, *Elsevier Weekblad* en *Haagse Post* pleitten voor de afschaffing en bekritiseerden zelfs het neokolonialisme van de Nederlandse regering.<sup>99</sup>

---

<sup>92</sup> Wessels, M. 'De reacties van pers en politiek in Nederland,' 123.

<sup>93</sup> Bijl, *Emerging Memory*, 21.

<sup>94</sup> Wessels, 'De reacties van pers en politiek in Nederland,' 125-126.

<sup>95</sup> Ger Jan Onrust, 'De zwarte historische dag,' in *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte*, 30 mei 1969, ed. Gert Oostindie, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999), 97-120, 104.

<sup>96</sup> Wessels, 'De reacties van pers en politiek in Nederland,' 122. De *Nederlandse Studentenraad*, de *Studentenvakbeweging*, de *Socialistische Jeugd*, de *Unie van Studenten* in Nijmegen en de *Accion Revolucionario Antiyano* reageerden op de onrusten, waarbij de sympathie bij de arbeiders lag. Daarnaast verklaarde de *Kritische Lerarenorganisatie* zich solidair met de Antilliaanse stakers. Ook de *Humanistische Jeugdbeweging Nederland* uitte haar kritiek op de inzet van militairen.

<sup>97</sup> Wessels, 'De reacties van pers en politiek in Nederland,' 142.

<sup>98</sup> Wessels, 'De reacties van pers en politiek in Nederland,' 128.

<sup>99</sup> Wessels, 'De reacties van pers en politiek in Nederland,' 140.

Voor de Nederlandse pers opende 30 mei de ogen voor de sociaal-economische problematiek op het eiland en de mythe van het 'zorgeloze' tropisch deel van het Koninkrijk viel uiteen.

In het politieke debat dat volgde, stonden de regeringspartijen en de oppositiepartijen lijnrecht tegenover elkaar. De regeringspartijen gaven hun goedkeuring aan de inzet van de mariniers en verwierpen een wijziging van het Statuut op korte termijn. Hiertegenover stond de visie van de linkse oppositiepartijen, die een motie indienden waarin ze zich uitspraken tegen het militair optreden en pleitten voor een wijziging of gehele afschaffing van het Statuut.<sup>100</sup> Daarbij drongen ze aan op een grotere zelfstandigheid van de Antillen en Suriname door middel van een wijziging of beëindiging van het Statuut.<sup>101</sup> De gebeurtenissen op 30 mei werden zodoende gehanteerd binnen het algemene streven naar de beëindiging van kolonialisme en neokolonialisme.<sup>102</sup> Uiteindelijk heeft het maatschappelijke debat over de inzet van de militairen, het Statuut en het conflict over de benoeming van Jonckheer bij bijna alle politieke partijen tot de opvatting geleid dat de Nederlandse Antillen onafhankelijk dienden te worden van Nederland. Opvallend genoeg wilde de Antilliaanse regering juist vasthouden aan de Koninkrijksrelatie en weigerde deze onafhankelijkheid. In de jaren die volgden, begon de teleurstelling te overheersen over het gebrek aan politieke verbetering op Curaçao. Dit vond ook zijn weerslag in de Curaçaose literatuur. Omdat dit onderzoek zich onder andere richt op de rol van literatuur in het actief vormgeven van herinneringspraktijken, is het van belang de twee narratieven te schetsen die in de Curaçaose verslaggeving en literatuur zijn gaan circuleren. De afgelopen decennia is de literatuur van Curaçaose auteurs immers doorgedrongen tot het Nederlandse literaire veld en heeft het mogelijk ook de Nederlandse herinnering aan 30 mei '69 vormgegeven.

### **2.3. Gerechtvaardigde arbeidsofstand of uit de hand gelopen arbeidsconflict?**

*Trinta di mei* leidde literair gezien een nieuw tijdperk in.<sup>103</sup> Het overwicht van de witte lokale cultuur op de zwarte cultuur verminderde na 30 mei 1969 namelijk sterk en de literatuur gaf uiting aan een verhoogd zwart bewustzijn.<sup>104</sup> Direct na 30 mei verschenen de eerste literaire reacties in druk, maar ook in muziek of vertellingen. Aanvankelijk beschouwden zwarte auteurs de dag als een glorieuze datum. De volksdichter Guillermo Rosario publiceerde in juni 1969 al *30*

---

<sup>100</sup> Wessels, 'De reacties van pers en politiek in Nederland,' 124.

<sup>101</sup> Wessels, 'De reacties van pers en politiek in Nederland,' 137.

<sup>102</sup> Wessels, 'De reacties van pers en politiek in Nederland,' 144.

<sup>103</sup> Rutgers, *De brug tussen Paramaribo en Willemstad*, 120.

<sup>104</sup> Gert Oostindie, *Curaçao, 30 mei 1969. Verhalen over de revolte*, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999), 9.

*di Mei di 1969: renasimentu di Kòrsow* (30 mei 1969: renaissance van Curaçao). In deze bundel stond de 'wedergeboorte' van Curaçao centraal, waarbij hij zijn kritiek de raciale ongelijkheid uitte. Carlito Gomez benadrukte in *Willemstad '69* in 1978 het revolutionaire karakter van de dag.<sup>105</sup> Precies een jaar na de revolte verscheen Edward de Jonghs roman *E dia di mas históriko*: een journalistieke reportageroman voorzien van tekst en foto's. Hij legde de misstanden bloot waar zwarte arbeiders aan blootgesteld werden, en schetste zo een beeld van 30 mei als een gerechtvaardigde arbeidersopstand. In tien jaar tijd zijn er drie drukken en zesduizend exemplaren van verkocht.<sup>106</sup> Voor Antilliaanse studenten in Nederland betekende 30 mei een impuls in de protestgedichten die verschenen in het Papiamentstalige tijdschrift *Kontakto Antiyano*. Sigfrit Silvani, Lloyd Narain, Frank Booi, Eric la Croes en Cyril Berkel hebben verschillende gedichten geschreven waarin ze het revolutionaire karakter van de dag prezen. De pennen waren scherp geslepen: Berkel benadrukte de continuïteit van 30 mei '69 met de grote slavenopstand in 1725 onder leiding van Tula,<sup>107</sup> en Narain legde expliciet de schuld bij de witte Nederlanders op Curaçao.<sup>108</sup>

De romans van Frank Martinus Arion hebben uiteindelijk een ambivalente positie ingenomen ten aanzien van 30 mei. In 1973 beschreef het personage Janchi in *Dubbelspel* 30 mei als niets meer dan een 'wilde drankpartij'. Tegelijkertijd was het ogenblik aangebroken 'dat wij niet meer blindelings aanvaarden wat men ons voorschotelt.'<sup>109</sup> Een tegenovergestelde visie ten opzichte van 30 mei ontbreekt in deze roman, hoewel *Dubbelspel* in zijn geheel wel geïnterpreteerd kan worden als een roman die de doorwerking van het koloniaal denken bekritiseert en de emancipatie van de zwarte Curaçaoënaar propageert. Twee jaar later in *Afscheid van de koningin* (1975) gaf Arion de datum een meer strijdvaardig karakter mee, door de arbeiders als 'engelen der wrake' te beschrijven. In 1996 kwam 30 mei tenslotte voor in de roman *De laatste vrijheid*, die het verhaal vertelt van de spanningen op een eiland waar een vulkaan op uitbarsten staat, waar een metaforische verwijzing naar 30 mei in kan worden gelezen. De gevolgen worden echter weer negatief gerepresenteerd, omdat er op de lange termijn geen vooruitgang voor de zwarte arbeider plaatsvond.<sup>110</sup>

Tegenover de visie waarin 30 mei '69 als glorieuze revolutionaire datum werd voorgesteld, stond de visie van auteurs uit de gegoede witte klasse: Tip Marugg, Boeli van Leeuwen en Cola Debrot. Als witte auteurs was 30 mei voor hen geenszins een 'glorieuze datum'. Debrot was destijds nog gouverneur en hij had tegelijkertijd een politieke verantwoordelijkheid

---

<sup>105</sup> Wim Rutgers, 'Trinta di mei a bini, trinta di mei a bai. De dertigste mei in de letterkunde,' 217.

<sup>106</sup> Rutgers, *De brug tussen Paramaribo en Willemstad*, 122.

<sup>107</sup> Rutgers, 'Trinta di mei a bini, trinta di mei a bai. De dertigste mei in de letterkunde,' 221.

<sup>108</sup> Rutgers, 'Trinta di mei a bini, trinta di mei a bai. De dertigste mei in de letterkunde,' 222. Hij citeert hier uit *Kontakto Antiyano* XI-5, mei 1979.

<sup>109</sup> Rutgers, 'Trinta di mei a bini, trinta di mei a bai. De dertigste mei in de letterkunde,' 224.

<sup>110</sup> Rutgers, 'Trinta di mei a bini, trinta di mei a bai. De dertigste mei in de letterkunde,' 224.

op de dag zelf. Zijn ervaringen heeft hij in een aantal gedichten opgenomen, in de drietalige bundel *Kwatrijnen uit Fort Amsterdam* (1970), met onder meer de bekende dichtregels:

Droevig eiland droevig volk  
Droevig eiland in de kolk  
Van de maalstroom van de maalstroom  
Droevig eiland zonder tolk<sup>111</sup>

Debrot's uitzicht op de verwoeste stad vanaf Fort Amsterdam maakte op hem een diepe indruk en vond doorwerking in zijn poëzie.<sup>112</sup> Boeli van Leeuwen schreef vlak na de mei-gebeurtenissen het autobiografische verhaal '30 mei 1969: Amador Nita', waarin hij een gesprek met de opstandsleider beschreef, voorzien van zijn eigen commentaar: 'Het was in die tijden goed om herkend te worden: aan je taal, aan je toog, en best best of all, aan je kleur. Black was niet alleen beautiful, maar bovenal safe.'<sup>113</sup> De uitspraak van Arions personage Janchi is overigens letterlijk ontleend aan dit gesprek. Amador Nita deed immers de revolutionair getinte uitspraak dat het Curaçaose volk niet meer blindelings zal aanvaarden wat men hun voorschotelt. Daarnaast legde Van Leeuwen de nadruk op de verwoestingen van die dag.<sup>114</sup>

Tip Marugg verwoordde met *De morgen loeit weer aan* (1988) het perspectief dat de Curaçaose regeringsgezinde kranten direct na 30 mei 1969 uitdroegen: de dag was niets meer dan een uit de hand gelopen arbeidsconflict, een gewelddadige staking die enkel vernielingen heeft opgeleverd.<sup>115</sup> Vanaf 1949 tot 1970 werkte hij bij Shell, waar hij in de redactie zat van het personeelsblad *De Passaat*.<sup>116</sup> De roman vertelt het verhaal van de nachtelijke overpeinzingen van een man over zijn leven en de geschiedenis van Curaçao. 30 mei beschrijft hij als de dag waarop 'het maagdenvlies van mijn dommelig geboorte-eiland met weerstand, pijn en bloeding inscheurde.'<sup>117</sup> De roman representeert de datum als het einde van een mythe en de dag bestond

---

<sup>111</sup> Rutgers, 'Trinta di mei a bini, trinta di mei a bai. De dertigste mei in de letterkunde,' 218.

<sup>112</sup> Jacob Jan Oversteegen, *Gemunt op wederkeer; Het leven van Cola Debrot vanaf 1948*, (Amsterdam: Meulenhoff, 1994), 226.

<sup>113</sup> Boeli van Leeuwen, *Geniale Anarchie*, (Haarlem: In de Knipscheer, 1990), 185.

<sup>114</sup> Rutgers, W. 'Trinta di mei a bini, trinta di mei a bai. De dertigste mei in de letterkunde,' 218.

<sup>115</sup> Onrust, 'De zwarte historische dag,' 97, 98. De politieke kleur van Curaçaose kranten bleek uit het opnemen en weglaten van feiten in de verslaggeving. *Amigoe* en *De Beurs* waren de twee kranten die lijnrecht tegenover elkaar stonden. *De Beurs* legde in de verslaggeving de nadruk op de verwoestingen die de revolutie heeft opgeleverd, en *Amigoe* legde de nadruk op de raciale spanningen die als onderliggende reden voor de uitbarsting van geweld werd genoemd.

<sup>116</sup> Henny E. Coomans, 'Biografie van Silvio Alberto (Tip) Marugg,' in *Drie Curaçaose schrijvers in veelvoud. Boeli van Leeuwen, Tip Marugg, Frank Martinus Arion*, eds. Maritza Coomans-Eustatia, Henny E. Coomans & Wim Rutgers, (Zutphen: Walburg Pers, 1991), 277-284, 280.

<sup>117</sup> Rutgers, *De brug van Paramaribo naar Willemstad*, 225.



voornamelijk uit uitingen van geweld, vernielingen en plunderingen. Over de achtergronden of rechtvaardiging van de arbeidersopstand werd gezwegen.<sup>118</sup>

Ook deze brand werd - net als het geval was in de brandende steden in de V.S.- ofwel politiek, als een gerechtvaardigde arbeidersopstand, ofwel niet-politiek, als een uit de hand gelopen staking geïnterpreteerd. De laatstgenoemde visie ontkent de dieper liggende raciale spanningen waar 30 mei 1969 zo mee omgeven was. Door *trinta di mei* voor te stellen als niets meer dan een uit de hand gelopen opstand, wordt de datum gedepolitiseerd. Bovendien wordt Shell, en hiermee Nederland, vrijgepleit van enige schuld. Omdat dit onderzoek zich onder meer richt op de manier waarop 30 mei 1969 in interactie treedt met het Nederlandse zelfbeeld, maakt een analyse naar de aanwezigheid van een politieke of een niet-politieke interpretatie deel uit van de analysemethode.

---

<sup>118</sup> Rutgers, *De brug van Paramaribo naar Willemstad*, 225.

## Hoofdstuk 3.

### Het eerste tijdvak: Het Nederlandse zelfbeeld onder vuur

Zoals beschreven vond 30 mei 1969 plaats in een tijd waarin dekolonisatie wereldwijd ter discussie stond en waarin ook Nederland geconfronteerd werd met haar koloniale verleden. In hetzelfde jaar verscheen het reisverslag van Willem Frederik Hermans, die door de Nederlandse stichting *Sticusa* (Stichting Culturele Samenwerking) naar het Caribisch gebied was gezonden. De doelstelling van *Sticusa* luidde om tot een samenwerking op cultureel terrein te komen tussen Nederland, Indonesië, Suriname en de Nederlandse Antillen.<sup>119</sup> Vanaf 1955 richtte de stichting zich enkel nog op het Caribisch gebied en in de praktijk was er van wederkerigheid weinig sprake: er was vooral eenrichtingsverkeer vanuit Nederland.<sup>120</sup> In het kader van culturele uitwisseling werd W.F. Hermans naar de Nederlandse Antillen en Suriname gezonden, waar hij diverse lezingen en culturele avonden bijwoonde. Zijn ervaringen tekende hij op onder de sprekende titel *De laatste resten tropisch Nederland*. De titel geeft uiting aan een Nederlands perspectief, waaruit een zekere melancholie klinkt over alles wat verloren is gegaan, alsof enkel de overblijfselen van de koloniale expansie nog beschreven konden worden. Een jaar later bundelde ook *Haagsche Courant*-correspondente Miep Diekmann haar ervaringen over Curaçao. Haar titel lijkt eveneens voor zichzelf te spreken: *Een doekje voor het bloeden. (Koninkrijksverband)*. In dit hoofdstuk behandel ik twee literaire reacties van Nederlandse auteurs die het Caribisch gebied bezocht hebben, als exemplarisch voor de Nederlandse houding ten aanzien van 30 mei 1969 uit het eerste tijdvak na de mei-gebeurtenissen.

Deze twee boeken zijn geanalyseerd op het narratief van 30 mei 1969 dat verteld wordt. Ik analyseer of het Nederlandse militaire optreden bevroegd wordt, vanuit welk focalisatieperspectief de datum beschreven wordt en binnen welk narratief over Curaçao 30 mei geplaatst wordt. Omdat de in Nederland bekende Curaçaose auteurs als Arion en Van Leeuwen in dit tijdvak ook hun mening ten aanzien van 30 mei 1969 begonnen te verkondigen, analyseer ik of hun visies weerklinken in de vertellingen van Nederlandse auteurs. Ik wil immers achterhalen of 30 mei een positie in het Nederlandse zelfbeeld kan vervullen en of Curaçaose literatuur hier een aandeel in heeft. Om de werking van de boeken in de Nederlandse herinneringscultuur te

---

<sup>119</sup> Michiel van Kempen, *Een geschiedenis van de Surinaamse literatuur. Deel 4*. (Paramaribo: Uitgeverij Okopipi, 2002), 24.

<sup>120</sup> Van Kempen, *Een geschiedenis van de Surinaamse literatuur*, 25. Van Kempen meldt dat de bijdrage van de Surinaamse overheid in de begroting zo gering was, dat de toevoeging 'op basis van wederkerigheid' na vier jaar uit de doelstelling van *Sticusa* geschrapt werd.

bepalen, bespreek ik eveneens de receptie van *De laatste resten tropisch Nederland* en *Een doekje voor het bloeden*.

### **3.1. Het Caribisch gebied als nutteloos onderdeel van het Koninkrijk: W.F. Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland* (1969)**

‘Hoe komt een nederlandse auteur in de overzeese delen van het Koninkrijk terecht?’<sup>121</sup> Zo opent Hermans zijn reisverslag, waarin hij achtereenvolgens de ‘overzeese delen’ Suriname, Curaçao, Aruba, Bonaire, Sint Maarten, Saba en Sint Eustatius heeft aangedaan in januari van het jaar 1969. De openingszin is exemplarisch voor de algehele strekking van zijn verslag. Over de meerwaarde van zijn bezoek concludeert hij namelijk dat hij zijn eigen bezoek van geen toegevoegde waarde acht voor de bewoners van de overzeese delen van het Koninkrijk, ook ziet hij de functie van het Koninkrijksverband zelf niet in:

Als me zou worden gevraagd welk nut of genoegen er voor het nederlandse volk is verbonden aan de omstandigheid dat het met Suriname en de Antillen in één koninkrijk verenigd is, dan moet ik zeggen: uitgezonderd de enkelingen die de gelegenheid krijgen deze rijkdelen te bezoeken, is er misschien wel niemand die er enig nut of genoegen van ondervindt.<sup>122</sup>

Hermans schreef deze woorden op 1 juni 1969, slechts twee dagen na de mei-gebeurtenissen. In ditzelfde nawoord refereert hij naar de gebeurtenissen van die dag. Het is de enige plaats in zijn reisverslag waar hij hier letterlijk naar refereert. Voorafgaand hieraan gaf hij een uitgebreide beschrijving van zijn ervaringen in het gehele Caribisch gebied, waaronder Curaçao. Om de betekenis die hij geeft aan 30 mei 1969 te kunnen duiden, bekijk ik deze uitspraken in het licht van dit vooraf geschetste beeld. In het onderstaande analyseer ik hoe Hermans de betekenis van de datum zelf beschrijft en vervolgens licht ik het beeld over Curaçao toe waarin dit geplaatst wordt. Met andere woorden, ik beschrijf het narratief dat Hermans vertelt over 30 mei en vervolgens weid ik uit over het frame waarin dit voorkomt.

#### *3.1.1. 30 mei 1969*

In het slotwoord dat Hermans de titel ‘Utopie’ heeft meegegeven opent hij met de conclusie dat er sinds zijn bezoek veel is veranderd in de overzeese rijkdelen. De leraren in Suriname zijn gestopt met staken, maar onlangs was het de beurt aan de Curaçaose arbeiders:

---

<sup>121</sup> Willem Frederik Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*. 4e druk, (Amsterdam: De Bezige Bij), 7.

<sup>122</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 199.

Eergisteren zijn duizenden stakers op Curaçao in opstand gekomen en ze hebben de winkels van de Heerenstraat in Willemstad in brand gestoken. De nederlandse regering moest per vliegtuig driehonderd mariniers sturen ter versterking van de plaatselijke politie.<sup>123</sup>

In deze twee zinnen vat Hermans de dag samen en wijst hij direct op de kern van de maatschappelijke discussie die later is ontstaan in Nederland over de inzet van de Nederlandse mariniers. Hij belicht dat ze zijn gezonden vanwege de verplichtingen die het Statuut met zich meebracht. Over zijn mening ten aanzien van de rol van Nederland is hij duidelijk. Hij vervolgt zijn slotwoord namelijk als volgt:

De confectiejammerklachten over 'neo-kolonialisme' zijn natuurlijk niet achterwege gebleven. Feit is dat nederlandse soldaten gebruikt kunnen worden om regeringen te beschermen over de samenstelling waarvan het nederlandse volk niets heeft te zeggen. Daarom: liever het Koninkrijksstatuut opheffen of veranderen, dan dat we zouden kunnen worden gedwongen bij voorbeeld een soortgelijke rol te spelen als de engelse slagersleerlingen in Nigeria.<sup>124</sup>

Hermans stelt dus dat het optreden van de Nederlandse mariniers noodgedwongen was, omdat het Statuut Nederland daartoe verplichtte. In dit geval is er volgens hem geen sprake van neokolonialisme, maar moet het probleem gezocht worden bij het Statuut zelf. Hiermee speelt hij in op de maatschappelijke discussie over de waarde van het Statuut.<sup>125</sup> Hij sluit af met de stelling dat als het Statuut opgeheven zou worden, dit een opluchting voor Nederland zou zijn en er voor Suriname en de Nederlandse Antillen weinig zou veranderen.<sup>126</sup> Een links-politieke interpretatie van de gebeurtenissen houdt Hermans er dus niet op na: blijkbaar is er geen sprake van een doorwerking van het koloniale verleden, evenmin van een neokoloniale houding van de kant van Nederland. Wel dient het Statuut ontbonden te worden, niet als een vorm van dekolonisatie, maar omdat het Caribisch gebied niet meer van nut is voor Nederland en omdat het Statuut enkel conflicten oplevert. Hermans houdt er dus een puur Nederlandocentrisch perspectief op na en beschouwt de historisch bepaalde koloniale verhoudingen tussen Nederland en het Caribisch gebied als een verband waarbij de voormalige koloniën Nederland van dienst moeten zijn.

Desalniettemin is Hermans niet zonder sympathie voor de Curaçaose stakers. Nadat hij de laatste ontwikkelingen op het gebied van de Surinaamse lerarenstaking heeft gegeven, introduceert hij namelijk de Curaçaose stakers. Zodoende plaatst hij de Curaçaose arbeiders op

---

<sup>123</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 196.

<sup>124</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 196.

<sup>125</sup> Wessels, 'De reacties van pers en politiek in Nederland,' 130.

<sup>126</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 196.

gelijke hoogte met de stakende leraren in Suriname, waar hij mee sympathiseert. Dit impliceert dat hij deze staking net zo gerechtvaardigd beschouwt als de Surinaamse staking, en geeft hij wel degelijk een politieke interpretatie van 30 mei. Er is volgens hem namelijk wel degelijk een schuldige aan te wijzen voor 30 mei 1969: de Shell. Internationale ondernemingen, 'zonder vaderland', hebben immers de rol van uitbouter overgenomen.<sup>127</sup> Juist omdat deze bedrijven niet aan een natie gebonden zijn, zijn ze machtiger dan de voormalige koloniale mogendheden, aldus Hermans. Dit neemt volgens hem niet weg dat de winst van deze bedrijven grotendeels terecht komt in Westerse landen en niet op Curaçao. De sporen van het kolonialisme zijn dus nog steeds aanwezig, maar ze zijn overgenomen door het kapitalisme. Het gevolg van het kolonialisme was dat er sindsdien verschillende volken zijn samengebracht, die niet voor zichzelf mochten werken maar voor iemand anders. Dit heeft volgens hem geresulteerd in een onharmonische samenleving op Curaçao, waar de gevolgen nu zichtbaar van zijn geworden met de opstand van 30 mei. Opvallend genoeg uit hij zich wel degelijk kritisch op het handelen van de Shell, maar plaatst hij Nederland buiten schot, door te argumenteren dat Shell een internationale onderneming is.

In dit reisverslag treedt Hermans zelf op als voornaamste focalisator, maar hij laat ook de Curaçaoënaar aan het woord. Hij doet verslag van ontmoetingen met diverse personen uit het culturele en literaire circuit in het gehele Caribische gebied. In het onderstaand gedeelte zal ik hier dieper op ingaan, omdat het tevens tot het kader behoort waarin 30 mei gesitueerd wordt.

### 3.1.2. 30 mei 1969 geframed

In haar proefschrift stelde Van Ginneken dat Hermans de 'fout' heeft begaan de Nederlandse Antillen vanuit een Europese blik te bestuderen en dat hij geen werkelijke poging ondernomen heeft zich te verdiepen in de geschiedenis van het Caribisch gebied.<sup>128</sup> Toch is zijn oordeel genuanceerder dan Van Ginneken het doet voorkomen. Hermans beschouwt 30 mei als een gerechtvaardigde arbeidsovereenkomst, maar oordeelt tegelijkertijd dat Nederland niet als directe schuldige mag worden aangewezen. Dit betekent niet dat hij niet kritisch is over de bemoeienis van Nederland in het culturele gebied. Over *Sticusa* is Hermans bijvoorbeeld zeer kritisch. Deze kritiek gaat verder dan over de gebrekkige organisatiecapaciteiten van de stichting. Hij stelt dat een stichting als *Sticusa* alleen zinvol is als alle partners – zowel Nederland als het Caribisch gebied- in gelijkwaardige mate kennis kunnen overdragen. Nu is er volgens hem echter sprake van éénrichtingsverkeer waarbij Nederland haar culturele stempel op het Caribisch gebied drukt: 'De enige functie behoort het overbruggen van afstanden te zijn – aan partiële censuur hoeven we ons geld niet weg te gooien.'<sup>129</sup>

---

<sup>127</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 197.

<sup>128</sup> Jessica van Ginneken, *Twee blikken op voormalig West- en Oost-Indië. W.F. Hermans: De laatste resten tropisch Nederland. H.S. Haasse: Krassen op een rots*, (Liège: Université de Liège, 1982), 88.

<sup>129</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 78.

Zoals eerder beschreven, stelt Hermans zich solidair op met de stakende leraren. De beschrijving van zijn empathie jegens de stakers beschouw ik tot het frame waarin 30 mei '69 valt. Hermans heeft contact gehad met Sam Koster, de drijvende kracht achter de staking. Hij nam Koster's bezwaren zeer serieus en heeft zelfs zijn oproep tot solidariteit aan de Curaçaose leraren overgebracht.<sup>130</sup> De manier waarop Curaçao gerepresenteerd wordt, behoort eveneens tot het frame. De beschrijving van het bezoek aan Curaçao begint in het hoofdstuk 'Aardrijkskunde', waar Hermans de lezer een geografische les geeft over de positie van Curaçao in het Caribisch gebied. Dat is volgens hem hard nodig, aangezien veel Nederlanders niet weten dat Willemstad zich op ruim 1600 kilometer van Suriname bevindt. Vervolgens beschrijft hij dat Curaçao het grootste eiland van de Nederlandse Antillen is, dat het een langgerekte vorm heeft en er op de kaart enigszins uitziet als een 'doorgezaagd stuk hout, aangevreten door houtworm'.<sup>131</sup> Verder typeert hij Curaçao als een dor eiland dat inmiddels is uitgeput door de olie-industrie, waar bovendien het toerisme domineert.<sup>132</sup>

Hermans is daarnaast goed bevriend met gouverneur Cola Debrot, die hem het eiland en het culturele leven laat zien. Via beschrijvingen van zijn ontmoetingen met de voornaamste Curaçaose auteurs, belicht hij de sociale problematiek van het eiland. Deze beschrijvingen vormen een centraal referentiekader waarin 30 mei 1969 gesitueerd wordt. Hermans stelt zich op als observator van het geheel, maar in zijn beschrijvingen weerklinkt ook zijn kritiek op 'linkse' standpunten door. Zo heeft hij het hoofdstuk 'Links' volledig gewijd aan het opsommen van deze standpunten, onder de kleinerende aankondiging: 'Kleine bloemlezing uit wat links allemaal op het hart heeft.'<sup>133</sup> Vervolgens benoemt hij de bezwaren van links Nederland over de band met de Nederlandse Antillen: de arbeidersklasse moet zelfbewuster worden, de slavernij is nog niet volledig afgeschaft, de houding van Nederland is paternalistisch, de grootgrondbezitters hebben te veel macht in handen en de Nederlandse taal zou niet meer de eerste taal moeten zijn op de Nederlandse Antillen. In zijn reisverslag laat Hermans zich vaker laatdunkend uit over 'links', desalniettemin eindigt hij dit hoofdstuk met de vraag of deze kritieken niet toch gerechtvaardigd zijn.<sup>134</sup> Daarnaast biedt hij wel degelijk een podium voor deze standpunten. Het hoofdstuk dat hierop volgt doet namelijk verslag van de eerste 'teach-in' op Curaçao op 25 januari 1969, waar deze maatschappelijke kwesties aan bod komen.

---

<sup>130</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 106.

<sup>131</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 111.

<sup>132</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 114- 115.

<sup>133</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 129.

<sup>134</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 130.

### *Teach-in*

De teach-in is georganiseerd door het Cultureel Centrum Curaçao. Hermans is erg benieuwd naar wat er besproken zal worden en het feit dat aanhangers van de krant *Beurs- en Nieuwsberichten*<sup>135</sup> de teach-in met zorg gadeslaan 'werkt prikkelend'.<sup>136</sup> De discussie zal gaan over het ogenschijnlijk neutrale thema 'de functie van de schrijver in de Antilliaanse maatschappij'.<sup>137</sup> Eén van de aanwezigen is de zwarte dichter Rosario, die voornamelijk in het Papiaments dicht. Hermans beschrijft zijn eerdere ontmoeting met de dichter aan de vooravond van de teach-in. Rosario geeft te kennen dat 'de rassenkwestie' naar zijn mening besproken dient te worden, waar Hermans het mee eens is. Vervolgens citeert hij de stellingen die Rosario hem overhandigd heeft. Deze gaan over raciale ongelijkheden, over de term 'neger' en zelfs over de Zwarte Pietendiscussie. Na dit citaat verkondigt Hermans dat hij deze mededelingen van Rosario letterlijk heeft opgenomen 'als specimen van hoe de minder ontwikkelde Antilliaan Nederlands schrijft'.<sup>138</sup> Met deze uitspraak plaatst Hermans zichzelf in de positie van de superieure partij, maar later blijkt dat hij juist sympathiseert met de dichter. Dit citaat hanteert hij namelijk ter introductie van de discussies over 'de rassenkwestie' en over de status van de Nederlandse taal tijdens de teach-in.<sup>139</sup> Hij schetst Rosario als een sympathieke dichter en voert hem op als voorbeeld van de problemen die het oplevert dat Nederland als cultuurbrenger optreedt op Curaçao. Deze sympathie blijkt eveneens uit de manier waarop hij de bestuursleden van het Curaçaos Cultureel Centrum beschrijft. De hoofddebater is de heer Van Rossum - een leraar Nederlands - en Hermans beschrijft hem als volgt:

Hij werkt pas drie maanden op Curaçao, is zelfs voor een Nederlander opvallend blond, draagt een hippe pauwblauwe blouse en een pauwblauwe heupbroek met brede riem. Als hij de microfoon te pakken heeft, gaat zijn hoofd op en neer bij elk extremistisch woord dat zijn verbitterde lippen verlaat. In een woord een weg-met-onzer (en er toch aan verdiener, want het water van de zee wast niet af dat hij geen woord Papiaments kent en

---

<sup>135</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 131. *Beurs- en Nieuwsberichten* is oorspronkelijk opgericht door Shell om verslag uit te brengen van het nieuws uit Nederland en Europa. Hermans uit zijn kritiek op deze krant omdat ze achteraf geen enkele melding van de teach-in hebben gedaan.

<sup>136</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 131.

<sup>137</sup> Rutgers, *De brug van Paramaribo naar Willemstad*, 104,116. Dit thema was niet neutraal, aangezien de Caribische auteur in de jaren vijftig en zestig een dominante positie bekleedde in de publieke opinie door de opkomst van de protestpoëzie en -literatuur.

<sup>138</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 133.

<sup>139</sup> Hermans parafraseert vervolgens Stanley Browns pleidooi ter emancipatie van het Papiaments. Rosario kan zich zo moeilijk uitdrukken in het Nederlands en uit beleefdheid voor de Nederlandse gast Hermans heeft hij zich in het Nederlands uitgedrukt.

z'n brood verdient met het doceren van Nederlands in een land waar die taal volgens hem niet zou mogen bestaan). Een vierentwintig karaats teach-in drammer, kortom.<sup>140</sup>

In Hermans' visie is deze docent het prototype van de linkse onwetende Nederlandse cultuurbrenger. Hermans geeft de inhoud van zijn standpunten zelf bovendien niet weer. Wel beschrijft hij de standpunten van de tegenstanders van het Sinterklaasfeest.<sup>141</sup> In 1975 heeft hij dit hoofdstuk verrijkt met een korte aantekening over Frank Martinus Arion. Eerder parafraseerde hij namelijk dat Arion een mislukte auteur zou zijn.<sup>142</sup> In deze aantekening wil hij dat oordeel bijstellen. Hij benadrukt dat hij het oordeel over Arion heeft overgenomen van de aanwezigen op de teach-in, waar Arion zelf afwezig was. Wellicht was dit oordeel over hem destijds ook al ongerechtvaardigd, stelt hij, maar sinds het verschijnen van *Dubbelspel* (1973) heeft hij deze bijgesteld. Hij noemt het 'een boek, niet alleen maar curieus als staal van koloniale belletrie, maar een grootse roman op zichzelf, een zeldzaamheid in de Nederlandse literatuur.'<sup>143</sup> Arion behoort wat Hermans betreft dus tot de Nederlandse literatuur. Over de overige Curaçaose auteurs bericht hij kort. Boeli van Leeuwen beschrijft hij slechts als een sympathieke man, wiens 'conversatie aanzienlijk minder vroom' is dan zijn romans.<sup>144</sup>

Aan de hand van deze teach-in beschrijft Hermans Curaçao als een eiland met veel sociale problemen, die zich kenmerken door de raciale ongelijkheden tussen zwart en wit. Hij positioneert zichzelf als ogenschijnlijke nuchtere beschouwer van het geheel, die direct door alle 'linkse praatjes' heen ziet, die voortkomen uit onwetendheid. Zwarte auteurs worden door hem ook aanvankelijk opgevoerd als personen die het Nederlands niet goed machtig zijn. Toch blijkt hij vervolgens veel inzichten van hen over te nemen. Hermans voert wel degelijk standpunten op van personen die kritisch zijn op het Nederlandse 'culturele imperialisme' en biedt middels zijn opsomming een platform voor de ogenschijnlijk door hem gehekelde 'linkse standpunten'. Bovendien laat hij zijn eigen kritische oordeel ook niet achterwege. Hoewel Hermans het optreden van de Nederlandse mariniers niet als neokoloniaal beschouwt, laat een analyse van het frame waarin 30 mei 1969 voorkomt zien dat hij wel degelijk kritisch is op de rol die Nederland en Shell in het Caribisch gebied vervullen. Zijn kritiek uit hij echter op zo'n manier dat Nederland toch nog buiten schot blijft binnen een fundamentele discussie over de doorwerking van het koloniale

---

<sup>140</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 147.

<sup>141</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 142. Hoewel hij tijdens de teach-in te kennen gaf dat hij als Nederlander het Sinterklaasfeest niet als een koloniaal feest beschouwt, besluit hij zijn hoofdstuk wel met een kritische noot. Na een wat langer verblijf op de Antillen concludeert hij dat het Sinterklaasfeest in het Caribisch gebied nog een andere lading krijgt dan in Nederland: 'Ik geloof niet dat het allemaal verbeelding is, wanneer de negers denken dat deze folklore in stand gehouden wordt om hen iets te laten voelen.' Hij besluit met de stelling dat het op zijn minst tactloos is om in het Caribisch gebied Sinterklaas te vieren.

<sup>142</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 137.

<sup>143</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 142.

<sup>144</sup> Hermans, *De laatste resten tropisch Nederland*, 124.



verleden. Ondanks het feit dat Hermans wel degelijk kritisch is op het kolonialisme acht hij een discussie over de doorwerking ervan niet noodzakelijk. En dat terwijl er bij hemzelf ook sprake is van een doorwerking van een koloniaal denken en voelen. Hij nam immers probleemloos aan dat Frank Martinus Arion een 'prutser' zou zijn en presenteert zichzelf als superieur aan de zwarte dichter Rosario. Hermans' positie is dus kortom complex: hij positioneert zichzelf als een nuchtere, onpartijdige ontmaskeraar van linkse standpunten, maar sympathiseert er tegelijkertijd mee. Hij is kritisch op het handelen van Nederland en Shell op Curaçao, maar acht een kritisch debat over de doorwerking van koloniale verhoudingen niet nodig en geeft bovendien zelf ook blijk van een koloniaal denken. Of deze visie van Hermans breder gedragen werd in Nederland, wijst een analyse van de literaire receptie uit.

### 3.1.3. Receptiecontext

Als gevierd Nederlandse auteur is Hermans' reisverslag veelvuldig gerecenseerd. Hij stond bekend om zijn ironische schrijfstijl en zijn nuchtere manier van observeren, en zijn ogenschijnlijke objectiviteit is zowel positief als negatief gewaardeerd. Een analyse naar de receptiecontext laat zien dat recensenten weinig melding maakten van 30 mei, maar dat de maatschappelijke discussie die na 30 mei 1969 is ontstaan over het vermeende neokoloniale optreden van Nederland, wel degelijk werd gevoerd.

De vraag of Hermans als 'prominent Nederlands schrijver' in staat is de problematiek van de voormalige koloniën afdoende te beschrijven is een terugkerend thema in de literaire receptie van *De laatste resten tropisch Nederland*. Zijn status van Nederlandse auteur zou hem er volgens kritische recensenten van weerhouden om in een paar weken een diepgaande analyse van het Caribisch gebied te maken en daar een oordeel over vellen.<sup>145</sup> De onwetendheid die Hermans bij anderen bekritiseert, zou bij hem namelijk net zo sterk aanwezig zijn.<sup>146</sup> Bep Vuyk bekritiseert Hermans bijvoorbeeld om zijn streven niet politiek geëngageerd te zijn, omdat hij hierdoor de 'explosieve politieke geladenheid'<sup>147</sup> niet heeft opgemerkt. Ze verwijt hem een blinde vlek te hebben voor de problematische politieke omstandigheden in het Caribisch gebied en zijn wetenschappelijke observerende blik heeft hem ervan weerhouden de 'menselijke tragedie' achter de rassendiscriminatie te beschrijven. Waar Vuyk zijn wetenschappelijke blik bekritiseert,

---

<sup>145</sup> J. van den Berg, 'Een Groninger tussen de laatste resten: Hermans deed de West,' *Vrij Nederland*, 18 oktober 1969. Van den Berg is van mening dat het onmogelijk is om als Nederlander in een paar weken het Caribisch gebied te bezoeken en vervolgens met een oordeel thuis te komen.

<sup>146</sup> K.L. Poll. 'W.F. Hermans in Suriname en Antillen: geamuseerd en vertederd,' *Algemeen Handelsblad*, 4 oktober 1969. Poll oordeelt dat Hermans zijn voorstelling van de zaken in het Caribisch gebied weliswaar niet mooier poogt te maken dan ze zijn, maar dat het wel bezwaarlijk is dat Hermans niet veel mensen aan het woord heeft gelaten die beter op de hoogte zijn dan hijzelf.

<sup>147</sup> Bep Vuyk, 'Een knorrig Hermans in tropisch Nederland,' *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 29 november 1969.

is Jaap Joppe expliciet kritisch op zijn Nederlandse blik. Ondanks Hermans' oprechte pogingen een objectief reisverslag neer te schrijven, is het volgens Joppe niet mogelijk zich van deze blik te ontdoen en blijft hij 'de typische Nederlander op reis.'<sup>148</sup> Hermans' positie als 'Nederlandse cultuurbrenger' wordt dus bekritiseerd, in lijn met de heersende maatschappelijke discussies. Er zijn ook recensenten die een tussenpositie innemen in deze kwestie,<sup>149</sup> of hierin een tegengeluid laten horen. Zo spreekt Berkhof van *Het Parool* van een 'benijdenswaardige oppervlakkigheid' in Hermans' observatievermogen, maar beschouwt dit tegelijkertijd als een oprechte poging om door te dringen tot de structuur van de samenleving in de Nederlandse voormalige koloniën. Hij concludeert dat *De laatste resten* Nederland confronteert met de nutteloze band tussen de koloniën en Nederland.<sup>150</sup>

Hiertegenover staat de visie dat Hermans als Nederlander wel degelijk in staat is een waarheidsgetrouwe observatie te verschaffen over het Caribische gebied.<sup>151</sup> Een aantal recensenten beschouwt zijn positie niet als problematisch. Zijn observerende schrijfwijze wordt getypeerd als een 'uitstekende sfeertekening' en zijn nuchtere toon is voor sommige recensenten zelfs een verfrissend geluid in het verhitte debat over neokolonialisme.<sup>152</sup> Kees Fens beschouwt Hermans bijvoorbeeld als een onbevooroordeelde waarnemer, wat de kwaliteit van zijn observaties ten goede zou komen. De visie dat Nederland zich schuldig zou maken aan neokolonialisme wordt door Hermans niet onderschreven, tot opluchting van Fens: 'Hermans is niet op reis gegaan met een koffer vol vooroordelen over neo-kolonialisme, ontwikkelingshulp of

---

<sup>148</sup> Jaap Joppe, 'De West van W.F. Hermans,' *Rotterdams Nieuwsblad*, 1 november 1969.

<sup>149</sup> Wam de Moor, 'De verschrikkelijke grootmoeder: W.F. Hermans in zijn jeugd en in de West,' *De Tijd*, 4 oktober 1969. De Moor oordeelt dat *De laatste resten* informatief een goed boek is, waarbij Hermans zelfs duidelijk stelling in durft te nemen over maatschappelijke kwesties als de Zwarte Piet-discussie en de lerarenstaking in Suriname. Hiermee weet Hermans de lezer te boeien, maar hij is niet weten door te dringen tot 'het wezen van land en volk';

Recensent onbekend, 'Gedateerde reis door resten tropisch Nederland,' *Utrechts Nieuwsblad*, 22 november 1969. De recensent vindt dat het weliswaar onmogelijk is dat Hermans in een paar weken een gedegen indruk kan krijgen van het gehele Caribische gebied en dat het onterecht is om met een oordeel thuis te komen. Toch stelt hij dat Hermans een oprechte poging heeft gedaan zo onpartijdig mogelijk te zijn.

<sup>150</sup> J.M. Berkhof, 'W.F. Hermans Suriname en Antillen: 'verslag van een reis voor tropisch Nederland,' *Het Parool*, 7 november 1969.

<sup>151</sup> Harry van Santvoort, 'Opmerkelijk Nederlands proza,' *De Nieuwe Linie*, 22 november 1969. Van Santvoort vindt dat Hermans een realistische kijk op de verhouding van Nederland tot de Overzeese Rijksdelen heeft gegeven en acht hem voldoende in staat een waarheidsgetrouw oordeel te vellen.

<sup>152</sup> Paul van 't Veer, 'Met Willem Frederik Nurks in de West,' *Het Vrije Volk*, 11 oktober 1969. Van 't Veer kan Hermans nuchtere beschrijving waarderen en beschouwt het als 'een uitstekende sfeertekening die juist door zijn nurksheid een goede aanvulling is op de meestal zo vriendelijke manier waarop Nederlanders over hun overzeese landgenoten plegen te schrijven.';

Willem M. Roggeman, 'W.F. Hermans op de Antillen,' *Het Laatste Nieuws*, 16 april 1969. Dezelfde mening is Roggeman toegedaan, want Hermans schrijft een nuchter en onbewogen verslag van zijn waarnemingen en is daarmee het tegenbeeld van Harry Mulisch, die hij als geestdriftig en dweperig wegzet.;

C.J. Kelk, 'De laatste resten tropisch Nederland: Willem Frederik Hermans,' *De Amsterdammer*, 20 december 1969. Kelk oordeelt dat het een boek is dat iedere Nederlander zou moeten lezen, want Hermans maakt de lezer 'rustig en geduldig' deelgenoot van zijn kennis die hij daar heeft opgedaan.

progressieve slogans'.<sup>153</sup> Nel Noordzij van *De Telegraaf* gaat hierin het meest ver, zij oordeelt dat de auteur niet alleen een scherp waarnemer is, maar ook in staat is 'land, volk, problematiek geheel te doorgronden.' Dit beschouwt zij bovendien als zijn taak als 'cultuurbrenger'.<sup>154</sup> Naast kritische stemmen over de Hermans' standplaatsgebondenheid, bestaat dus tegelijkertijd de opvatting dat een land wel degelijk 'in zijn geheel' te doorgronden valt als Nederlander.

*30 mei 1969?*

Recensenten gaan het neokolonialisme-debat aan, maar maken nauwelijks melding van 30 mei. Een enkele keer verwijst een recensent naar Stanley Brown, die op dat moment een bekende naam is geworden in Nederland.<sup>155</sup> Recensenten die wel expliciet melding maken van 30 mei, beschrijven de datum in de context van de schuldvraag van Nederland. J.F. Paardenkooper beschouwt *De laatste resten* zelfs als 'een knieval voor het koloniale establishment'. Hij is ronduit negatief in zijn oordeel en vindt dat Hermans 'in veel gevallen een domme visie op personen en gebeurtenissen heeft'.<sup>156</sup> Hij verwijt het hem bovendien onvoldoende stil te staan bij de maatschappelijke thema's als 30 mei 1969: 'Het is namelijk opvallend hoe vaak hij zeurt over zijn centjes en allerlei prijzen. Niet over salarissen van werknemers van de Shell of bij de bauxietmijnen wat voor ons i.v.m. onlusten etc. toch wel boeiend zou zijn.'<sup>157</sup>

In de recensie van het *Utrechts Nieuwsblad* wordt als een van de weinigen opgemerkt hoe 'akelig gedateerd' Hermans' beschrijving is: 'Juni is ver weg. Willemstad staat nog overeind en Stanley Brown zit nog niet in de gevangenis en is op dat moment evenmin lid van de Staten.'<sup>158</sup> Van den Berg merkt ook het schrille contrast op:

Maar als Hermans er is, is Willemstad nog niet platgebrand, en daarom doet zijn berichtgeving over de sociale toestanden daar op dit ogenblik onwerkelijk aan. De behulpzame marine kapitein, die hem alleen maar nuttig terzijde staat, zal op 30 mei e.v. zijn mannetje ook wel gestaan hebben, en Hermans' kritiek op Stanley Brown is ook al ominus, nu we weten dat deze onderwijzer-hoofdredacteur (Vito) het inmiddels heeft gebracht tot gevangenisstraf en het Statenlidmaatschap.<sup>159</sup>

---

<sup>153</sup> Kees Fens, 'Hermans in de West,' *de Volkskrant*, 25 oktober 1969.

<sup>154</sup> Nel Noordzij, 'Hermans: vaag fotoboek – maar wát een schrijver!', *De Telegraaf*, 4 oktober 1969.

<sup>155</sup> De Moor, Fens, Berkhof.

<sup>156</sup> J.F. Paardenkooper, 'Vreemde knieval voor het koloniaal establishment: De laatste resten' van W.F. Hermans, ' *Erbij*, 14 februari 1972.

<sup>157</sup> Paardenkooper, 'Vreemde knieval voor het koloniaal establishment: De laatste resten' van W.F. Hermans'.

<sup>158</sup> Recensent onbekend, 'Gedateerde reis door resten tropisch Nederland,' *Utrechts Nieuwsblad*, 22 november 1969.

<sup>159</sup> Van den Berg, 'Een Groninger tussen de laatste resten: Hermans deed de West.'

Tijdens de teach-in bekritiseert Hermans de leraar Nederlands Van Rossum om zijn onwetendheid over het Papiaments. Van den Berg haalt dit voorbeeld aan en verwijt het Hermans dat hij zo mogelijk nog minder weet van het eiland dan de betreffende docent, omdat hij slechts een week op het eiland verblijft. De omslag van *De laatste resten* bestaat uit een foto van een doosje Surinaamse lucifers. Van den Berg besluit zijn recensie als volgt: 'Ik weet niet welke lucifers ze op 30 mei hebben gebruikt in Willemstad. Maar branden deed het daar in ieder geval wel.'<sup>160</sup>

### 3.2. Kritiek op de Nederlandse onwetendheid: Miep Diekmann- *Een doekje voor het bloeden. (Koninkrijksverband) (1970)*

Als dochter van een commandant heeft Miep Diekmann (1925) van 1934 tot 1939 op Curaçao gewoond.<sup>161</sup> 30 mei 1969 vormde de aanleiding om terug te gaan naar Curaçao, waar ze een reeks van zes artikelen publiceerde voor de *Haagsche Courant*. Op deze artikelen heeft ze een reeks negatieve reacties ontvangen, waardoor ze besloot uitvoeriger stil te staan bij de Nederlandse Antillen middels de publicatie van *Een doekje voor het bloeden. (Koninkrijksverband) (1970)*, expliciet bedoeld als tegenhanger van de eenzijdige voorlichting over Curaçao in Nederland.<sup>162</sup> Diekmanns voorwoord is voorzien van de titel 'Nawee' en begint met een duidelijke uiteenzetting over de noodzaak van dit boek:

Dit boek zou waarschijnlijk nooit geschreven zijn als de reacties, welke ik in Nederland kreeg op een zestal artikelen over Curaçao in de *Haagsche Courant*, niet in veel gevallen van een onthutsend onbegrip en stupiditeit waren geweest.<sup>163</sup>

Deze reacties van onbegrip en stupiditeit bestonden uit beschuldigingen van lezers dat ze het 'opnam voor een stelletje zwarte communisten'<sup>164</sup> en dat het ondenkbaar was dat de Antillen 'ineens' onafhankelijk wilden zijn. In de eerste alinea valt Diekmann door deze illustratie het zelfbeeld van Nederland al aan: deze uitspraken werden immers gedaan door 'Nederlanders, die

---

<sup>160</sup> Van den Berg, 'Een Groninger tussen de laatste resten: Hermans deed de West.'

<sup>161</sup> Wim Rutgers, *De Caraïbische jeugdboeken van Miep Diekmann*, (Oranjestad, Den Haag: Charuba/Uitgeverij Leopold, 1984), 11.

<sup>162</sup> Miep Diekmann, *Een doekje voor het bloeden. (Koninkrijksverband)*, (Den Haag: Uitgeverij Leopold, 1970). De achterflap vermeldt het volgende: 'In *Een doekje voor het bloeden* worden de achtergronden van een bijna uitzichtloze strijd belicht; uitzichtloos ook door het ontbreken van een wezenlijke, praktisch gerichte belangstelling uit Nederland.'

<sup>163</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 7.

<sup>164</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 7.

liberaal en vrijblijvend altijd van de daken hadden geschreeuwd dat zij geen discriminatie kenden, dat ze begrip hadden voor de situatie.<sup>165</sup> Diekmann profileerde zich in 1970 dus al als scherpe observator van het Nederlandse zelfbeeld. In het onderstaande beschrijf ik hoe zij 30 mei 1969 beschrijft en vervolgens weid ik uit over het frame waarin de datum voorkomt, om zo de betekenis van 30 mei in *Een doekje voor het bloeden* te kunnen duiden.

### 3.2.1. 30 mei 1969

Diekmanns reportages gaan voornamelijk over de sociale problematiek op Curaçao, zoals de politiek, rassendiscriminatie en de verhouding ten opzichte van Nederland. Ze geeft geen uitgebreide beschrijving van de gebeurtenissen op de datum zelf, maar ze laat de context zien waarin 30 mei heeft kunnen plaatsvinden. Haar reportages worden afgewisseld met foto's over Willemstad dat in puin lag, met de onderschriften: 'Er brandde in Willemstad meer dan huizen' en 'Er ging in Willemstad meer kapot dan winkelruiten.'<sup>166</sup> In haar reportages zelf wordt duidelijk waar ze aan refereert: voor Curaçao heeft 30 mei diepe sporen nagelaten en de erbarmelijke sociale en politieke situatie van Curaçao kwam hierdoor pas echt aan het licht voor Nederland. Ze geeft hiermee te kennen dat 30 mei wat haar betreft niet op zichzelf stond, en dat er sprake was van meer dan enkel een uit de hand gelopen staking. Hoewel Diekmann dus geen letterlijke beschrijving geeft van de dag zelf, weerklinkt 30 mei in haar reportages over Curaçao. Ze voorziet haar reportages van commentaar, maar schotelt de Nederlander voornamelijk de blik van de Curaçaoënaar voor. Ze treedt dus zelf niet op als voornaamste focalisator, maar biedt ook een podium aan de niet-Nederlandse visie. Zo laat ze niet alleen Brown en Fox aan het woord, maar ook de Curaçaose arbeider. Deze vertelt bijvoorbeeld over zijn ervaringen met de Nederlandse televisieploegen na 30 mei, waarin hij te kennen geeft dat 'Antillianen zwijgen tegenover Nederlanders omdat ze zich in het Nederlands niet zo vrij kunnen uitdrukken als in het Papiaments.'<sup>167</sup> Volgens hem hadden de journalisten met meer tolken moeten werken op 30 mei.

#### *Stanley Brown en Benjamin Fox*

De hemel en het communisme zij geprezen dat men in zijn eerste woede over de brutaliteit van een dergelijke volksuitbarsting - die op Curaçao immers toch nooit komen zou (!) - meteen een zondebok bij de hand had: Stanley Brown.<sup>168</sup>

Op deze manier introduceert Diekmann Stanley Brown, waarbij ze het bekritiseert dat hij als zondebok werd aangewezen. Uit de manier waarop zij Brown presenteert, blijkt haar sympathie

---

<sup>165</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 7.

<sup>166</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 32-33.

<sup>167</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 13.

<sup>168</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 31.

voor zijn standpunten. Zo parafraseert ze zijn visie ten aanzien van 30 mei, waarin Brown stelt dat het om meer gaat dan 'een handjevol opruiers' die 'niets bezitten en daarom stampen maken.'<sup>169</sup> Ze voert Brown op als onderwijzer die het Curaçaose volk bewustzijn wilde bijbrengen over de positie van de arbeider, de zwarte Curaçaoënaar en de vrouw.<sup>170</sup> Ze bewondert hem om het feit dat hij zich als onderwijzer in een afhankelijke positie desalniettemin als eerste durfde uit te spreken. Bovendien, stelt ze, werd deze mening door meer Antillianen gedeeld.<sup>171</sup>

Ook Benjamin Fox bekleedt een centrale rol in *Een doekje voor het bloeden*. Zowel Fox als Brown worden door Diekmann gepresenteerd als fanatieke voormannen, die het bewustwordingsproces van Curaçao voor ogen hebben. Hij is voornamelijk bekend geworden als representant van de 'Black Power'-beweging op Curaçao, die stond voor het kweken van raciaal bewustzijn bij de zwarte bevolking. Ze presenteert hem als een welbespraakte en gepassioneerd betoger van het zwarte bewustzijn en belicht de obstakels die hij daarbij opgeworpen heeft gekregen op Curaçao, in Nederland en in de V.S. Ze heeft een letterlijke weerslag opgenomen van zijn eigen woorden, waarin hij uitgebreid zijn gehele levensloop vertelt.<sup>172</sup> Veelvuldig is over Fox' rol in de aanloop naar 30 mei gespeculeerd, maar uiteindelijk bleek dat hij met de opstand zelf niks te maken had.<sup>173</sup> Toch beschouwt Diekmann het relevant hem op te voeren, wat impliceert dat ze de raciale spanningen die ten grondslag lagen aan 30 mei wil benadrukken en er een politieke interpretatie op na houdt.

### 3.2.2. 30 mei geframed

Diekmann schetst de leefomstandigheden op Curaçao, om de uitbarsting van geweld op 30 mei 1969 voor het Nederlandse publiek te verklaren. Curaçao beschrijft ze als een eiland dat al jaren kampt met grote sociale spanningen,<sup>174</sup> waar Nederland onvoldoende van op de hoogte is. Ze wil de mythe waarin Curaçao als zorgeloos eiland wordt voorgesteld doorbreken. Dit doet ze door de Nederlandse lezer deelgenoot te maken van haar ervaringen, waarin ze de ongelijkheid die veroorzaakt is door het kolonialisme benadrukt. Zo uit ze kritiek op de positie van de Nederlandse taal in het onderwijs, het schoolsysteem en – net als Hermans – op *Sticusa*. Het Antilliaanse schoolsysteem is namelijk ontworpen door het koloniale systeem, en 'kweekt alleen maar onzekerheid aan' bij het Antilliaanse kind.<sup>175</sup>

---

<sup>169</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 36.

<sup>170</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 32.

<sup>171</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 33.

<sup>172</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 92-100.

<sup>173</sup> Oostindie, 'Woedend vuur. 'Trinta di mei' dertig jaar later,' 19.

<sup>174</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 21.

<sup>175</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 78.

Ook de Antilliaanse literatuur is afhankelijk van subsidies van Nederland en heeft in Nederland een marginale positie, die is veroorzaakt door dit koloniale systeem. Door *Sticusa* zijn Nederlandse schrijvers immers naar de Antillen gestuurd 'om de bevolking daar cultuur te brengen.'<sup>176</sup> De auteurs die toch zijn doorgedrongen in het Nederlandse literaire veld, zoals Arion, Van Leeuwen, Debrot en Marugg, zijn allemaal gefinancierd door *Sticusa*.<sup>177</sup> Dit staat tegenover de positie van Amador Nita, wiens kritische pamfletten het hele Curaçaose volk, maar nooit Nederland bereikten.<sup>178</sup> Diekmann heeft dus de in Nederland bekende Curaçaose auteurs nodig om te illustreren hoe diepgeworteld het kolonialisme is in de Curaçaose cultuur.

### *De Nederlandse schuldvraag*

Tijdens haar ontmoeting met Benjamin Fox vraagt hij Diekmann of ze zich schuldig voelt over het Nederlandse koloniale verleden. Ze antwoordt dat ze zich niet schuldig voelt, omdat het mode zou zijn om je als blanke 'op de borst te kloppen en met tranen in je ogen te bekennen dat je je o zo schuldig voelt.'<sup>179</sup> En daar bereik je niks mee, aldus Diekmann. Wel voelt ze zich verantwoordelijk iets te doen met de erfenis waar haar voorouders haar 'mee opgescheept hebben.'<sup>180</sup> Hoewel de schuld kwestie wat Diekmann betreft een te oppervlakkige constatering is, is ze zelf wel degelijk van mening dat Nederland een neokoloniale houding te verwijten valt. Wanneer ze aan 30 mei refereert, gebeurt dit namelijk dikwijls in een koloniaal-kritische context. Zo beschrijft ze de reacties in Nederland bij het verschijnen van de eerste foto's van Stanley Brown en men zich verbaasde zich dat hij wit was. 'Daarmee werd voor hen de 30<sup>ste</sup> mei – die ze als een rassenrel zagen – nóg onbegrijpelijker!'<sup>181</sup>

Eveneens bekritiseert ze de Nederlandse berichtgeving, die te weinig oog zou hebben voor de voorgeschiedenis van 30 mei 1969. Volgens die berichten zou de dag volledig uit de lucht komen vallen en niet meer zijn dan een uit de hand gelopen opstand, waarbij de voormannen van de nieuwe antidiscriminatie-beweging kleinerend worden afgebeeld.<sup>182</sup> De berichtgeving over Curaçao wordt gedirigeerd door de Antilliaanse regering of door het Antillenhuis in Den Haag en bestaat uit een te geflatteerde voorstelling van zaken.<sup>183</sup> Liever wordt men in Nederland niet

---

<sup>176</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 117.

<sup>177</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 120.

<sup>178</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 119.

<sup>179</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 91.

<sup>180</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 91.

<sup>181</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 31.

<sup>182</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 9. Ze verwijst naar 'Black Power-leider uit casino gezet,' *De Telegraaf*, 16 februari 1970.

<sup>183</sup> Diekmann, *Een doekje voor het bloeden*, 7.

geconfronteerd met kwesties van discriminatie of neokolonialisme, concludeert ze. Met *Een doekje voor het bloeden* heeft Diekmann deze confrontatie niet uit de weg willen gaan.

### 3.2.3. Receptiecontext

*Een doekje voor het bloeden* is beduidend minder vaak gerecenseerd dan *De laatste resten tropisch Nederland*.<sup>184</sup> Waar Hermans zowel wordt geprezen als bekritiseerd om zijn nuchtere verteltoon, is Diekmanns felle toon onderwerp van zowel lof als kritiek. Haar *Haagsche Courant*-collega Ewout Janse beschrijft bijvoorbeeld dat het 'dierbaar stereotiep van de Nederlandse Antillen als een idyllische eilandenreeks, bewoond door een vrolijk, zorgeloos en heupwiegend Calypsovolkje, is op de 30e mei 1969 in Nederland grondig verstoord'.<sup>185</sup> De datum veroorzaakte een schok in Nederland en legde sociale en economische misstanden bloot over de Nederlandse Antillen waar men in Nederland geen weet van had. Hij oordeelt bovendien dat sinds 30 mei Nederland niet meer zo makkelijk wegkomt met 'die betrekkelijke schuldeloosheid'. Janse is van mening dat Diekmann een fel betoog heeft geschreven waarbij ze de Curaçaose misstanden zo oprecht mogelijk heeft weergegeven en daarmee Nederland heeft wakker geschud. Dezelfde mening is Margaretha Ferguson van *Het Vaderland* toegedaan. Ze prijst Diekmann dat zij de stem van de Curaçaoënaar heeft laten horen en vergelijkt de emoties die loskwamen op 30 mei 1969 met de onafhankelijkheidsstrijd van het voormalig Nederlands-Indië. Ze oordeelt dat Nederland destijds de emoties van de Indonesiërs in hun streven naar onafhankelijkheid volkomen hebben onderschat. Diekmanns uitgangspunt is dan ook volkomen gerechtvaardigd, omdat het hard nodig is dat Nederland zich verdiept in het Caribisch deel van het Koninkrijk.<sup>186</sup> Janse en Ferguson waarderen haar toon dus als oprecht en noodzakelijk om de Nederlandse koloniale bril af te zetten. Deze mening wordt echter niet door iedere recensent gedeeld.

De toon van haar betoog heeft haar namelijk ook veel kritiek opgeleverd. Zo prijst de recensent van de *Leeuwarder Courant* Diekmann om haar realistische weergave van de situatie op de Nederlandse Antillen. De recensent geeft haar gelijk, maar vreest dat haar woorden niet veel gehoor zullen hebben in Nederland, aangezien haar toon te fel van aard is:

Het had met andere woorden, wat ons betreft wel wat rustiger gekund, juist terwille van de zaak die Miep Diekmann wil dienen. Dit tast onze waardering voor de "boodschap" overigens niet aan. Op de Antillen is meer aan de hand, liggen de zaken moeilijker en pijnlijker dan lange tijd tot ons doordrong. Het is echt wel eens goed dat de romantiek

---

<sup>184</sup> Hermans is vijftien keer gerecenseerd, Diekmann vier keer.

<sup>185</sup> Ewout Janse, 'Beeld Antillen grondig ontrafeld: Miep Diekmann over Koninkrijksverband,' *Haagsche Courant*, 10 juni 1970.

<sup>186</sup> Margaretha Ferguson, 'Lopen op de Antillen,' *Het Vaderland*, 8 augustus 1970.



wijkt en het harde feit, het harde gesprek een kans krijgt, al hoeft dat natuurlijk weer niet te betekenen, dat alles wat hard is ook wààr is, want de waarheid ligt, in situaties als deze, altijd ergens in het midden.<sup>187</sup>

In deze recensie weerklinkt de maatschappelijke discussie die in Nederland is ontstaan na 30 mei. Hoewel de recensent sympathiseert met Diekmanns betoog, blijkt ook dat haar woorden waarschijnlijk nog te confronterend zijn en botsen met het Nederlandse zelfbeeld. De recensent van *Vrij Nederland* is het inhoudelijk eveneens met Diekmanns betoog eens en is ervan overtuigd dat Nederland middels het Koninkrijksverband verantwoordelijk is voor de erbarmelijke staat van de Nederlandse Antillen. Daarnaast bestempelt hij het boek als ‘een boos boek’ omwille van haar felle toon. Ook deze recensent betwijfelt het of haar boodschap veel gehoor zal vinden in Nederland: ‘Het is trouwens geheel de vraag of die Wassenaarse meute zo blij is met dit onmiskenbaar echte boek, de titel schrikt wat dat aangaat voldoende af.’<sup>188</sup> Vergelijken we Diekmanns receptie met die van Hermans, dan blijkt dat een kritische boodschap in de jaren zeventig weliswaar verteld mocht worden, maar dat een ogenschijnlijke nuchtere toon in betere aarde viel bij het Nederlandse publiek.

### 3.3. Conclusie

Als Nederlandse auteurs hebben zowel Hermans als Diekmann hun visie gegeven ten aanzien van 30 mei 1969 en daarmee een bijdrage geleverd aan de vorming van de culturele herinnering van de datum in Nederland. Beiden beschouwen 30 mei 1969 als een gerechtvaardigde arbeidsofstand. Hermans wijst Nederland niet letterlijk als schuldige aan, maar acht internationale ondernemingen als Shell in de eerste plaats schuldig aan het ontstaan van de opstand. Daarnaast is hij wel degelijk kritisch op de sporen die het Nederlandse kolonialisme heeft achtergelaten en sympathiseert hij met de stakende arbeiders. Shell heeft wat hem betreft voortgebouwd op de systemen die het Nederlandse kolonialisme heeft achtergelaten. Hij bekritiseert dan ook het Statuut en komt hij tot de conclusie dat het Caribisch gebied niet tot het Nederlands Koninkrijk zou moeten behoren. In zijn literaire representatie van 30 mei en het Caribisch gebied, laat Hermans het dus niet na om kritiek te uiten op het Nederlandse kolonialisme. Waar Hermans het Caribisch gebied wegzet als wezenlijk anders dan Nederland, drukt Diekmann het Nederlandse publiek juist met de neus op het feit dat de voormalige koloniën wel degelijk tot Nederland behoren. Ze benadrukt dat 30 mei een breuk vormt met de mythe van Curaçao als zorgeloos eiland en dat er door het kolonialisme veel onwetendheid heerst. Deze

---

<sup>187</sup> Recensent onbekend, ‘Boeken over de West,’ *Leeuwarder Courant*, 29 september 1970.

<sup>188</sup> Recensent onbekend, ‘Miep Diekmann schrijft een ‘echt’ boek,’ *Vrij Nederland*, 15 augustus 1970.

reacties van onwetendheid getuigen bovendien van een gebrek aan tolerantie tegenover de arbeidsofstand, wat Diekmann in strijd acht met het Nederlandse zelfbeeld als tolerante natie.

Een analyse van de receptie van beide boeken wijst uit dat 30 mei viel binnen een discussie over de Nederlandse neokoloniale houding. De gepositioneerdheid van Hermans werd enerzijds bekritiseerd, maar er waren ook bewonderaars die hem prezen om zijn ogenschijnlijk nuchtere verteltoon. Dit stond tegenover de kritiek die Diekmann mocht ontvangen: haar positie als voormalig inwoner van Curaçao stond niet ter discussie, maar haar ogenschijnlijk felle toon wel. Deze kritiek op haar betogende toon van schrijven wijst erop dat haar boodschap als confronterend werd beschouwd voor het Nederlandse publiek. Deze casussen laten zien dat 30 mei het nationale zelfbeeld aantastte, evenals de mythe van Curaçao als zorgeloos eiland. Wellicht was het begin jaren zeventig voor het zelfbeeld van Nederland relevant dat deze mythe van Curaçao hoog werd gehouden, want daarmee bleven de negatieve gevolgen van het kolonialisme onder het tapijt verscholen. Uit Hermans' beschrijving en uit Diekmanns initiatief om de Nederlander meer kennis over Curaçao bij te brengen, blijkt dat Curaçao destijds als een wezenlijk apart onderdeel werd gezien van het Nederlandse Koninkrijk en dus in een ander compartiment werd geplaatst. Diekmann streefde ernaar dit compartiment op te heffen, maar stuitte hierin op weerstand. De fundering lijkt in deze periode dus te zijn gelegd voor een problematische relatie van 30 mei 1969 binnen het Nederlandse zelfbeeld.

## Hoofdstuk 4.

### Het tweede tijdvak: Curaçao als tragisch eiland

Dit hoofdstuk behandelt het tijdvak van de jaren tachtig en negentig. Na 1970 is er namelijk een stilte ingetreden in de literaire representatie van 30 mei, totdat Anil Ramdas in 1988 *De strijd van de dansers* publiceerde en Jan Brokken in 1997 *De droevige kampioen*. Op Curaçao kenmerkt deze periode zich door een gegroeid zelfbewustzijn van de Afro-Curaçaoënaar. Als gevolg van 30 mei groeide de jongere generatie op Curaçao op in een 'culturele renaissance' en het zelfbewustzijn van de Afro-Curaçaoënaar werd gestimuleerd door de 'Black is Beautiful'-beweging. Er ontstond een relatieve opleving van de economie, maar begin jaren tachtig stagneerde deze economische groei, ontstond er jeugdwerkloosheid, werd de drang tot zelfverwezenlijking gestaakt en begon de teleurstelling over het gebrek aan politieke vooruitgang te domineren.<sup>189</sup> De grote beloftes van *trinta di mei* werden niet waargemaakt. *Frente Obrero Liberashon 30 di Mei* sloot een regeringscoalitie met de partij waar juist alle kritiek tegen gericht was, de Democratische Partij. Godett had onder de zwarte Curaçaoënaars een eenheid stichtend symbool moeten worden, maar ook hij bleek zich niet vrij kunnen maken van schandalen en corruptie. Voor de zwarte arbeider bleef de economische verbetering bovendien uit. Vakbondsleider Ong-A-Kwie stelde zelfs in 1995 dat de economische situatie voor de arbeiders er in dat jaar nog slechter aan toe was dan in 1969.<sup>190</sup> Al met al stelden Curaçaoënaars die aanvankelijk trots waren op de arbeidsovereenkomst, vanaf de jaren negentig de vraag of *trinta di mei* wel haar belofte van bewustwording heeft waargemaakt.<sup>191</sup>

#### *De Curaçaoese literatuur verschijnt in Nederland*

De Curaçaoese auteurs Debrot, Arion, Marugg en Van Leeuwen hebben zich alle drie politiek uitgelaten in hun literaire werken.<sup>192</sup> In dit tijdvak waren deze auteurs inmiddels gevestigde namen in het Nederlandse literaire veld en bereikten hun denkbeelden ook het Nederlandse publiek. Van Leeuwens '30 mei 1969: Amador Nita', waarin hij een kritisch portret schetst van de

---

<sup>189</sup> Roland Antonius, 'Een nog niet ingeloste belofte. Dertig mei en de Curaçaoese jeugd,' in *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaoese revolutie*, 30 mei 1969, ed. Gert Oostindie, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999), 257-266, 258.

<sup>190</sup> Leerdam, *Gritu di un Pueblo*, 1995.

<sup>191</sup> Van Hulst, 'Tussen Bacchanaal en laatste negeropstand,' 275.

<sup>192</sup> Alex Reinders, 'Drie Curaçaoese schrijvers en hun verhouding tot de politiek,' in *Drie Curaçaoese schrijvers in veelvoud*, eds. Maritza Coomans-Eustatia, Wim Rutgers & Henny E. Coomans, (Zutphen: Walburg Pers, 1991), 40-63, 42. Ik hanteer hier Reinders' invulling van 'politieke literatuur', dat wil zeggen dat in deze literaire werken een gedachtegoed weerklinkt over de wenselijke richting en inrichting van de maatschappij.

opstandsleider, verscheen in 1990 in Nederland in de bundel *Geniale Anarchie*. Deze bundel bestaat uit de columns die hij voor de *Curaçaose Courant* schreef, waarin hij op ironische wijze zijn eiland schetst als een 'geniale anarchie'. De Nederlandse receptie bejubelde Van Leeuwen voornamelijk om zijn ironische toon vol liefdevolle zelfspot voor 'zijn eiland' en beschouwt hem bovendien als autoriteit om de wereld van Curaçao, die zo verschilde van Nederland, beter te begrijpen.<sup>193</sup> Zo zou hij armoede 'op zijn Curaçaos' weten te beschrijven, waarbij hij Curaçaoënaars als 'ongedisciplineerde, inventieve, natuurlijk begaafde mensen' karakteriseert.<sup>194</sup> In zijn columns zou een charmerende liefde voor het eiland weerklinken,<sup>195</sup> dat zich kenmerkt door de houding 'we klooiën maar wat aan maar ons eiland gaat niet kapot.'<sup>196</sup> Jos de Roo concludeerde zelfs dat Van Leeuwen erin geslaagd is 'de ziel van de Curaçaoënaar' bloot te leggen en dat hij een onmisbare schakel is om de anarchie op Curaçao beter te begrijpen.<sup>197</sup> Zelfs een kenner van de Caribische literatuur als De Roo houdt er dus een eenzijdig beeld van Curaçao op na.

Cola Debrots 'Dec. 1969' waarin hij zijn 'droevig eiland' beschrijft, verscheen in 1975 in het tijdschrift *Tirade*.<sup>198</sup> Debrot behoorde tot een van de eerste generaties Curaçaose dichters, en genoot al vanaf eind jaren dertig bekendheid in Nederland, onder meer door zijn publicatie van *Mijn zuster de negerin* (1935) in *Forum*.<sup>199</sup> Ook Tip Marugg was een bekende naam in het Nederlandse literaire veld. Wanneer in 1988 *De morgen loeit weer aan* verscheen, had hij inmiddels naam gemaakt, door het succesvolle onthaal van zijn eerste roman *Weekendpelgrimage* dertig jaar eerder.<sup>200</sup> *De morgen loeit weer aan* werd een succes en kreeg zes herdrukken. Marugg werd in Nederland vooral geroemd om zijn schrijfstijl en de manier waarop hij de geschiedenis van 'zijn ongelukkige continent' heeft weten te schetsen, waarbij de tragiek van de 'Caribische mens'<sup>201</sup> en het teloorgaan van Curaçao centraal staat. Net als het geval was bij Van Leeuwen, wordt Marugg erom geprezen dat hij zijn eiland 'op tragische wijze' liefheeft.<sup>202</sup> In datzelfde jaar werd de roman genomineerd voor de Nederlandse AKO Literatuurprijs en een jaar later won hij met *De morgen loeit weer aan* de Cola Debroprijs.<sup>203</sup>

---

<sup>193</sup> Jan Hendrik Bakker, 'De schoonheid van geniaal knutselen,' *Haagsche Courant*, 1 juni 1990.

<sup>194</sup> Roos-Marie Tummers, 'Lelijke mensen bestaan niet,' *NRC Handelsblad*, 27 april 1990.

<sup>195</sup> Hans Groenewegen, 'De verfijnde precisie van Boeli van Leeuwen,' *De waarheid*, 9 april 1990.

<sup>196</sup> Alle Lansu, 'Zwierige columns van een anarchist,' *Het Parool*, 21 juli 1990.

<sup>197</sup> Jos de Roo, 'Een eiland dat permanent naar de bliksem gaat,' *Trouw*, 3 mei 1990.

<sup>198</sup> Cola Debrot, 'Kwatrijnen uit Fort Amsterdam,' *Tirade*, 19 (1975), 105-108.

<sup>199</sup> Rutgers, *De brug tussen Paramaribo en Willemstad*, 231.

<sup>200</sup> Rutgers, *De brug tussen Paramaribo en Willemstad*, 231.

<sup>201</sup> Johan Velter, 'Zwijg maar over liefde,' *Knack*, 17 juli 1988.

<sup>202</sup> Koos Hageraats, 'Tip Marugg doorbreekt de stilte: drinken om niet meer te hoeven bestaan,' *De Tijd*, 25 maart 1988.

<sup>203</sup> Wim Rutgers, *Schrijven is zilver, spreken is goud. Oratuur, auratuur en literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba*, (Eigen beheer van DBNL, 1994), 286, 268.

Ook Frank Martinus Arion drong door tot het literaire veld. *Dubbelspel* werd lovend gerecenseerd en de roman heeft de Van der Hoogtprijs gewonnen. *De laatste vrijheid* (1995) heeft echter de hoge verwachtingen niet weten waar te maken en de roman is wisselend beoordeeld. De roman vertelt het verhaal van een fictief Caribisch eiland waar een vulkaan op uitbarsten staat. Het hoofdpersonage - een zwarte Curaçaoënaar - weigert als enige inwoner het eiland te verlaten, wat in strijd is met het advies van een Britse vulkanoloog. Alle ingrediënten van een 'ideeënroman' leken aanwezig: de Westerse witte wetenschapper oefent zijn invloed uit op een Caribisch eiland en de zwarte eenling komt hiertegen op succesvolle wijze in opstand. Enerzijds prees de receptie Arion erom dat hij met deze roman juist stereotypen onderuithaalde,<sup>204</sup> anderzijds zette men de roman weg als 'een akelig politiek correct boek' en een 'ideeënroman'. Goedegebuure sprak zelfs van een stigmatiserend boek dat een 'achterlijke utopie' tentoonspreidt.<sup>205</sup> In deze periode vond deze Curaçaoese literatuur dus zijn intrede in het Nederlandse literaire veld en genoot het grote bekendheid. De casussen van Ramdas en Brokken laten zien dat deze literatuur is gaan fungeren als 'stabilisator' in de Nederlandse verbeelding van Curaçao.

### *Vergetelheid?*

In de jaren negentig signaleerde documentairemaker John Leerdam dat de datum zowel in Nederland als op Curaçao in vergetelheid was geraakt. Om de Nederlander en Curaçaoënaar meer bewustzijn bij te brengen, maakte hij de documentaire *Gritu di un Pueblo* die in 1995 in Nederland te zien was bij IDFA en in 1996 op Curaçao. De documentaire bestaat uit nooit eerder vertoonde archiefbeelden, waar de Curaçaoënaars aan het woord gelaten wordt. Ook is de kijker getuige van de komst van de Nederlandse mariniers, die grotendeels onwetend zijn over de situatie die ze op Curaçao zullen aantreffen. Leerdam wilde met zijn documentaire zowel Nederland als Curaçao bereiken, want volgens hem is 30 mei bepalend geweest voor de relatie tussen Nederland en de Antillen.<sup>206</sup> Vlak daarna drong Nederland immers aan op de onafhankelijkheid van de Nederlandse Antillen. De verbaasde reacties die de documentaire opriep in Nederland lijken inderdaad te illustreren dat de datum inmiddels in de vergetelheid was geraakt.<sup>207</sup>

Dit tijdvak lijkt zich op voorhand dus te kenmerken door een teleurgestelde visie over de gevolgen van 30 mei en de datum lijkt in de vergetelheid te zijn geraakt in Nederland. Toch maakte de datum als emerging memory een terugkeer in de Nederlandse culturele herinnering, in *De strijd van de dansers* (1988) van Ramdas en in *De droevige kampioen* (1997) van Brokken. In dit hoofdstuk analyseer ik de deze momenten waarop 30 mei 1969 in de literatuur verschijnt en tot

---

<sup>204</sup> Jan Hendrik Bakker, 'Geloven in de zonsopgang,' *Haagsche Courant*, 7 april 1995.

<sup>205</sup> Jaap Goedegebuure, zonder titel, *De Tijd*, 7 april 1995.

<sup>206</sup> Haro Hielkema, 'Curaçao krijgt beelden voor het eerst te zien,' *Trouw*, 5 december 1995.

<sup>207</sup> Interview Leerdam, zie bijlage.

'usable past' wordt gemaakt, om te analyseren of 30 mei een plaats kan innemen in de Nederlandse herinneringscultuur en welke vorm deze herinnering aanneemt.

#### **4.1. Het eiland van dappere vrouwen: Anil Ramdas, *De strijd van de dansers* (1988)**

*De strijd van de dansers* opent met het motto waarin het optreden van tambù-danseres Maria Chiquitín en haar man wordt beschreven. Chiquitín danste zo hartstochtelijk dat 'zij zich dikwijls niet meer op de been kon houden en uitgeput erbij neerviel.'<sup>208</sup> Haar man kwam haar te hulp en wreef haar in met een stof die bestond uit brandewijn en kaneel. Langzaam kwam ze bij, en 'ging door met dansen alsof er niets aan de hand was geweest.'<sup>209</sup> Het bovenstaande fragment geeft het fundament weer waaruit Ramdas' uiteenzetting is opgebouwd. Het beschrijft de machtsverhoudingen tussen de man en de vrouw op Curaçao, waarbij de uitzichtloze economische positie van de onderklasse centraal staat. Ramdas' analyse is een marxistisch getinte uiteenzetting, specifiek bedoeld om de onderklasse een stem te geven. Het doorbreken van hun zwijgen kan volgens hem heersende ideologieën van ongelijkheid bestrijden.<sup>210</sup> Hij wil deze ideologieën in kaart brengen door alledaagse gebeurtenissen te analyseren. Het alledaagse handelen van mensen komt immers voort uit dieper liggende structuren die niet direct zichtbaar zijn. Deze structuren definieert Ramdas als een vertoog. De werking van een vertoog beschrijft hij als een 'spontaan ingegeven dans: de regels zijn weliswaar ongeschreven, maar ze worden niettemin opgevolgd.'<sup>211</sup>

Met *De strijd van de dansers* streeft hij ernaar drie vertogen in kaart te brengen die de 'strijd' tussen de wereld van de mannen en die van de vrouwen construeren.<sup>212</sup> In deze bundel van biografische vertellingen verschaft Ramdas een weergave en een analyse van de vertelde verhalen van de onder- en middenklasse van de Curaçaose maatschappij. Hij voert Curaçaose mannen op in het patriarchale vertoog, de vertellingen van drie alleenstaande moeders dienen om het gezinsvertoog te illustreren en het feministische vertoog wordt vanuit het perspectief van 'vrouwen die de dans ontspringen' verteld. Eén van de vrouwen die de dans is ontsprongen is Maira, een werkneemster die op 30 mei 1969 aan het werk was bij het Amerikaanse bedrijf Texas Instruments.

##### *4.1.1. 30 mei 1969*

---

<sup>208</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, (Amsterdam: De Bezige Bij, 2017), digitale editie van eerste druk, 7.

<sup>209</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 7.

<sup>210</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 10.

<sup>211</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 15.

<sup>212</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 30.

De gebeurtenissen van 30 mei worden verteld vanuit het vertellersperspectief van twee Curaçaose vrouwen. De meest uitgebreide beschrijving geeft Maira, een 27-jarige vrouw die erin geslaagd is een baan bij Texas Instruments te verkrijgen. Ramdas heeft de gesprekken die hij met haar voerde in een verhaalvorm geschreven. Hierbij treedt zij op als de vertellende instantie en Ramdas treedt op als focalisator en voorziet haar vertelling tot slot van commentaar. Maira's man Henry werkte bij Wescar en nam deel aan de staking die dag. Hoewel ze haar verhaal en idealen zelf niet bestempelt als marxistisch, is er wel degelijk een marxistische ondertoon waar te nemen. Zij beschouwt 30 mei dan ook als een gerechtvaardigde arbeidersopstand en is kritisch op de machtsverhoudingen bij Shell: 'Tot 30 mei dachten de machthebbers dat Curaçaoënaars labbekken zijn', vertelt ze.<sup>213</sup> 'De hoge heren van de Shell en Wescar' dachten immers dat het wel los zou lopen met eisen van de stakende arbeiders. Maar zij hadden niet gerekend op figuren als Stanley Brown en Papa Godett, die de arbeiders wezen op discriminatie en apartheid op Curaçao. De schuld van de uitbarsting ligt wat haar betreft bij Shell en Wescar, en daarmee eveneens bij Nederland.<sup>214</sup> Het waren immers Hollanders die in de directie zaten. Hun fout is geweest dat zij meenden dat het conflict puur om geld ging, terwijl er volgens Maira meer onderliggende sentimenten aanwezig waren. De arbeiders waren verbitterd om de achteruitgang in loon, voelden zich vernederd en wilden erkend worden voor het werk dat zij deden. Het ging niet om loon, maar was een machtsstrijd geworden. Dit maakte zij op uit de gesprekken die zij met haar man voerde over de stakingsbijeenvkomsten. 'Zijn enige hoop had hij gevestigd in de eensgezindheid van de arbeiders.'<sup>215</sup> Het marxistische verenigingsideaal van arbeiders leek hoogtij te vieren. Maar Maira is eveneens kritisch op het gewelddadige karakter van de revolutie. Zelf is ze namelijk ook aanwezig geweest bij deze bijeenkomsten, waar ze geconfronteerd werd met hun agressieve toon. Er werd gesproken over het vermoorden van de directeuren van Shell en in de dagen voorafgaand aan de revolutie waren er vechtpartijen en schold men op alle blanke mensen. 'De laatste dagen voor 30 mei zeiden de stakers eigenlijk niets zinnigs meer.'<sup>216</sup>

Maira was getuige van dit geweld toen een groep 'verwilderde, bezwete mannen' naar binnen stormde bij Texas Instruments, waar ze begonnen in te slaan op de vrouwen en de machines. Ze schreeuwden: 'We vechten ook voor jullie, maar jullie zitten rustig te werken in plaats van buiten te staan!'<sup>217</sup> Verder zag zij dat auto's omver werden gegooid en in brand gestoken, blanke Nederlanders werden afgeranseld en supermarkten geplunderd.<sup>218</sup> Toen ze haar man tegenkwam, had hij ook een fles whisky bij zich. Hij vroeg zich af hoe 'die macamba's' het zover konden laten

---

<sup>213</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 121. In het onderstaande gedeelte parafraseer ik Maira's vertelling zoals Ramdas die heeft opgetekend.

<sup>214</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 121.

<sup>215</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 121.

<sup>216</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 122.

<sup>217</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 122.

<sup>218</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 123.

komen en bekritiseert de komst van de Nederlandse mariniers. Zijzelf beschouwt hun inzet echter niet als problematisch:

Mijn man zei: tegen de macamba's hebben we gevochten en de macamba's komen ons nu tot de orde roepen. Ze zetten ons gevangen in onze eigen huizen, waarom schieten ze ons niet gewoon overhoop? Maar ik was wel een beetje blij dat het weer rustig was geworden, die chaos maakte me bang. Het geeft zo'n onveilig gevoel.<sup>219</sup>

Maira beschouwt 30 mei dus als een gerechtvaardigde arbeidsoptstand en legt de schuld bij de imperialistische houding van de Shell en Wescar. Omdat Nederlanders aan het hoofd stonden van deze bedrijven, is Nederland ook niet vrij van schuld. Het optreden van de Nederlandse militairen bekritiseert zij echter niet. Chia, een Curaçaose werkster van 52 deelt haar mening en gaat hierin zelfs een stap verder.

Chia heeft een perceeltje in erfpacht gekregen van haar moeder, waar ze na twaalf jaar sparen, een lening bij de bank en tien jaar bouwen een huisje heeft. Het is haar enige financiële zekerheid en ze heeft moeite rond te komen. Omwille van haar huis bestempelt ze zichzelf als behorend tot de middenklasse van Curaçao.<sup>220</sup> Daarnaast heeft ze een hoge dunk van Nederlanders en bezocht vroeger dikwijls feesten van de Nederlandse mariniers. Over hun optreden oordeelt ze dan ook mild: 'Zonder die Hollandse mariniers zou Curaçao allang kapot zijn gemaakt door die mensen van de vakbonden.'<sup>221</sup> Volgens haar was 30 mei niets meer dan een wilde drankpartij die enkel de stad kapot heeft gemaakt: 'ze hebben de goedkope winkels verbrand, waardoor het leven erg duur is geworden.'<sup>222</sup> Van een gerechtvaardigde opstand was volgens haar ook geen sprake:

Ze zeggen dat er hier op Curaçao apartheid was tussen blanken en zwarten en dat de vakbonden hebben gevochten om dat op te heffen, op 30 mei [1969, de grootste volksoptstand van Curaçao]. Maar dat is helemaal niet waar; er was wel apartheid, maar die is door de Hollandse koningin verboden, toen ze een keer hier op bezoek was.<sup>223</sup>

Het verhaal van 30 mei wordt dus verteld door twee vrouwen, die ieder een andere visie over de datum vertegenwoordigen. De vertellingen van Chia en Maira worden afgesloten door een beschouwing van Ramdas zelf, waarin hij te kennen geeft dat er wat hem betreft wel degelijk sprake was van een Curaçaose variant van apartheid, waarbij de witte bewoners beschikten over

---

<sup>219</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 125.

<sup>220</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 97.

<sup>221</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 104.

<sup>222</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 104.

<sup>223</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 104.



eigen woonwijken, faciliteiten en verenigingen waar zwarte mensen geen toegang toe hadden. De datum heeft er volgens hem voor gezorgd dat dit werd opgeheven.<sup>224</sup> Hij geeft dus een politieke interpretatie van *trinta di mei*. Vijftien jaar vóór Ramdas' publicatie droeg Frank Martinus Arion *Dubbelspel* (1973) al op 'aan vrouwen met moed'<sup>225</sup> en met *De strijd van de dansers* lijkt Ramdas hetzelfde te doen. De gebeurtenissen op 30 mei 1969 worden in dit kader over Curaçao geplaatst.

#### 4.1.2. 30 mei 1969 geframed

Ramdas opent zijn voorwoord met een intertekstuele verwijzing naar de dappere vrouwen uit Arions *Dubbelspel*. Solema wordt dagelijks vernederd door haar man Manchi, nadat hij haar op overspel betrapte en sindsdien moet zij hem elke dag hetzelfde biljet van vijf gulden overhandigen. Het biljet is in handen van Solema het symbool voor de heerschappij van de man over de vrouw.<sup>226</sup> Ditzelfde briefje van vijf komt later in handen van Nora, de tweede dappere vrouw uit de roman, die ten einde raad vijf gulden komt lenen om schoenen voor haar zoon te kopen. In het bezit van Nora verschuift de symbolische waarde van het biljet van de heerschappij van de man over de vrouw naar de structurele armoede die heerst op het eiland. In dit narratief over Curaçao, dat bestaat uit vrouwen die kampen met de mannelijke heerschappij, plaatst Ramdas 30 mei. Op die manier wordt het verhaal van 30 mei 1969 niet alleen het verhaal van de zwarte arbeiders die in opstand kwamen tegen de heerschappij van Shell, maar ook het verhaal van de vrouwen die geconfronteerd werden met het mannelijke geweld.

#### *De macht van de bourgeoisie*

Ramdas stelt Curaçao voor als Derde Wereldland.<sup>227</sup> Het is een land waar het feminisme nog onvoldoende is doorgedrongen en waar het patriarchaat hoogtij viert. Met 30 mei '69 hebben de arbeiders geleerd zich te emanciperen, maar daarmee zijn ze ten prooi gevallen aan een nieuwe vorm van heerschappij van de bourgeoisie. Volgens hem ontstonden er in de jaren na 1969 'motiveringscursussen' voor werknemers, maatschappijleer in het algemeen onderwijs en de vakbonden kregen meer ruimte om hun 'grievens' te uiten.<sup>228</sup> Hij stelt echter ook dat de bourgeoisie met dit ogenschijnlijke streven naar eendracht en gelijkwaardigheid een nieuwe vorm van macht uitoefende. Het had immers als doel de arbeider tevreden te houden en verdere uitbarstingen als 30 mei te voorkomen, om zo hun eigen positie veilig te stellen.<sup>229</sup>

---

<sup>224</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 125.

<sup>225</sup> Arion, *Dubbelspel*, 11.

<sup>226</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 8.

<sup>227</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 128.

<sup>228</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 125.

<sup>229</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 126.

Frank Martinus Arion schreef in 1973 al dat de waarde van 30 mei was 'dat de vreemdelingen hadden gezien, dat de Curaçaoënaar niet álles van hen zou nemen. Alleen in dat opzicht waren ze met 30 mei een stap verder gekomen. Je kunt het volk niet eeuwig voor de gek houden.'<sup>230</sup> Ramdas verwoordt eenzelfde soort inzicht, maar geeft hieraan een marxistische lading. Volgens hem heeft de revolutie ervoor gezorgd dat de bourgeoisie inzag dat 'de Curaçaoese arbeiders geen labbekken zijn. Je kunt mensen economisch niet blijven onderdrukken zonder ze daarvoor eerst ideologisch te konditioneren.'<sup>231</sup> De gelijkenis met Arions' frase uit *Dubbelspel* is opvallend: Ramdas vervangt 'vreemdelingen' door 'bourgeoisie' en 'voor de gek houden' door 'ideologisch konditioneren'. Zowel Arion als Ramdas geven er blijk van dat 30 mei ontstond uit een emancipatoir streven, waarbij Arion het accent legt op de sporen van kolonialisme en Ramdas er een klasse- en genderstrijd van maakt.

### *De macht van de man*

Waar Arion met *Dubbelspel* het verhaal vertelde van de dappere vrouwen, vertelde hij eveneens een verhaal over koloniale structuren. Ramdas verwijst enkel naar de feministische elementen uit de roman en hanteert dit als kapstok om een beeld van Curaçao te schetsen. Curaçao is het eiland van Arions dappere vrouwen: ze moeten het hoofd boven water houden en inventief zijn om rond te komen, terwijl de man de macho uithangt. De vrouwen en mannen die Ramdas opvoert om de impliciete structuren op Curaçao bloot te leggen, bevestigen dit beeld. Het meest uitgebreid wordt 30 mei gerepresenteerd door Maira's vertelling, die Ramdas introduceert onder de titel 'de strijdster'.<sup>232</sup> Gezien de titel van het boek, is dit een betekenisvolle benaming: zij is het type vrouw dat 'de dans is ontsprongen' en zich inzet voor de verspreiding van het feministische gedachtegoed op het eiland. Op de bewuste datum wordt zij geconfronteerd door het gewelddadige karakter van de revolutie. En zo wordt 30 mei een gerechtvaardigde opstand, maar de schuld wordt voornamelijk geschoven naar de man. De man is immers verblind door zijn machtspositie, of het nou in het gezin is, of als directeur van de Shell.

Opvallend genoeg wordt het koloniale aspect van 30 mei nauwelijks belicht in *De strijd van de dansers*. Ramdas schetst wel uitgebreid de erbarmelijke positie van de arbeider, maar dit staat eerder ten dienste van een marxistisch betoog, dan dat het de lezer wijst op een eventuele neokoloniale houding van Nederland. Het optreden van de Nederlandse militairen wordt dan ook niet bekritiseerd, maar omschreven als de bescherming van de vrouw. Volgens *De strijd van de dansers* zaten veel mensen fout op 30 mei: agressieve mannen en de onwetende Nederlandse directie van de Shell. De machtsstructuren van het kapitalisme en het patriarchaat zijn hiervoor

---

<sup>230</sup> Arion, *Dubbelspel*, 171.

<sup>231</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 125.

<sup>232</sup> Ramdas, *De strijd van de dansers*, 131.

de directe oorzaak, niet het Nederlandse kolonialisme. Hoewel Ramdas 30 mei politiek interpreteert, blijft echte kritiek op Nederland uit in deze roman. Er is één onschuldige in dit verhaal, en dat is de dappere vrouw.

#### 4.1.3. Receptiecontext

Hoewel *De strijd van de dansers* meerdere herdrukken heeft gekend,<sup>233</sup> is het nauwelijks in de Nederlandse receptie doorgedrongen. Wel heeft Ramdas naar aanleiding van het verschijnen van zijn bundel deelgenomen aan een discussieavond over de beeldvorming van de Antilliaanse vrouw met Philomena Essed en Felix de Rooy in het Tropeninstituut.<sup>234</sup> De enige Nederlandse recensie komt uit 1989 in *De waarheid*. De recensenten beschouwen het kapitalistische vertoog als het allesomvattende vertoog. Dat de bundel ook de sociale structuren rondom 30 mei 1969 in kaart wil brengen, wordt niet vermeld.<sup>235</sup> Ten tijde van het verschijnen van het boek zelf, was er dus niet veel aandacht voor in receptie, wel werd het boek in een feministisch discours geplaatst.

Na zijn dood verschenen er wel meerdere artikelen waarin men aandacht besteedde aan zijn oeuvre. Ramdas wordt herinnerd als scherpe essayist en criticus van de Nederlandse samenleving. Van Kempen meende dat hij zijn kritische onafhankelijkheid bewees door 'zijn eigen landgenoten even scherp te fileren als de Nederlanders met hun multiculti-kopstukken.'<sup>236</sup> Sjoerd de Jong van NRC oordeelde in 2012 dat Ramdas als geen ander de 'Hollandse bekrompenheid' scherp kon beschrijven. Michiel van Kempen bespreekt zijn oeuvre in een overzicht in *De Gids* in 2012. *De strijd van de dansers* beschouwt hij als een van zijn eerste belangrijke sociologische studies over de maatschappelijke onrust op Curaçao en brengt dit in verband met 30 mei 1969. Ramdas beschreef immers de onrust die uiteindelijk leidde tot de arbeidsopstand van 30 mei, aldus Van Kempen.<sup>237</sup> Waar in de jaren zeventig de maatschappelijke discussie over het Nederlandse militaire optreden nog levendig was, lijkt deze eind jaren tachtig te zijn uitgedoofd. Het duurde vervolgens bijna een decennium voordat de datum weer verscheen in de Nederlandse literatuur: in 1997 verscheen *De droevige kampioen*.

---

<sup>233</sup> De eerste druk verscheen in 1988 bij SUA Amsterdam, vervolgens in 1994 als Rainbow Pocket en in 2017 door De Bezige Bij.

<sup>234</sup> 'Uitlijst,' *NRC Handelsblad*, 25 januari 1989.

<sup>235</sup> Paula Kibbelaar & Marleen Stein, 'Patriarchaat, gezin en feminisme op Curaçao,' *De waarheid*, 3 juni 1989.

<sup>236</sup> Michiel van Kempen, 'De demonen van Anil Ramdas,' *De Gids*, no. 8, 2012. <https://de-gids.nl/2012/no8/de-demonen-van-anil-ramdas>.

<sup>237</sup> Van Kempen, 'De demonen van Anil Ramdas.'

## 4.2. Het droevige eiland: Jan Brokken, *De droevige kampioen* (1997)

*De droevige kampioen* vertelt het verhaal van de opkomst en ondergang van Riki Marchena, een tafeltenniskampioen afkomstig uit Parera, een van de armste wijken van Curaçao. Zijn levensverhaal wordt vanuit wisselende vertelperspectieven verteld. Zelf treedt hij dikwijls als verteller op, evenals zijn broers, zijn zusje, zijn vrienden en zijn oom. Als kind is hij met zijn broers en zusje getuige geweest van zijn vaders zelfmoord. Na deze gebeurtenis vertrok zijn moeder naar Aruba en bleven Riki en zijn broertjes en zusje achter op Curaçao. Aangemoedigd door zijn oom Tonio, de tenniskampioen van het eiland, ontdekte Riki zijn talent voor tennis en later voor tafeltennis. Hij werd tafeltenniskampioen van het eiland en heel Curaçao droeg hem op handen. Vanwege zijn afkomst viel hij in de smaak bij politici als Papa Godett en werd hij ingezet om pakketjes naar het buitenland te smokkelen. Op Curaçao en Aruba startte hij een zaak in sportartikelen. Zijn moeder drong zichzelf op als bedrijfsleider van de winkel op Aruba, waar ze een aanzienlijk deel van de inkomsten wegsloofde naar haar eigen rekening. Het vertrek van zijn moeder heeft Riki nooit kunnen accepteren en hij had grote moeite met haar plotselinge aanwezigheid. Hij begon daarom te gokken en raakte in financiële problemen. Op een dag stak hij zijn zaak in de brand, in de hoop dat de verzekering hem in één keer uit de financiële problemen zou halen. De gedachte dat hij dan zou moeten leven met een onzuiver geweten kwelde hem dusdanig dat hij bekende bij de politie. Hij belandde in de gevangenis en raakte verslaafd aan drugs. Eenmaal vrij was hij zijn status als sportheld kwijt. Niemand in zijn omgeving slaagde erin hem te helpen en dus leefde hij noodgedwongen op straat, als een gevallen held.

### 4.2.1. 30 mei 1969

Het verhaal van Riki is een 'droevig verhaal' en 30 mei neemt hierin eenzelfde positie in. In het midden van het vertelverhaal vindt de gebeurtenis plaats. Vóór die datum zat Riki's carrière in de lift, maar zijn ondergang wordt ingezet op het moment dat Papa Godett belangstelling in hem toont. Ook op symbolisch niveau is de verwoestende werking van de 30 mei aanwezig. Riki steekt immers ten einde raad zijn eigen zaak in brand. Bovendien raakt hij als gevallen held geobsedeerd door de filosofie van Zarathoestra, die ook wel 'de aanbidder van het vuur' wordt genoemd. Het aanbidden van het vuur, of het verlangen naar verwoesting wordt in *De droevige kampioen* in verband gebracht met wanhoop. Hetzelfde blijkt uit de representatie van de gebeurtenissen van 30 mei 1969. Op deze dag treden Riki en Mike, zijn tafeltennisvriend, op als focalisator. Beiden worden compleet overvallen door het geweld op die dag. Wanneer Mike Riki tegenkomt, maakt

hij op hem een verwarde, boze, opstandige en radeloze indruk.<sup>238</sup> Hij beschrijft hoe hij en Riki samen door de stad lopen en vanaf de brug zien hoe mannen winkels in brand steken. Terwijl ze over de stad uitkijken, vraagt Riki zich af waarom 'ze' het zover hebben laten komen.<sup>239</sup> Wie met 'ze' geduid wordt, is nog onduidelijk. Op diezelfde pagina licht Mike toe hoe het arbeidsconflict met Wescar kon ontstaan, wanneer hij erop wijst dat de raciale verhoudingen rond 1969 hetzelfde waren als tijdens de slavernij: 'Hoe hoger op de maatschappelijke ladder, hoe witter.'<sup>240</sup> De schuld legt Mike bij de baas van Wescar, een 'dolgedraaide koloniaal': een Nederlander die in de binnenlanden van Afrika en Azië voor een oliemaatschappij heeft gewerkt. Hij heeft zagezegd 'met de revolver op tafel leren onderhandelen.'<sup>241</sup> De Antilliaanse onderhandelaars van de vakbonden hebben daar niet van terug, aangezien zij zich 'de typisch noordelijke kunst van het compromissen sluiten hebben eigen gemaakt.'<sup>242</sup> Brokken schetst hier de ongelijke machtsverhoudingen die anno 1969 nog raciaal bepaald waren. Hij laat het niet onbelicht dat de Nederlanders wel degelijk schuld dragen. Mike is kritisch op de koloniale houding van Nederland, maar ook kritisch op de dronken menigte. In zijn observatie legt hij de schuld namelijk bij de 'jongens van het eiland' en pleit het Nederlandse militaire ingrijpen vrij:

Onder aan de Berg Altena werd uiteindelijk ingegrepen. Niet door de politie. Niet door militairen. Door het lokale vrijwilligerscorps, *door de jongens van het eiland*. Zij grepen naar hun wapen, sloegen de fase van het schieten in de lucht over. Doodsbang voor de uitzinnige menigte, schoten ze onmiddellijk gericht. Twee stakers sloegen tegen de grond, Papa Godett zakte in elkaar.<sup>243</sup>

Ook Riki geeft zijn visie op de gebeurtenissen van die dag en legt een link naar het slavernijverleden. Hij beschrijft dat het 'de razernij van eeuwen'<sup>244</sup> was die zich liet gelden die dag. Omdat hij zo geschrokken is door de gebeurtenissen, kan hij Godetts verzoeken om steun moeilijk weigeren: het mag immers nooit meer zover komen.<sup>245</sup> Al snel komt Riki erachter dat de politieke leider zich net zo goed schuldig maakt aan corruptie en vriendjespolitiek. Uit zijn visie over de Curaçaose politiek blijkt dan ook een wit stereotiep perspectief aanwezig:

---

<sup>238</sup> Jan Brokken, *De droevige kampioen*, (Amsterdam, Antwerpen: Atlas Contact, 2012), 4e druk, 176.

<sup>239</sup> Brokken, *De droevige kampioen*, 177.

<sup>240</sup> Brokken, *De droevige kampioen*, 177.

<sup>241</sup> Brokken, *De droevige kampioen*, 178.

<sup>242</sup> Brokken, *De droevige kampioen*, 178.

<sup>243</sup> Brokken, *De droevige kampioen*, 178. Eigen arcering.

<sup>244</sup> Brokken, *De droevige kampioen*, 180.

<sup>245</sup> Brokken, *De droevige kampioen*, 181.

Politiek is niet per definitie oneerlijk, alleen heeft men er op de Antillen nooit een eerlijke manier gevonden om het te bedrijven. Na de opstand van 1969 kwam er vijftwintig jaar lang geen blanke meer aan het bestuur te pas, en na vijftwintig jaar kon iedereen vaststellen dat er behalve de huidskleur bitter weinig was veranderd aan bestuurders.<sup>246</sup>

Riki geeft duidelijk uiting aan de teleurstelling die overheerste op Curaçao en draagt bij aan het schetsen van het stereotiepe beeld van Curaçao als 'droevig eiland'.

Over de gevolgen van de dag voert Brokken daarnaast een wit focalisatieperspectief op van Margot Pietersz. Als Nederlandse vrouw voelt zij zich na 30 mei niet meer veilig op het eiland.<sup>247</sup> Vanuit een terugblikkend perspectief beschrijft ze de segregatie op Curaçao die in haar ogen na 30 mei '69 in hevigheid toenam. Ze heeft een verhouding met Riki gehad, waar zowel zij als Riki om werden veroordeeld. Zij omschrijft de datum als 'een oorlog die meer verwoestte dan een halve wijk aan de haven.'<sup>248</sup> In Margots visie op de gebeurtenissen lijkt een intertekstuele referentie naar Van Leeuwens uitspraak 'black was niet alleen beautiful maar bovenal safe' te weerklinken. Uiteindelijk besluit ze namelijk het eiland te verlaten, omdat ze voelt dat ze er als witte Nederlandse niet meer thuishoort. *Trinta di mei* verwoestte eveneens haar verhouding met Riki. De revolte heeft duidelijk gemaakt dat zij en Riki nooit samen kunnen zijn: uit haar weergave van de gevolgen van 30 mei blijkt dat de symbiose tussen zwart en wit sindsdien verder weg leek dan ooit. Over de gevolgen van 30 mei voor de zwarte Curaçaoënaar voert Brokken Riki wederom op als vertelinstantie. Hij beschrijft dezelfde situatie als Margot. Ook hij heeft ervaren dat de angst voor een tweede *trinta di mei* bij de witte Curaçaoënaars sterk leefde en mensen 'die Pieterzs heetten deden geen oog meer dicht.'<sup>249</sup>

#### 4.2.2. 30 mei geframed

*De droevige kampioen* opent met twee motto's. Het eerste motto bestaat uit een citaat van graffiti op een muur in Otrobanda en gaat als volgt:

Moeder, kus

Mijn eiland voor

Me. Dek het toe.

Bid dat het nooit

---

<sup>246</sup> Brokken, *De droevige kampioen*, 187.

<sup>247</sup> Brokken, *De droevige kampioen*, 169.

<sup>248</sup> Brokken, *De droevige kampioen*, 170.

<sup>249</sup> Brokken, *De droevige kampioen*, 173.

wakker wordt.<sup>250</sup>

Ik interpreteer dit motto als een uiting van de wens de mythe van Curaçao als zorgeloos eiland in stand te houden. Door de mei-gebeurtenissen is deze mythe in elkaar gestort en is het eiland wakker geworden. Dat deze ontwaking te betreuren valt, blijkt uit het tweede motto, waarin Debrots 'Dec. 1969' wordt opgevoerd waarin hij reflecteert op de verwoestingen van de revolte en Curaçao beschrijft als een droevig eiland.<sup>251</sup> Er klinkt tevens medelijden in weer: Curaçao is een eiland dat weerloos van maalstroom naar maalstroom wordt gevoerd. Het is bovendien een eiland zonder tolk: er is niemand van buiten het eiland die dezelfde taal spreekt als Curaçaoënaars en hun uitingen naar de buitenwereld kan overbrengen. De titel van de roman zelf – *De droevige kampioen* – laat bovendien een duidelijke verwijzing naar dit kwatrijn zien: Riki is een droevige kampioen op een droevig eiland.

30 mei wordt ingebed in dit frame over Curaçao, waarbij ik het personage als van Riki beschouw als metafoor voor het eiland zelf. Net als Curaçao is Riki op 30 mei 'wakker geworden': de dag overviel hem volledig. In het vervolg kreeg hij pas echt oog voor de segregatie op het eiland en de verschillen tussen zwart en wit. En dat is opmerkelijk, aangezien dit een wit perspectief is. Voor de zwarte Curaçaoënaar kwam de datum niet als volledige verassing, aangezien gevoelens van woede en onvrede zo breed gedragen werden. De witte mens had dikwijls geen weet van deze sentimenten en was zodoende geschokt door 30 mei. Brokken schrijft dus een typisch wit perspectief toe aan een zwart personage. Riki is uiteindelijk slachtoffer van zijn eigen succes, doordat politici misbruik maken van zijn populariteit. Curaçao lijkt hetzelfde lot te delen: het eiland is slachtoffer van haar eigen structuren. Het laatste hoofdstuk is geschreven vanuit het vertelperspectief van Mumu Beaujon, een blank meisje van negen jaar, uit een welgestelde Curaçaoese familie. Zij kwam Riki regelmatig tegen met haar moeder, die kleding aan hem weggaf. Mumu zelf keek echter op hem neer. In de slotscène komt zij hem weer tegen. Hij belooft haar dat hij de volgende keer als zij hem ziet, helemaal 'schoon' zou zijn. Waarop Mumu schamper dacht: 'Hij schoon? Ik moest er hard om lachen.'<sup>252</sup>

Brokken situeert 30 mei 1969 in een stereotiep kader over Curaçao, als eiland waar de politiek nu eenmaal niet kan deugen, waar corruptie en criminaliteit aan de orde van de dag zijn. De betekenis van 30 mei '69 in deze roman is complex: Brokken zet 30 mei niet zomaar weg als een uit de hand gelopen arbeidersopstand, maar legt de schuld ook niet geheel bij het koloniale systeem dat is ontstaan door Nederland: Curaçao is er met zijn corrupte machtssystemen net zo goed zelf verantwoordelijk voor, lijkt de interpretatie te zijn van *De droevige kampioen*. En zo blijft een echt dekoloniale visie achterwege en blijft 30 mei 1969 vooral een geschiedenis van Curaçao,

---

<sup>250</sup> Brokken, *De droevige kampioen*, 5.

<sup>251</sup> Brokken, *De droevige kampioen*, 6.

<sup>252</sup> Brokken, *De droevige kampioen*, 349.

niet van Nederland. Daarnaast is de literatuur van bekende Curaçaose auteurs gaan fungeren als 'stabilisator'. Het heeft er immers alle schijn van dat Brokken het verhaal over 30 mei enkel kan vertellen vanuit Debrots 'droevig eiland' perspectief, dat resoneert in de representaties van 30 mei van Van Leeuwen en Marugg. Het geeft uiting van de angst die de witte mens voelde op Curaçao, en plaatst 30 mei in het stereotiepe narratief van een eiland dat 'permanent naar de bliksem gaat.'<sup>253</sup>

#### 4.2.3. Receptiecontext

Brokken sluit met zijn representatie van Curaçao als 'droevig eiland' aan bij het perspectief van de witte Curaçaose auteurs als Marugg en Van Leeuwen. Op de achterflap van de roman prijkt dan ook het oordeel van Tip Marugg. Hij vindt het 'een prachtvondst' dat Brokken zijn eiland verpersoonlijkt heeft als een 'Droevige Kampioen.'<sup>254</sup> Het oordeel van Geert Mak is eveneens vermeld op de achterflap. Hij is diep onder de indruk van de roman en oordeelt dat Brokken 'het Curaçaose, het Caribische, totaal doorgrond'<sup>255</sup> heeft. Net als Jos de Roo eerder deed in de receptie van Van Leeuwen, gaan deze auteurs ervan uit dat het mogelijk is 'het Caribische' totaal te doorgronden. Niet iedere recensent is het hier echter mee eens.

#### *De Nederlandse blik*

In de jaren zeventig werd Hermans bekritiseerd omdat hij vanuit een Nederlandse visie zijn mening gaf ten aanzien van het Caribische gebied. Jan Brokken gaat een stap verder door als witte auteur een zwart personage op te voeren. Enkele recensenten beschouwen dit als problematisch. Zo is Yra van Dijk van mening dat Brokken serieuze pogingen heeft ondernomen om 'het eiland en zijn bewoners te doorgronden', maar dat dit dikwijls leidt tot clichés over de Antilliaanse mentaliteit.<sup>256</sup> Jos de Roo uit zich kritischer in zijn recensie van Brokken, wanneer hij verwijst naar een uitspraak van Anil Ramdas, waarin hij het Nederlandse romanciers verwijt dat ze zich niet kunnen verplaatsen in de huid van een zwart personage. In zijn recensie vraagt hij zich af hoe Ramdas deze representatie van Brokken zou waarderen.<sup>257</sup> Karel Osstyn haalt Brokkens standplaatsgebondenheid eveneens aan en hij betwijfelt het of hij zijn noordelijke blik opzij heeft kunnen schuiven in zijn representatie van Curaçao. Volgens hem is de Curaçaose problematiek in

---

<sup>253</sup> Deze uitspraak is afkomstig van Boeli van Leeuwens *Geniale Anarchie* (1990). Hij beschrijft dat Curaçao vanaf de komst van de Nederlanders permanent 'naar de bliksem' aan het gaan is. Enerzijds vertegenwoordigt hij het witte perspectief en is hij cynisch op de nieuwe zwarte bestuurders, die zich schuldig maken aan dezelfde corruptie als de witte bestuurders. Tegelijkertijd is hij ironisch in zijn oordeel en is hij daarin ook kritisch op de Nederlanders op het eiland. Dit is echter niet altijd opgemerkt in de Nederlandse receptie.

<sup>254</sup> Achterflap van Brokken, *De droevige kampioen*.

<sup>255</sup> Achterflap van Brokken, *De droevige kampioen*.

<sup>256</sup> Yra van Dijk, 'Van sportheld tot junk,' *de Volkskrant*, 28 november 1997.

<sup>257</sup> Jos de Roo, 'Witte Hollander brengt zwarte ik-figuren tot leven,' *Trouw*, 21 november 1997.



deze roman namelijk gereduceerd tot een te eenvoudige tegenstelling, waarbij Brokkens representatie van Riki 'verraderlijk dichtbij' Arions stereotype van een 'nobele wilde' komt.<sup>258</sup> Osstyn maakt daarnaast melding van 30 mei 1969, wanneer hij opmerkt dat 'het profitaat na de opstand van '69 welig begon te tieren.'<sup>259</sup> Enkele recensenten merken bovendien op dat 30 mei een centrale positie inneemt in de interpretatie van de roman als geheel.

### *30 mei 1969*

Renee de Borst beschouwt *De droevige kampioen* als een 'krachtige journalistieke documentaire' waarbij de lezer 'wordt gegrepen door de angst voor misdaad en ellende' en 'ook nog eens ooggetuige van de opstand van de 30<sup>ste</sup> mei 1969' is.<sup>260</sup> Frank van Dijk en Jaap Goedegebuure argumenteren dat de gebeurtenissen van 30 mei de spil vormen van de roman.<sup>261</sup> Goedegebuure acht het tevens noodzakelijk uit te leggen dat het motto van Debrot's gedicht tot stand is gekomen doordat hij getuige is geweest van 'een massale volksoptocht die een flink deel van Willemstad in de as had gelegd.'<sup>262</sup> Ook hij geeft uiting aan een stereotiepe manier van denken. Hij begrijpt niet goed waarom Curaçao tot onderwerp van deze roman is gemaakt:

Kennelijk heeft Curaçao iets dat de verbeelding stimuleert, iets dat soms te maken heeft met de politiek-maatschappelijke omstandigheden die een smeltkroessamenleving nu eenmaal eigen zijn, maar dat meestal voortkomt uit de ondefinieerbare melancholie die in de Antilliaanse lucht hangt.<sup>263</sup>

Jos de Roo legt eveneens een link naar het werk van Debrot en merkt op dat de titel refereert aan de slotzin van *Mijn zuster de negerin*: 'droevig werd het leven, maar het werd vol van een zinrijkheid die het elders mist.'<sup>264</sup> Goedegebuure en De Roo signaleren tot slot een parallel tussen Riki en Curaçao: 'De kampioen is droevig omdat Curaçao droevig is, en omdat Jan Brokken daar als literaire toerist danig van onder de indruk is.'<sup>265</sup> Volgens De Roo bestaat de geschiedenis van Curaçao uit een opkomst en een ondergang, waarbij weinig veranderd lijkt te zijn:

---

<sup>258</sup> Karel Osstyn, 'Het keren van de kansen: Jan Brokken in een melancholische bui op Curaçao,' *De Standaard*, 8 januari 1998.

<sup>259</sup> Osstyn, 'Het keren van de kansen: Jan Brokken in een melancholische bui op Curaçao.'

<sup>260</sup> Renee de Borst, 'Roman met kracht van een journalistieke documentaire: 'De droevige kampioen' van Jan Brokken doet 'tsjoek' en 'plok',' *Haarlems Dagblad*, 27 november 1997.

<sup>261</sup> Frank van Dijk, 'Tragedie rondom een held,' *Algemeen Dagblad*, 28 november 1997; Jaap Goedegebuure, 'Een junk als profeet,' *HP/De Tijd*, 5 december 1997.

<sup>262</sup> Goedegebuure, 'Een junk als profeet.'

<sup>263</sup> Goedegebuure, 'Een junk als profeet.'

<sup>264</sup> De Roo, 'Witte Hollander brengt zwarte ik-figuren tot leven.'

<sup>265</sup> Goedegebuure, 'Een junk als profeet.'

Na de vette jaren vijftig, toen de oliebomen tot in de hemel groeiden, kwamen de magere jaren, met als culminatie de opstand van 30 mei 1969, die een nieuwe generatie politici, nu zwart van huidskleur, aan de macht bracht.<sup>266</sup>

### 4.3. Conclusie

30 mei lijkt in dit tijdvak langzaam in de vergetelheid te zijn geraakt, maar toch wordt de datum tot 'usable past' gemaakt in de Nederlandse literatuur. Daarnaast lijkt de deceptie die de Curaçaose auteurs in hun literatuur verwoorden in dit tijdvak eveneens de weg naar de Nederlandse literatuur te hebben gevonden. Herinneringen aan Curaçao worden namelijk geplaatst binnen een narratief dat de armoedige en negatieve sociaal-economische situatie op het eiland centraal stelt: *De strijd van de dansers* en *De droevige kampioen* vertellen beide de geschiedenis van Curaçao aan de hand van het kader dat Debrot, Arion, Van Leeuwen en Marugg construeerden over hun eiland. Deze Curaçaose literaire werken zijn zodoende gaan fungeren als 'stabilisatoren' in de constructie van de Nederlandse literaire herinnering. *Trinta di mei* kan enkel literair verbeeld worden aan de hand van dit narratief, waarbij slechts een deel van de betekenispotentialiteit van deze romans worden benut. De Nederlandse interpretaties over de romans, en daarmee over Curaçao zelf, gaan namelijk voorbij aan de nuances die in deze werken verborgen zitten. Ramdas plaatst 30 mei in een feministisch kader over Curaçao dat Arion vijftien jaar eerder schetste in *Dubbelspel*, maar Arions kritiek op de doorwerking van het kolonialisme ontbreekt in Ramdas' representatie. En Brokken vertelt enkel over Curaçao vanuit het perspectief van het 'droevige eiland' dat Debrot schetste. Zo hanteren beide auteurs een eigen interpretatie van de Curaçaose literatuur en construeren hiermee zélf een narratief over Curaçao, dat ver van de leefwereld van de Nederlandse lezer verwijderd is. Op deze manier is er tevens sprake van een compartiment: 30 mei wordt immers middels dit exotische narratief beschreven en verklaard.

Waar in de jaren zeventig de discussie over het neokoloniale optreden van Nederland het publieke debat domineerde, lijkt deze discussie in dit tijdvak verdwenen te zijn. Ook in de romans zelf wordt dit niet veroordeeld, maar beschreven als welkome komst van de orde en veiligheid. In de culturele herinnering aan 30 mei 1969 wordt het optreden van Nederlandse militairen dus niet tot het bruikbare verleden beschouwd, en dit duidt op een conflict met het Nederlandse zelfbeeld. Uit het gebrek aan receptie van *De strijd van de dansers* blijkt bovendien dat 30 mei zelf geen onderwerp was dat veel gehoor vond in de Nederlandse herinneringscultuur. Daarbij duidt dit erop dat Ramdas' boek zelf gemarginaliseerd werd. Waar er in de jaren zeventig nog aandacht was

---

<sup>266</sup> De Roo, 'Witte Hollander brengt zwarte ik-figuren tot leven.'

voor Miep Diekmann en de 'felle toon' waarmee ze haar linkse standpunten verkondigde, is zelfs deze aandacht bij Ramdas helemaal verdwenen. Als zijn boek al werd besproken, dan werd dat gedaan vanuit een feministisch perspectief, niet vanuit een koloniaal perspectief. Toch lijkt een genderkritische analyse overigens evenzeer afwezig te zijn: de literaire kritiek in dit tijdvak wordt grotendeels gedomineerd door witte mannen. Veel meer aandacht is er voor *De droevige kampioen*, een roman van een auteur die schrijft in de witte traditie van het 'droevige eiland'. Bovendien is in deze receptie zelf wel debat over de standpuntbepaaldheid van de auteur en de doorwerking van koloniale stereotypen in de representatie van Curaçao. De roman fungeerde zodoende om een eerste aanzet te geven aan het 'cultural appropriation' debat.<sup>267</sup> Bij een recensent als Goedegebuure, - niet alleen criticus maar ook hoogleraar Nederlandse letterkunde - is 30 mei '69 wel een bekende datum. Maar als Neerlandicus bekijkt hij de politieke literatuur vanuit een traditie die politieke literatuur afwijst als 'tendensliteratuur'. In zijn oordeel geeft hij bovendien blijk van een clichématige voorstelling van Curaçao. Daarnaast is er in de receptiecultuur geen ruimte voor zwarte stemmen. Het debat over de doorwerking van koloniale denkbeelden en stereotypen wordt dus enkel gevoerd tussen witte critici. Daarbij krijgt de zwarte Curaçaoënaar een stem in beide literaire werken uit dit tijdvak, maar Brokken laat een zwart personage uiting geven aan een wit perspectief. Nederland wordt als kapitalistisch-imperialistische grootmacht niet volledig vrijgepleit, maar een écht kritische blik van de zwarte Curaçaoënaar op het neokoloniale handelen van Nederland blijft in dit tijdvak zowel in de romans als de receptie, uit.

---

<sup>267</sup> Snelders, *Hoe Nederland Indië leest*, 75-76. Snelders baseert zich op de definitie van Susan Scafidi uit *Who owns culture? Appropriation and authenticity in American Law* (2005) die specifieker is dan Rigneys definitie van 'appropriation'. 'Cultural appropriation' is de praktijk van het zonder toestemming toe-eigenen van intellectueel eigendom, ervaringen en artefacten van een andere cultuur. In een postkoloniale context is de voormalige koloniale overheerser dikwijls de toe-eigenaar van een uitingen van een minderheidscultuur.

## Hoofdstuk 5.

### Het derde tijdvak: Zowel een kritische als een koloniale blik

In het polygoonjournaal van 30 mei 1969 is te zien hoe een groep Nederlandse mariniers door de straten van Willemstad marcheert, dat er volgens de verslaggever uitziet ‘alsof er een oorlog heeft gewoed.’<sup>268</sup> Het contrast wordt duidelijk geschetst: de Curaçaose chaos wordt tot een zwijgen gebracht door Nederlandse orde en daadkracht. Achtenveertig jaar later belicht Glenn Helberg, voorzitter van OCAN (Overlegorgaan Caribische Nederlanders), in *Zomergasten* hoe problematisch de Curaçaoënaar wordt gerepresenteerd in dit fragment: ‘Als je in Nederland deze fragmenten ziet, denk je: ‘die oproerkraaiers!’<sup>269</sup> Leerdams *Gritu di un Pueblo* voert hij op als voorbeeld van een juiste representatie van de ongelijke machtsverhoudingen op Curaçao in de jaren zestig. *Zomergasten* is inmiddels een bekend programma op de Nederlandse publieke omroep en van belang voor het intellectuele debat in Nederland. Door Helbergs optreden kreeg 30 mei plots weer prominent de aandacht en werd Nederland gewezen op het feit dat de datum zo onbekend is. Zijn interviewster Janine Abbring bekent namelijk ook dat zij onbekend is met de datum.

Dit fragment van *Zomergasten* is exemplarisch voor de tweeledige ontwikkeling in dit meest recente tijdvak, vanaf 2000 tot het heden. Enerzijds is het perspectief van de postkoloniale migrant een meer vanzelfsprekend onderdeel geworden binnen de Nederlandse media en anderzijds is er nog steeds sprake van een koloniaal denkpatroon. Hoewel de Curaçaose auteurs in dit tijdvak inmiddels zijn gestopt met produceren,<sup>270</sup> maakte het werk van Arion nog een opleving: *Dubbelspel* werd in 2006 gekozen als boek voor de *Nederland Leest*-campagne. Daarnaast vertegenwoordigt Sylvana Simons bijvoorbeeld de Caribische stem in het politieke veld met haar politieke partij *Bij1*. Binnen deze opkomst is er ook een rol weggelegd voor kritiek op het Nederlandse zelfbeeld. In het wetenschappelijke domein publiceerde Gloria Wekker *White Innocence* (2016) waarin ze het Nederlandse zelfbeeld als ‘tolerante natie’ bekritiseert. Zo schreef Anousha Nzume in 2017 *Hallo witte mensen*, waarin ze de witte Nederlander aanspreekt op zijn witte privileges. En Karin Amatmoekrim is correspondent ‘verzwegen geschiedenissen’ voor *De Correspondent*, waar ze een serie artikelen over het slavernijverleden schrijft.<sup>271</sup> W.F. Hermans maakte in 1969 al melding van de stereotiepe eigenschappen van Zwarte Piet en inmiddels wordt

---

<sup>268</sup> *Polygoonjournaal*, 30 mei 1969. [https://nl.wikipedia.org/wiki/Trinta\\_di\\_mei](https://nl.wikipedia.org/wiki/Trinta_di_mei).

<sup>269</sup> NPO, *Zomergasten*, 6 augustus 2017.

<sup>270</sup> Cola Debrot overleed in 1981, Tip Marugg in 2006, Boeli van Leeuwen in 2007 en Frank Martinus Arion in 2015.

<sup>271</sup> Auteur onbekend, ‘Karin Amatmoekrim,’ *De Correspondent*, <https://decorrespondent.nl/karinamatmoekrim>.

deze discussie in het publieke domein uitvoerig gevoerd. In de Nederlandse media is er ruimte voor de Caribische stem van bijvoorbeeld Quinsy Gario, een van de actievoerders tegen Zwarte Piet. Gario verzorgde tevens een filmavond in een kunstgalerie in Amsterdam waar *Gritu di un Pueblo* werd vertoond in 2016.<sup>272</sup> Bovendien werd er afgelopen 30 mei in het Compagnietheater in Amsterdam een theatervoorstelling opgevoerd, geschreven en geregisseerd door Ira Kip waarin zij verschillende verhalen opvoerde van Curaçaoënaars over de betekenis van de dag.<sup>273</sup> Tegelijkertijd aan deze ontwikkeling, is de Nederlandse visie ten aanzien van het Caribisch gebied echter nog omgeven van stereotyperingen.<sup>274</sup> De twee casussen laten zien dat dit in de literatuur ook het geval is, wanneer 30 mei '69 ter sprake komt.

In 2017 maakte Helberg dus de balans op en kwam tot de conclusie dat *trinta di mei* een vergeten datum is in Nederland. Hoewel er in Nederland pogingen zijn gedaan om de dag te blijven herinneren, bijvoorbeeld door het vertonen van Leerdams *Gritu di un Pueblo*,<sup>275</sup> of door het organiseren van een 'Antilliaans Weekeinde' in *De Balie* in 2011,<sup>276</sup> stelt Abbring vast dat de datum haar en waarschijnlijk meer witte Nederlanders, niks zegt. Dit patroon vertoont kenmerken van een *emerging memory*: in de afgelopen jaren heeft er een continue dynamiek plaatsgevonden tussen het toekennen van betekenis aan de gebeurtenis en het tekortschieten hierin. In dit hoofdstuk schets ik de manier waarop de herinnering aan 30 mei '69 zich heeft ontwikkeld in het meest recente tijdvak.

### 5.1. Mannen in glimmende auto's: Stefan Brijs, *Maan en zon* (2015)

Stefan Brijs kijkt 30 mei 1969 vanuit een Vlaams perspectief, in de roman *Maan en zon* (2015). Hij positioneert zich expliciet als Vlaams auteur die over de objectiviteit beschikt die nodig is te schrijven over een voormalige Nederlandse kolonie:

---

<sup>272</sup> W8 Art Architects, 'W8 Summer Cinema: Quinsy Gario,' 28 augustus 2016, <https://www.facebook.com/events/1758975904342905/>.

<sup>273</sup> Auteur onbekend, 'Rel of Revolutie: Curaçao, 30 mei 1969,' *Afro Magazine*, laatst bezocht op 8 augustus 2018, <http://afromagazine.nl/agenda/rel-revolutie-cura%C3%A7ao-30-mei-1969>.

<sup>274</sup> Rutgers 2007, 318; Van Kempen 2007, 29.

<sup>275</sup> De documentaire is in 1995 vertoond op de IDFA première (Auteur onbekend, 'IDFA December 1995,' laatst bezocht op 18 juli 2018, <https://retro.nrc.nl/W2/Lab/HAL5/film0.html>); Daarnaast is de documentaire uitgezonden op de Nederlandse publieke omroep op 4 juli 1998 (Auteur onbekend, 'Vandaag,' 4 juli 1998, <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/vandaag~b718f3d7/>); op 13 december 2008 (Auteur onbekend, 'Radio en televisie,' *de Volkskrant*, 13 december 2008), en door Quinsy Gario op 28 augustus 2016.

<sup>276</sup> Reinilde Jonkhout, 'Antilliaans Weekeinde: eilanden op drift,' *Cineville*, 23 mei 2011, <https://www.cineville.nl/magazine/antilliaans-weekeinde-eilanden-op-drift-de-balie>. Hier is *Gritu di un Pueblo* ook vertoond, op 20 en 21 mei 2011.

Ik vraag mijzelf zelfs af of het niet goed is dat ik een Belg ben. Als Nederlander heb je immers een band met Curaçao. Of je het nu wilt of niet. [...] Ik kan er dus eerlijker en harder over schrijven. Ik hoef met niemand rekening te houden.<sup>277</sup>

In een ander interview stelt hij dat *Maan en zon* zelfs zijn 'meest realistische roman' is, waarbij hij tegelijkertijd het stereotype van de Curaçaose man hoog houdt. Over zijn hoofdpersonage – een typische 'machó' – zegt Brijs namelijk dat er op Curaçao wel duizenden zoals hem rondlopen.<sup>278</sup> Daarnaast reflecteert hij op zijn positie als witte auteur, door te stellen dat hij het zich niet kan voorstellen hoe het is om zwart te zijn, maar zich daar paradoxaal genoeg wel in kan proberen in te leven.<sup>279</sup> Op de vraag van een andere interviewer of hij zich niet op gevoelig terrein begeeft, door als witte Vlaming 'een verhaal over falende zwarten' te schrijven, antwoordt hij dat hij zich van deze beladenheid bewust is, sinds het Zwarte-Pietendebat. Voor deze kritische lezers hoopt hij dat zij ook zijn 'liefde voor het eiland en voor de personages' lezen. Zijn doel was immers het leven te beschrijven 'zoals het is op Curaçao.'<sup>280</sup> Hoewel Brijs van zijn eigen witte ge-positioneerdheid bewust lijkt te zijn, doet hij tegelijkertijd een beroep op zijn objectiviteit. Dit zou hem in staat stellen een 'realistische weergave' van Curaçao te schetsen, waarin stereotypen volgens hem een afspiegeling van de werkelijkheid zijn: de Curaçaoënaar is nu eenmaal zo eendimensionaal, lijkt hij hiermee te zeggen. Deze dubbele dynamiek van het willen bieden van een kritisch postkoloniaal perspectief enerzijds en het onbewust opnieuw bevestigen van koloniale denkbeelden anderzijds, loopt als rode draad door de roman.

*Maan en zon* vertelt het levensverhaal van Max Tromp, vanuit het vertellend ik-perspectief van broeder Daniël, een van de weinige zwarte paters op het eiland. Max is een leerling van de pater en de zoon van taxichauffeur Roy. Hoewel de jongen intelligent genoeg is om naar het prestigieuze Rudolphus College te kunnen, loopt zijn leven anders. Op 30 mei 1969 wordt de auto van Roy namelijk vernield, zijn geliefde Dodge Matador. Omdat de auto zijn enige bron van inkomsten vormt, raakt hij in de financiële problemen en ziet Max zich gedwongen te stoppen met school om als taxichauffeur te werken. Ondanks pogingen van broeder Daniël is Max er nooit in geslaagd meer van zijn leven te maken. Zo is hij het slachtoffer van de armoede waar een groot deel van de Curaçaose bevolking mee te kampen heeft. Deze zelfde armoede dwingt hem later zich in te laten met de Curaçaose drugshandel. Zijn zoon Sonny is namelijk verstrikt geraakt in het criminele circuit en ten einde raad besluit Max zijn plaats in te nemen, om hem de kans op een goede toekomst niet te ontnemen. Als bolletjesslikker arriveert hij in Nederland, wat hem

---

<sup>277</sup> Peter de Rijk, 'Ik moest en zou de boeken schrijven die in mij zaten,' *Tzum literair weblog*, 25 oktober 2015. <https://www.tzum.info/2015/10/interview-stefan-brijs-over-maan-en-zon/>.

<sup>278</sup> Mark Cloostermans, 'Ouders en kinderen, dat is de moeilijkste relatie die er is,' *De Standaard*, 25 september 2015.

<sup>279</sup> De Rijk, 'Ik moest en zou de boeken schrijven die in mij zaten.'

<sup>280</sup> Cloostermans, 'Ouders en kinderen, dat is de moeilijkste relatie die er is.'

uiteindelijk fataal wordt. Een paar dagen later leest broeder Daniël namelijk in *de Volkskrant* dat er het stoffelijk overschot van een Antilliaanse man in Nederland is gevonden, waarbij bolletjes cocaïne in zijn lichaam zijn aangetroffen.

### 5.1.1. 30 mei 1969

‘Misschien was een opstand de enige manier om iets te veranderen. Maar toen wist ik nog niet hoezeer alles uit de hand zou lopen.’<sup>281</sup> Zo blikt Daniël terug op de mei-gebeurtenissen. Vanuit zijn vertellers- en focalisatieperspectief verneemt de lezer van 30 mei. Broeder Daniël refereert aan de uitspraak van pater Römer enkele dagen van tevoren, toen hij waarschuwde dat er dingen moesten veranderen op het eiland, anders zou er bloed vloeien. De broeder concludeert dat Römer precies wist wat er leefde bij de arme bevolking, in tegenstelling tot ‘de blanke heren in hun koele kantoren’ die schande spraken van zijn felle bewoording.<sup>282</sup> Als zwarte man weet de broeder niet goed of hij zich zou moeten schamen voor ‘zijn volk.’<sup>283</sup> Voor de broeders komt het als een grote schok dat het bisschoppelijk paleis in vlammen opging, maar gelukkig is bisschop Holterman ongedeerd. ‘Bisschop Holterman spreekt niet eens de taal van het eiland’, denkt Daniël bij zichzelf.<sup>284</sup> De broeder refereert hier naar het conflict tussen Brown en de bisschop op 30 mei. Brown verzocht die dag de bisschop het volk toe te spreken, maar hij weigerde omdat hij het Papiaments niet machtig was.<sup>285</sup>

De datum is bepalend voor Max, omdat hij zijn hoop op een betere toekomst in vlammen zag opgaan. Die betreffende ochtend neemt Max een witte passagier mee in zijn taxi. Zodra de menigte stakers vernemen dat er een blanke man bij Max in de auto zit, begint men de auto te bekogelen en de ruiten in te slaan. De man wordt uit de taxi gesleept en Max weet snel weg te rijden. Eenmaal thuis aangekomen, is voornamelijk zijn vader Roy erg van slag en maakt de stakers uit voor ‘rotnegers’.<sup>286</sup> In de dagen daarna beschrijft broeder Daniël dat er onder de blanke bevolking veel woede en onbegrip heerst en dat de vandalen zelf nu ‘als een klein kind’ huilen om wat ze zelf hebben aangericht. In Daniëls terugblik overheerst teleurstelling: ‘We’ hebben de kans gekregen en we hebben het keer op keer verknoeid, concludeert de broeder.<sup>287</sup> Dit focalisatieperspectief is opvallend: Brijs voert een perspectief op van een zwarte man die zeer kritisch is en zich schaamt voor zijn ‘eigen volk’, de zwarte arbeiders.<sup>288</sup> Bovendien opereert hij

---

<sup>281</sup> Stefan Brijs, *Maan en zon*, (Amsterdam, Antwerpen: Atlas Contact, 2015), 3<sup>e</sup> druk, 121.

<sup>282</sup> Brijs, *Maan en zon*, 120.

<sup>283</sup> Brijs, *Maan en zon*, 122. Via de radio verneemt hij van de plunderingen en brandstichtingen en belt zijn vader, die zich vol afschuw afvraagt of dit ‘yu di Kòrsou’ zijn, kinderen van het eiland.

<sup>284</sup> Brijs, *Maan en zon*, 123.

<sup>285</sup> Wessels, ‘Logboek van een revolte van vuur,’ 67.

<sup>286</sup> Brijs, *Maan en zon*, 133.

<sup>287</sup> Brijs, *Maan en zon*, 130.

<sup>288</sup> Brijs, *Maan en zon*, 141.

vanuit het 'witte' instituut van de katholieke kerk dat een sterke koloniale historie heeft. Vanuit een christelijke ideologie heeft de katholieke kerk de Curaçaoënaar willen helpen, maar een dergelijke paternalistische instelling komt voort uit een kolonialistische retoriek. Het gekoloniseerde subject wordt namelijk nog steeds beschouwd als een kind dat opvoeding nodig heeft.<sup>289</sup> Ook broeder Daniël beschouwt de zwarte Curaçaoënaars immers als vandalen, die 'als kleine kinderen' achteraf spijt betuigen over de vernielingen die ze hebben aangericht. Het perspectief van een zwarte Curaçaoënaar die een links-politiek of antikoloniaal standpunt inneemt blijft zodoende afwezig. Wanneer broeder Daniël naar Nederland afreist, wordt hij wél geconfronteerd met zijn eigen 'blinde vlekken'.

Hier raakt hij met de Nederlandse broeders in gesprek over de opstand. Deze passage is tekenend voor de manier waarop Brijs in deze roman de complexiteit en de meerstemmigheid rondom 30 mei in kaart brengt. Het merendeel van de Nederlandse broeders typeert de stakende arbeiders als 'kleine kinderen' die eerst 'lange tijd hebben zitten mokken' en de volgende dag 'stonden te huilen bij de stukken.'<sup>290</sup> Als enige zwarte man te midden van dit witte gezelschap voelt broeder Daniël zich aanvankelijk genoodzaakt de mening van de Nederlandse broeders te delen.<sup>291</sup> Vervolgens komt de kwestie van de Nederlandse koloniale houding ter sprake. Broeder Lambertus stelt vast dat Curaçao 'ons' niks heeft opgeleverd: 'ze bijten in de hand die hen tientallen jaren heeft gevoed. Ze hebben zelfs het bisschoppelijk paleis in brand gestoken. Dat valt toch op geen enkele manier goed te praten.'<sup>292</sup> Zijn witte medebroeder uit Curaçao, broeder Jan, opent Daniël's ogen wanneer hij het woord neemt en kritiek uit op de rol van de katholieke kerk. Het in brand steken van het bisschoppelijk paleis beschouwt hij als 'een hartenkreet, die we serieus moeten nemen.'<sup>293</sup> Volgens hem staat bisschop Holterman enkel in voor de blanke katholieken en gedooft hij de zwarte katholieken zolang ze zwijgen. Broeder Jan verwoordt wat broeder Daniël enkel durft te denken:

We hebben niets anders geprobeerd dan blanken van hen te maken. Liefst van al nog Nederlanders. Onze taal, onze cultuur, onze normen en waarden, alleen die telden. We dachten dat we ze vormden, maar in werkelijkheid waren we bezig ze te vervormen. En met alle respect, dat was verkeerd. Volkomen verkeerd. Het is hoog tijd dat te erkennen.<sup>294</sup>

---

<sup>289</sup> Frances Gouda, *Dutch Culture Overseas: Colonial Practice in the Netherlands Indies, 1900-194*, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1995), 25.

<sup>290</sup> Brijs, *Maan en zon*, 144.

<sup>291</sup> Brijs, *Maan en zon*, 144.

<sup>292</sup> Brijs, *Maan en zon*, 145.

<sup>293</sup> Brijs, *Maan en zon*, 146.

<sup>294</sup> Brijs, *Maan en zon*, 147.



Deze woorden zijn van grote invloed op broeder Daniël. Hij realiseert zich dat zijn positie als broeder hem ervan weerhouden heeft om zich als gelijke op te stellen met zijn mede-Curaçaoënaars, als ‘zwarte tussen de zwarten’.<sup>295</sup> Zijn bezoek aan Nederland heeft hem erop gewezen dat ook hij slachtoffer was van een raciaal bepaald minderwaardigheidsgevoel. Eenmaal terug op Curaçao besluit hij zijn habijt te wisselen voor gewone kleding.<sup>296</sup> In zijn habijt had hij zich aanvankelijk minder zwart gevoeld, maar sindsdien besluit hij zich daar niet meer voor te schamen.

#### 5.1.2. 30 mei geframed:

‘Hier, Max... hier is het misgegaan. Op het eiland. *Na nos bunita Kòrsou*. Op ons mooie Curaçao.’<sup>297</sup> Met deze woorden geeft broeder Daniël antwoord op Max’ vraag waar het is misgegaan in zijn opvoeding van Sonny. Daniël legt de schuld niet bij Max, maar bij het eiland. Door de droevige lotgevallen van de familie Tromp te beschrijven, schetst de broeder de schaduwzijden van het ‘mooie’ Curaçao. Het plot van *Maan en zon* kent een triest einde en benadrukt dat Max een slachtoffer is van zijn omgeving. De Dodge Matador wordt zo een metafoor voor Curaçao: Max is inmiddels veroordeeld tot vergane glorie.<sup>298</sup> Curaçao is in deze roman niet enkel een slachtoffer van haar koloniale verleden, maar vooral een slachtoffer van zichzelf: ‘Curaçao is een patiënt geworden, eentje met vele doorligwonden omdat hij zichzelf al jarenlang verwaarloost en elke verzorging weigert,’ denkt broeder Daniël.<sup>299</sup> Een dergelijke beschrijving raakt nauw aan Debrots ‘droevige eiland’. In Brijs’ representatie van Curaçao weerklinkt dan ook het beeld dat de Curaçaoese auteurs van hun eiland geschetst hebben. *Maan en zon* opent met een motto van Tip Marugg:

De vrouwen hier zijn altijd sterker dan de mannen. De vrouwen houden stand. De mannen mogen hun zaad storten en wat rondrijden in glimmende auto’s. Dat is alles.<sup>300</sup>

Middels dit motto schetst Brijs een beeld van Curaçao dat gedragen wordt door sterke vrouwen, omdat mannen hun verantwoordelijkheden ontlopen. Dit narratief is al eerder geschetst door Arion in *Dubbelspel* en Ramdas’ representatie van Curaçao in *De strijd van de dansers* bestond uit eenzelfde beeld. In *Maan en zon* wordt de rol van dappere vrouw vervuld door de personages Myrna en Lucia, respectievelijk de moeder en vrouw van Max. Roy is de macho-man die zijn

---

<sup>295</sup> Brijs, *Maan en zon*, 147.

<sup>296</sup> Brijs, *Maan en zon*, 148.

<sup>297</sup> Brijs, *Maan en zon*, 238.

<sup>298</sup> Brijs, *Maan en zon*, 157.

<sup>299</sup> Brijs, *Maan en zon*, 175.

<sup>300</sup> Brijs, *Maan en zon*, 7.

glimmende auto belangrijker vindt dan wat dan ook. Uiteindelijk rijdt ook zijn zoon rond in dezelfde glimmende auto en laat hij - weliswaar tegen zijn wil in - zijn gezin in de steek.

Wanneer broeder Daniël met Max in gesprek gaat over de raciale spanningen op het eiland, voert Brijs de literaire werken van Cola Debrot op, waaronder zijn bekende roman *Mijn zuster de negerin*. Broeder Daniël distantieert zich expliciet van het 'gewelddadige' karakter van *Vitó* en probeert Max bij te brengen dat Curaçao geholpen zou zijn met meer trots en ambitie.<sup>301</sup> Tijdens hun volgende gesprek stelt de broeder tot zijn tevredenheid vast dat Max liever zijn geschenk leest dan *Vitó*.<sup>302</sup> Debrot wordt hier impliciet opgevoerd als de gematigde tegenhanger van *Vitó*. Hij richtte zich bovendien voornamelijk op een Europees leespubliek, in tegenstelling tot het proza uit het protestblad *Vitó*, dat deel uitmaakte van de Curaçaose tegencultuur. Het is opvallend dat Brijs zijn zwarte hoofdpersoon laat sympathiseren met een wit gematigd perspectief. Naast de visies van Debrot en Marugg, verschijnt het Curaçao van Arion eveneens in de roman. In het streven van broeder Daniël naar een ontwikkeling van de eigen identiteit, klinken de woorden van Arion door. De verwijzing naar deze auteur wordt expliciet door het optreden van één van de personages uit *Dubbelspel*. Wanneer Roy zijn vergunning van taxichauffeur kwijtraakt door zijn reumatiek, dient zich een geïnteresseerde taxichauffeur aan: 'Zegt u maar dat ik iemand ken die interesse heeft. Boeboe Fiel is mijn naam. Hij weet wie ik ben.'<sup>303</sup>

Het focalisatie- en vertelperspectief vervult tevens een belangrijke rol. Het is tekenend dat zelfs een kritische uitspraak op de katholieke kerk en de koloniale structuren enkel gedaan kan worden door een wit personage als broeder Jan. Dit bevestigt de machtspositie van de witte ten opzichte van de zwarte mens: broeder Daniël heeft immers het witte perspectief van broeder Jan nodig om tot zelfinzicht te komen. Het enige zwarte perspectief komt van Daniël, die het beeld bevestigt dat de zwarte bevolking kansen heeft laten liggen in hun streven naar emancipatie. De koloniale blik is in *Maan en zon* dus niet geheel afwezig. De periode van dekolonisatie wordt verteld vanuit het perspectief van een priestergemeenschap, net zoals in de roman *Oproer in Congo* (1953) van de Vlaamse auteur Gerard Walschap. Deze roman uit het koloniale tijdperk biedt net als Brijs een meerstemmige visie op het dekolonisatieproces, maar is hierin niet

---

<sup>301</sup> Brijs, *Maan en zon*, 107-108. 'In Punda waren al geruime tijd elke zaterdag demonstraties en in het bij de arme bevolking populaire weekblad *Vitó* werd bij momenten nadrukkelijk opgeroepen tot verzet tegen de regering en de kapitalisten. [...] 'Ik moet dus mee gaan protesteren,' besloot Max. 'Nee, al dat geroep en getier lost niets op. Dat maakt de dingen alleen maar erger. Ik denk dat we meer vertrouwen moeten hebben in ons eigen kunnen. We moeten eindelijk eens ambitie tonen. En zelftrots, dat zou ons ook al een flink eind vooruithelpen.'

<sup>302</sup> Brijs, *Maan en zon*, 110.

<sup>303</sup> Brijs, *Maan en zon*, 91. Boeboe Fiel is één van de hoofdpersonen van *Dubbelspel*. Net als Roy is hij taxichauffeur, verzot op zijn auto en blijft hij in gebreke in de financiële ondersteuning van zijn gezin. Uiteindelijk komt Boeboe Fiel na een verhitte pot domino om het leven, wanneer hij wordt neergestoken door de minnaar van zijn vrouw.

uitgesproken kritisch op de kolonisatie zelf.<sup>304</sup> *Maan en zon* toont opvallende parallellen: hoewel Brijs meerdere stemmen heeft willen laten weerklinken, domineert het witte koloniale perspectief, net als het geval was in een koloniale roman uit 1953. Broeder Daniël maakt weliswaar een ontwikkeling door in zijn zelfbewustzijn, maar moet hierop gewezen worden door de witte broeder Jan. Zelfs de zwarte broeder draagt het witte perspectief van de katholieke kerk in zich. De woorden van broeder Jan vormen weliswaar kritiek op de Nederlandse koloniale houding middels de katholieke kerk, maar uiteindelijk wordt zijn standpunt niet overgenomen door de roman als geheel. In de algehele interpretatie van *Maan en zon* domineert het perspectief van broeder Daniël, die 'zijn volk' probeert te helpen maar de zwarte mens blijft zien als falend subject. De representatie van 30 mei bevestigt dit beeld: voor het droevige Curaçao is de datum een deceptie gebleken. De teleurstelling die volgde wordt geïnterpreteerd als bewijs dat de zwarte mens herhaaldelijk erin is gefaald verbeteringen te brengen voor zichzelf en voor zijn eiland. Hoewel Max af en toe een negatieve uitspraak doet over Shell,<sup>305</sup> wordt Shell nauwelijks in verband gebracht met 30 mei 1969. Het optreden van Shell en daarmee van Nederland blijft op deze manier niet bekritiseerd en de datum wordt hierdoor gedepolitiseerd. Of deze herinnering zijn weerklank vindt onder het Nederlandse lezerspubliek, wijst de analyse van de receptiecontext uit.

### 5.1.3. Receptiecontext

Brijs is een gevestigde naam in het Nederlandse literaire veld en is veelvuldig in Nederland gerecenseerd. Zijn eerder beschreven zelfverklaarde objectiviteit wordt niet door iedere recensent gedeeld. Brijs' clichématige voorstelling van Roy wordt het meest bekritiseerd. Zo bestempelt Daniëlle Serdijn Roy als een 'ploertig personage' dat tegelijkertijd 'een cliché van een jewelste' is.<sup>306</sup> Ze is bovendien van mening dat Brijs zich op glad ijs begeeft door als witte auteur een zwart personage op te voeren. Ook Jaap Goedegebuure oordeelt dat het gezin Tromp in geen enkel opzicht afwijkt van het Curaçaose stereotype, waarbij de man vrouw en kind achterlaat en de gezinsleden ook nog verstrikt raken in drugssmokkel.<sup>307</sup> Waar Goedegebuure in 1997 bij de bespreking van Brokkens roman er zelf nog een clichématige visie van Curaçao op nahield, toont hij zich nu dus meer genuanceerd. 'Maar wat als deze clichés nu de werkelijkheid zijn?'<sup>308</sup> vraagt

---

<sup>304</sup> Koen Bogers & Patrick Wymeersch, 'Gerard Walschap en de Vlaamse koloniale roman,' *Literatuur*, no. 3, (1986), 136-143, 140; Renders, L. 'In black and white : a bird's eye overview of Flemish prose on the Congo'. *Tydskrif vir Letterkunde*, 46, no.1, (2009), 109-122, 114.

<sup>305</sup> Brijs, *Maan en zon*, 95. 'Ik móet gaan werken. En dan nog liever met de taxi rijden dan me door de Shell te laten uitbuiten.'

<sup>306</sup> Daniëlle Serdijn, 'Het Curaçaose drama leest lekker, maar verrast te weinig,' *de Volkskrant*, 28 november 2015.

<sup>307</sup> Jaap Goedegebuure, 'Broeder Daniël legt witte monnikspij af,' *Trouw*, 10 oktober 2015.

<sup>308</sup> Elias van der Plicht, 'Puntgaaf verhaal van Stefan Brijs,' *Nederlands Dagblad*, 6 november 2015.

Elias van der Plicht zich af. Eenzelfde soort oordeel velt Sonja de Jong, wanneer ze vaststelt dat Brijs zich schuldig maakt aan het portretteren van de Antilliaan als clichématig macho en lui, maar tegelijkertijd meent dat dit cliché ongetwijfeld in grote lijnen klopt.<sup>309</sup> De Jong beschouwt het dan ook als weinig verrassend dat *Maan en zon* de geschiedenis van Curaçao schetst van 'een straatarme en door de blanken uitgemolken gemeenschap tot broeinest van met goud behangen drugsdealers waar de mannen te beroerd zijn om te werken en de vrouwen zich kapot buffelen om hun mannen ter wille te zijn.'<sup>310</sup> Ook in de receptie blijkt dus een zowel een kritisch, als een onbewust koloniaal denken aanwezig te zijn.

*30 mei 1969*

In de literaire receptie toont Goedegebuure zich de enige kenner van zowel de Curaçaose literatuur als 30 mei.<sup>311</sup> Beide brengt hij dan ook in verband met *Maan en zon*. Hij signaleert dat de datum ook in deze roman een centrale plaats inneemt. Misschien is het Brijs wel te doen geweest om te illustreren 'dat de zwarte bevolking van Curaçao het door de eeuwen heen altijd slecht heeft gehad, of dat nu was onder koloniaal, postkoloniaal of neokoloniaal bewind.'<sup>312</sup> Het is volgens hem immers geen toeval dat hij een knipoog maakt naar *Dubbelspel* door Boeboe Fiel op te voeren. In een auteursportret bekent Brijs dat wat hem betreft 'het paradijs voorbij is' op het huidige Curaçao. Voor zijn vrouw die op Curaçao is opgegroeid, was het eiland 'de plek van het geluk' tot aan 30 mei 1969.<sup>313</sup> In ditzelfde auteursportret stelt hij dat de zwarte Curaçaoënaar nog het meest kritisch is op de gebeurtenissen van 30 mei: 'De balans die zij opmaken is: we hebben de kans gekregen en we hebben het verknald. Maar met dat inzicht wordt niets gedaan.'<sup>314</sup>

Hiermee plaatst hij zichzelf in een traditie van witte auteurs die de mythe van Curaçao ineen zagen storten sinds 30 mei: Marugg sprak immers van het scheuren van het 'maagdenvlies' van zijn 'dommelige geboorte-eiland' en Debrot en Brokken gaven te kennen dat Curaçao sindsdien een 'droevig eiland' is. Over deze Nederlandse visie ten aanzien van Curaçao concludeerde Van Leeuwen in 1990 al dat het eiland vanaf het moment dat Nederlanders voet aan wal zetten volgens hen permanent 'naar de bliksem' aan het gaan is.

Zoals uit de analyse van de roman zelf is gebleken, vertoont *Maan en zon* dubbelzinnige koloniale kenmerken. Ondanks kritiek op de koloniale houding van de Nederlandse katholieke kerk, blijft een echt dekoloniaal perspectief achterwege en zelfs Brijs' vermeende objectiviteit is

---

<sup>309</sup> Sonja de Jong, 'Maan en zon,' *Noordhollands Dagblad*, 29 september 2015.

<sup>310</sup> De Jong, 'Maan en zon.'

<sup>311</sup> Koen Eykhout, 'Ongestraft onder palmen wandelen,' *Dagblad de Limburger*, 3 november 2015. Eykhout legt eveneens een verband met *Dubbelspel*, wanneer hij signaleert dat zowel *Maan en zon* als Arions roman over dappere vrouwen gaan, maar Goedegebuure is de enige die aantoonde kennis te hebben van 30 mei.

<sup>312</sup> Goedegebuure, 'Broeder Daniël legt witte monnikspij af.'

<sup>313</sup> Cloostermans, 'Ouders en kinderen, dat is de moeilijkste relatie die er is.'

<sup>314</sup> Cloostermans, 'Ouders en kinderen, dat is de moeilijkste relatie die er is.'

nog onderhevig aan koloniale denkbeelden. Deze kenmerken zijn door een aantal recensenten wel degelijk opgemerkt. De problematische stereotypering van de Caribische mens is tegenwoordig dus wel degelijk onderdeel van het postkoloniale debat in Nederland. Tegelijkertijd vertoont dit debat zelf problematische kenmerken, omdat een aantal recensenten uiting geeft aan dezelfde koloniale denkbeelden. In het opmerken van stereotypingen, meent het merendeel namelijk dat het om een waarheidsgetrouwe weergave van de werkelijkheid gaat, alsof Curaçao en haar inwoners nu eenmaal zo eendimensionaal zijn.<sup>315</sup> Een clichématige voorstelling van Curaçao vindt dus nog steeds haar weerslag. Bovendien bestaat deze literaire receptie uit witte Nederlanders of Vlamingen. Het debat over stereotypering en koloniale kenmerken lijkt voorsnog enkel gevoerd te worden tussen witte Nederlanders en Vlamingen onderling, waarbij zowel in de roman zelf als in de receptie een kritisch perspectief van de zwarte Caribische gemeenschap ontbreekt.

## 5.2. Curaçao gezien door de Nederlandse Shell - expat: Marlies Brenters, *Overzee* (2015)

Met haar debuutroman *Overzee* hoopt Marlies Brenters meer begrip te kweken voor de 'Shellkant' van de samenleving in de jaren zestig op Curaçao.<sup>316</sup> Ze is namelijk van mening dat men tegenwoordig op twee manieren naar de multinational kan kijken: 'als vervuiler of als bedrijf dat de welvaart op het eiland bracht.'<sup>317</sup> Dat Shell in de betreffende periode op Curaçao voornamelijk bekend stond als onderdrukker van de plaatselijke bevolking laat ze achterwege. Brenters positioneert zich als auteur die haar ervaringen als 'expat' heeft willen optekenen. Op de omslag van de roman prijkt dan ook de sticker 'leven als expat'.

Over haar eigen positie als Nederlandse auteur is ze weinig kritisch: 'Natuurlijk is ons hele gemeenschappelijke verleden lastig,' stelt ze. Maar de problematische verhouding tussen Curaçao en Nederland valt voornamelijk te verklaren vanuit de zogenaamde dramadriehoek, 'waarin

---

<sup>315</sup> Zeven van de tien recensies geven uiting aan deze mening: Van der Plicht, De Jong, Leyman, Muus, Cloostermans, Eykhout en De Veen:

Dries Muus, 'Hard maar vol mededogen,' *HP/De Tijd*, 1 oktober 2015. Muus oordeelt dat Brijs een overtuigend beeld van Curaçao heeft neergezet, waarbij de verteller laat zien 'hoe de grote maatschappelijke ontwikkelingen, of juist het gebrek aan ontwikkeling, de persoonlijke levens van de eilandbewoners sturen en ontregelen.' Eykout oordeelt dat Brijs vooral beklemtoont hoe uitzichtloos het leven op Curaçao is. Hij geeft immers een stem aan 'de schlemielen dezer aarde.' Een personage als Roy is dan weliswaar een cliché, maar voornamelijk 'aandoenlijk en charismatisch.';

Thomas de Veen, 'Verhaal uit Curaçao met terloopse diepgang,' *NRC Handelsblad*, 2 oktober 2015. De Veen oordeelt *Maan en zon* als 'realistisch, roerend en belangwekkend.'

<sup>316</sup> Mineke de Vries, 'Overzee was ver weg,' *Werkgroep Caribische Letteren*, 6 juni 2015.

<http://werkgroepcaribischeletteren.nl/overzee-was-ver-weg/>.

<sup>317</sup> De Vries, 'Overzee was ver weg.'

partijen de rol van slachtoffer, aanklager en hulpverlener hebben. Je houdt samen de dramadriehoek in stand als het slachtoffer meer machteloosheid/ slachtofferschap claimt dan nodig is, de aanklacht groter wordt voorgesteld dan hij werkelijk is en de hulpverlener eigenlijk niet echt bezig is te helpen.<sup>318</sup> Een dergelijke uitspraak verraad een weinige kritische houding ten opzichte van haar eigen positie als witte Nederlandse auteur en dochter van een voormalige Shell-expat. Deze visie resoneert eveneens in haar representatie van 30 mei 1969.

Brenters licht in haar nawoord toe dat ze in haar representatie van 30 mei recht heeft proberen te doen aan de verschillende verhalen rondom 30 mei. *Overzee* vormt een gefictionaliseerde weergave van haar eigen jeugd op Curaçao, waar ze vanaf haar zesde tot zeventiende heeft gewoond, en als jong meisje de dag heeft meegemaakt. Shell heet in deze roman 'GlobalOil' en zowel de personages als de gesprekken die ze optekent, zijn gefictionaliseerd. Wel valt in sommige personages een gelijkenis te ontwaren met de leiders van de opstand. Daarnaast meldt ze dat ze haar bevindingen baseert op een interview met Gilbert Wawoe, voormalig manager van Shell Curaçao en dat ze de bundel van interviews *Curaçao 30 mei 1969: Verhalen over de revolte* van Gert Oostindie heeft geraadpleegd.<sup>319</sup> Maar, zo stelt ze, 'in hoe je naar de dingen op Curaçao kijkt, klinkt altijd je eigen herkomst door.'<sup>320</sup>

In *Overzee* besluit hoofdpersoon Stella naar Curaçao af te reizen om een reportage te schrijven over *trinta di mei*. Ze is op Curaçao opgegroeid en is met haar gezin vlak na de mei-gebeurtenissen naar Nederland vertrokken. Haar vader was onderdirecteur van GlobalOil en ze wil te weten komen wat zijn aandeel is geweest in de arbeidersopstand. Eenmaal op Curaçao logeert ze bij het Nederlandse stel Jos en Hennie. Zij hebben een voormalige plantage opgekocht en omgevormd tot toeristische trekpleister. Stella houdt interviews met personen die vanuit uiteenlopende visies op 30 mei terugblikken. Door interviews met oud-collega's van haar vader komt ze erachter dat hun plotselinge vertrek uit Curaçao komt doordat haar moeder een affaire had met één van de opstandsleiders, waar een kind uit is voortgekomen. De rest van haar verblijf op Curaçao staat in het teken om erachter te komen hoe deze geschiedenis zich heeft voltrokken en wie haar halfbroer is. Het plot heeft een 'happy end': uiteindelijk vindt ze haar halfbroer en keert ze terug naar Nederland met het voornemen zich voorgoed te vestigen op het eiland van haar jeugd.

### 5.2.1. 30 mei 1969

In *Overzee* presenteert Brenters verschillende visies ten aanzien van de oorzaken en gevolgen van 30 mei. Hoofdpersonage Stella treedt als focalisator op, maar Brenters laat haar personage in

---

<sup>318</sup> De Vries, 'Overzee was ver weg.'

<sup>319</sup> Marlies Brenters, *Overzee*, (Amsterdam: Ambo Anthos, 2015), 273.

<sup>320</sup> Brenters, *Overzee*, 274.

gesprek gaan met verschillende personages die de revolte anders hebben ervaren, waardoor ook hun perspectief belicht wordt. Tijdens haar onderzoek wordt ze zich bewust van haar bevoorrechte positie als dochter van een Shell-directeur. Ze herinnert zich de dag als een leuke dag, 'omdat er eindelijk iets spannends gebeurde op het eiland, iets wat hen gelukkig niet raakte.'<sup>321</sup> Terwijl Nederlandse militairen de binnenstad bewaakten, mocht zij deze wel betreden: 'haar vader had gezegd dat hij zich in zijn functie niets van die verordening hoefde aan te trekken.'<sup>322</sup> Stella's beschrijving van de stad bestaat voornamelijk uit de verwoestingen die de brand aan de binnenstad heeft aangericht. Het enige wat haar vader van de brand herinnert, is dat het 'echt even paniek was' die dag. Hij bestempelt de dag als een uit de hand gelopen staking, maar maakt zichzelf geen verwijten. Er waren immers om de haverklap stakingen van arbeiders die meer geld wilden en hun bedrijf betaalde bovendien beter dan andere werkgevers in de tijd.<sup>323</sup>

Het perspectief van haar vader raakt aan het perspectief van David DelPinto en van Johan van Rijn, een oud-collega van haar vader. DelPinto komt op Stella over als een oude *shon*, een plantage-eigenaar.<sup>324</sup> Hij begrijpt niet waarom zij zich zo lang na dato nog met de gebeurtenissen bezighoudt. Hij is van mening dat het met de ideologische instelling van de stakers wel meeviel, en dat de nieuwe zwarte politici de opstand hebben misbruikt om er zelf beter van te worden.<sup>325</sup> GlobalOil -oftewel Shell- pleit hij volledig vrij. Een bedrijf heeft nu eenmaal als doel om zoveel mogelijk winst te maken en als directie moet je de kosten zien te drukken.<sup>326</sup> Van Rijn beschouwt de verlaagde lonen als een handige constructie om de kosten in te perken en de directie had bovendien geen andere keuze. Voor het bedrijf was 30 mei een keerpunt, want sindsdien kwamen de vakbonden ieder jaar met 'idiote looneisen'.<sup>327</sup> Volgens Van Rijn was 30 mei '69 niets meer dan een 'uit de hand gelopen opstootje' dat door 'hooligans werd aangegrepen om zich helemaal te laten gaan.'<sup>328</sup> Ook in de ogenschijnlijk objectieve blik van socioloog William van Zeeland weerklinkt deze visie. Hij wijst de handelwijze van GlobalOil niet af, omdat de directieleden slechts een product waren van hun omstandigheden. Na 30 mei heeft het bedrijf juist goed gehandeld, door ook de lokale bevolking van banen in hoge posities te voorzien.<sup>329</sup> Hij oordeelt dat GlobalOil zowel een zegen als een vloek is geweest voor het eiland. Het was een zegen omdat het werkgelegenheid verschafte, en een vloek omdat de bevolking vervolgens te afhankelijk is geworden van het bedrijf. De socioloog oordeelt eveneens dat de datum een uit de hand gelopen

---

<sup>321</sup> Brenters, *Overzee*, 27.

<sup>322</sup> Brenters, *Overzee*, 27.

<sup>323</sup> Brenters, *Overzee*, 27-28.

<sup>324</sup> Brenters, *Overzee*, 54.

<sup>325</sup> Brenters, *Overzee*, 58.

<sup>326</sup> Brenters, *Overzee*, 58.

<sup>327</sup> Brenters, *Overzee*, 80.

<sup>328</sup> Brenters, *Overzee*, 76.

<sup>329</sup> Brenters, *Overzee*, 145.

vakbondsrel was en er geen enkele politieke gedachte achter zat.<sup>330</sup> Het arbeidsconflict was de druppel die de emmer deed overlopen, en de 'schaamte en zelfhaat van de Curaçaoënaar over zijn huidskleur' lagen ten grondslag aan de uitbarsting van geweld.<sup>331</sup>

Een tegenovergesteld perspectief verwoorden Nelson Celestina, de zoon van een van de gefictionaliseerde opstandleiders en Ignacia, een andere opstandleider. Celestina beschrijft zijn vader als een intelligente man, een lokale held en een echte macho.<sup>332</sup> Hij heeft altijd onder zijn niveau moeten werken vanwege zijn huidskleur. Zijn ideeën waren fel anti-Nederlands en beschouwde het gebruiken van geweld als rechtvaardig.<sup>333</sup> Ook zijn vader raakte na 30 mei gedesillusioneerd. Direct na de revolte is hij kort minister geweest, maar trok zich al snel terug uit het politieke leven. Zijn zoon deelt dezelfde desillusie: het verschil tussen rijk en arm is enkel groter geworden. Over de kritische houding van Celestina ten opzichte van GlobalOil vraagt Stella zich af: 'zagen die lui niet dat de oliemaatschappij dit eiland ook welvaart heeft gebracht?'<sup>334</sup> Brenters beschrijft de oude opstandsleider Ignacia als een onsympathieke en hypocriete man die zelf ten prooi is gevallen aan corruptie en zijn vroegere standpunten heeft verloochend.<sup>335</sup> Stella ergert zich bovendien aan zijn houding jegens haar, wanneer hij het slavernijverleden ter sprake brengt: 'Wat verwachtte hij? Was het de bedoeling dat ze hiervoor namens haar voorouders- ze had hier helemaal geen voorouders- excuses maakte?'<sup>336</sup> Ignacia legt dan ook een verband tussen het slavernijverleden en de uitbarsting van geweld op 30 mei 1969. GlobalOil heeft jarenlang misbruik gemaakt van zijn machtspositie 'zoals elk bedrijf in die positie doet als het daartoe de kans krijgt, moet ik erbij zeggen.'<sup>337</sup>

Het meest schokkende koloniale perspectief representeert de arts Kamer, die de kogel uit de borst van opstandsleider Audey heeft verwijderd. Zijn uitspraken getuigen van een door en door koloniaal perspectief: 'Curaçaoënaars begonnen zichzelf te zien als de enige echte bewoners van het eiland, wat belachelijk is natuurlijk, want ze zijn nog door mijn voorouders hiernaartoe gehaald.'<sup>338</sup> De nieuwe bestuurders leden volgens hem aan grootheidswaanzin en maakten een puinhoop van de politieke situatie op Curaçao. 'Daarom kun je het landsbestuur beter overlaten

---

<sup>330</sup> Brenters, *Overzee*, 144.

<sup>331</sup> Brenters, *Overzee*, 145.

<sup>332</sup> Het personage van Celestina lijkt gebaseerd te zijn op een combinatie van Amador Nita en Papa Godett. Beiden hebben als minister in *Frente* gezeten. Naar Amador Nita is een school vernoemd en naar Papa Godett een straat in Willemstad.

<sup>333</sup> Brenters, *Overzee*, 101-102.

<sup>334</sup> Brenters, *Overzee*, 110. Ignacia bekritiseert het actiecomité dat zich verzet tegen de komst van een nieuw toeristisch project. Het actiecomité strijdt echter voor dezelfde waarden hijzelf deed, decennia geleden, en Stella vermoedt dat hij is omgekocht.

<sup>335</sup> Brenters, *Overzee*, 251.

<sup>336</sup> Brenters, *Overzee*, 256.

<sup>337</sup> Brenters, *Overzee*, 256.

<sup>338</sup> Brenters, *Overzee*, 240.



aan mensen die dat al honderden jaren doen en gewend zijn om met macht om te gaan.<sup>339</sup> Op Stella wekt hij een onsympathieke indruk, maar in haar ogenschijnlijk kritische antwoord valt net zo goed een koloniaal denkpatroon te lezen: 'Dat gold toen maar nu toch niet meer, er zijn nu toch genoeg goed opgeleide Curaçaoënaars die gekwalificeerd zijn voor leidinggevende banen.'<sup>340</sup> Haar antwoord impliceert dat het ten tijde van 1969 gerechtvaardigd was te concluderen dat de Curaçaoënaar niet geschikt was voor een leidinggevende functie, maar dat een dergelijke uitspraak tegenwoordig ongehoord is. Tot slot oordeelt ook de arts zeer positief over GlobalOil en beschouwt hij de oliemaatschappij als een zegen voor het eiland.<sup>341</sup>

Van de verschillende visies die Brenters opvoert zijn er zes vanuit het perspectief geschreven vanuit de gegoede witte klasse van de maatschappij: die van Stella zelf, Stella's vader, David DelPinto, arts Kamer, Johan van Rijn en de socioloog William van Zeeland. Opvallend is dat het optreden van de Nederlandse militairen niet wordt bevraagd en dat zelfs Shell grotendeels wordt vrijgesproken van schuld. De heersende opvatting lijkt te zijn dat men nu eenmaal winst diende te maken als international, en het doel rechtvaardigt immers de middelen. Op deze manier blijft ook Nederland als imperialistisch-kapitalistische grootmacht buiten schot. De houding van Shell dient daarentegen juist geprezen te worden: het getuigt immers van een Hollandse ondernemersgeest, waar Stella's vader als eenvoudige arbeiderszoon bovendien de personificatie van is.<sup>342</sup> Een tegenovergesteld perspectief bieden de oude opstandsleider Ignacia en Nelson Celestina. Zelfs opstandsleider Ignacia is kritisch op de oliemaatschappij, maar kan het niet nalaten te vermelden dat elk bedrijf in deze positie hetzelfde zou doen. Kritiek op Nederlanders die werkzaam waren bij Shell is niet volledig afwezig – Stella voelt zich immers schuldig over haar vaders rol destijds en wil daar meer over te weten te komen – maar de roman lijkt voornamelijk de motieven van de Nederlanders te belichten om ze zodoende vrij te pleiten.

### 5.2.2. 30 mei geframed

In *Overzee* komen geen letterlijke referenties naar Curaçaoese auteurs als Arion, Van Leeuwen, Debrot of Marugg voor. Toch wordt Curaçao ook in deze roman deels gerepresenteerd als 'droevig eiland'. 30 mei wordt namelijk in een narratief gesitueerd van Curaçao als eiland waar nog steeds veel ongelijke verhoudingen criminaliteit, corruptie en teleurstelling overheersen. Deze visie is doorweven met een *tempo doeloe*-discours, aangezien Stella er eveneens een geromantiseerde versie van haar jeugd op na houdt. Daarnaast worden de personages van Ignacia en Celestina gepresenteerd als stereotiepe macho-mannen. Celestina is een echte vrouwenversierder en kijkt

---

<sup>339</sup> Brenters, *Overzee*, 241.

<sup>340</sup> Brenters, *Overzee*, 241.

<sup>341</sup> Brenters, *Overzee*, 242.

<sup>342</sup> Brenters, *Overzee*, 61.

Stella aan 'als een leeuw die een prooi fixeerde.'<sup>343</sup> Ignacia wordt geportretteerd als een arrogante man, die het als een teken van macht zag dat hij een witte vrouw als Stella's moeder kon versieren.<sup>344</sup> Zowel Celestina als Ignacia maken op Stella een onbetrouwbare indruk.

Het enige kritische zwarte perspectief is afkomstig van haar halfbroer Boy, die zich verzet tegen de opkomst van het Nederlandse toerisme. Hij wordt eveneens geportretteerd als een stereotiepe Curaçaoënaar, 'een sexy donkere man'<sup>345</sup> die 'soepel en ongeremd' danst op Bob Marley.<sup>346</sup> Als architect uit hij zijn kritiek op de Nederlandse architectuur in Willemstad en vindt hij het niet verwonderlijk dat de herenhuizen van de kolonisator doelwit zijn geworden van de brand op 30 mei 1969.<sup>347</sup> Over Shell doet zelfs hij geen kritische uitspraken. Boy komt uit een kansarme familie, maar heeft het tot architect kunnen maken doordat de katholieke kerk zijn opleiding gefinancierd heeft.<sup>348</sup> Ook hier vindt de weldoenersfunctie van de katholieke kerk dus kritiekloos weerklank.

Stella logeert bij een Nederlands echtpaar, dat weinig oog heeft voor de historie van hun plantagewoning, tot ergernis van Stella. Het echtpaar is exemplarisch voor de Nederlandse onwetendheid over het slavernijverleden en door ze op te voeren, creëert Brenters de gelegenheid deze te bekritisieren. Exemplarisch zijn dan ook de scènes waarin Stella zich ergert aan de Nederlandse berichtgeving over 'criminele Antillianen' en het gebrek aan ontwikkelingshulp voor Curaçao.<sup>349</sup> Langzamerhand wordt zij zich meer bewust van haar eigen positie. Ze vraagt zich bijvoorbeeld af waarom ze vroeger zo weinig leerde over het slavernijverleden op school<sup>350</sup> en is kritisch op de desinteresse van haar ouders jegens hun bedienden vroeger.<sup>351</sup>

Op een eerste niveau laat Brenters met *Overzee* een ontwikkeling zien van een Nederlandse expat die zich langzamerhand meer bewust wordt van haar neokoloniale positie. Desalniettemin vindt in Brenters' representatie van Curaçao en in de veranderende houding van Stella een koloniaal denken weerklank, zeker wanneer het gaat om 30 mei. Zo kan ze zich slecht inleven in de stakende arbeiders: 'Ik kan me overigens niet voorstellen dat je moedwillig je eigen historische erfgoed afbrandt en vernielt, zoals met de opstand is gebeurd. Gelukkig dat die geveltjes allemaal zo mooi zijn gerestaureerd.'<sup>352</sup> Daarbij heeft 30 mei er volgens haar toe geleid dat ook de armere klasse plots deel wilde nemen in de welvaart, wat een toename van criminaliteit

---

<sup>343</sup> Brenters, *Overzee*, 101.

<sup>344</sup> Brenters, *Overzee*, 258.

<sup>345</sup> Brenters, *Overzee*, 151.

<sup>346</sup> Brenters, *Overzee*, 139.

<sup>347</sup> Brenters, *Overzee*, 148.

<sup>348</sup> Brenters, *Overzee*, 150.

<sup>349</sup> Brenters, *Overzee*, 96, 158.

<sup>350</sup> Brenters, *Overzee*, 163.

<sup>351</sup> Brenters, *Overzee*, 96.

<sup>352</sup> Brenters, *Overzee*, 148.

tot gevolg had.<sup>353</sup> De houding van bevooroordeelde Nederlanders die Curaçao beschouwen als een eiland waar niks goeds uit voort kan komen, wordt op deze manier gerechtvaardigd en in stand gehouden. Bovendien wordt de rol van Nederland ten tijde van 30 mei niet bekritiseerd en zelfs Shell wordt buiten schot geplaatst. Zo wordt 30 mei 1969 gedepolitiseerd en is van een echt dekoloniaal perspectief ook in deze roman dus geen sprake.

### 5.2.3. Receptiecontext

In tegenstelling tot Stefan Brijs is Marlies Brenters geen gevestigde naam in het Nederlandse literaire veld. Haar werk is dan ook niet vaak gerecenseerd. Waar het wel gebeurt, valt het oordeel negatief uit. In *Dagblad van het Noorden* benoemt de recensent dat *Overzee* de oorzaken van de opstand centraal heeft willen stellen, maar dat dit enkel geresulteerd heeft in een verwarrende zoektocht.<sup>354</sup> De recensent van het *Nederlands Dagblad* concludeert enkel dat *Overzee* prettig wegleeft en dat Brenters – zelf ooit expat – een beeld heeft geschetst ‘van het leven dat Nederlandse oliewerknemers in de jaren zestig leidden op het tropische eiland.’<sup>355</sup> Het oordeel behelst dus niet meer dan een afstandelijke observatie. Een meer uitvoerige observatie van de roman is te vinden in online leesgemeenschappen, waar 30 mei vaker wordt opgemerkt. Deze leesgemeenschappen vertegenwoordigen een ander domein in het literaire veld dan recensies in tijdschriften of kranten. Toch geeft een analyse van deze leesgemeenschap weer hoe ver de herinnering aan 30 mei haar weerklank vindt in Nederland.

Opvallend is dat een deel van de lezers dit boek als onderdeel van de ‘Ik lees Nederlands 2015’ uitdaging leest. Het gaat om een initiatief van *De boekblogger* dat is gelanceerd in 2013 en als doel heeft Nederlandse lezers aan te zetten meer Nederlandstalige boeken te lezen.<sup>356</sup> Boekbloggers kunnen zich inschrijven voor de uitdaging om in een jaar tijd zoveel mogelijk Nederlandstalige romans te lezen, waarbij er vijf niveaus worden onderscheiden.<sup>357</sup> Daarnaast

---

<sup>353</sup> Brenters, *Overzee*, 198.

<sup>354</sup> Rosalien Koster, ‘Een verwarrende zoektocht,’ *Dagblad van het Noorden*, 5 juni 2015.

<sup>355</sup> Marianne Hoksbergen, & Machteld Meerkerk, ‘Overzee,’ *Nederlands Dagblad*, 3 juni 2015.

<sup>356</sup> Auteur onbekend, ‘Uitdaging voor 2013: Ik Lees Nederlands!’ *Boekblogger.wordpress.com*, 15 december 2012. <https://boekblogger.wordpress.com/2012/12/15/uitdaging-voor-2013-ik-lees-nederlands/>.

<sup>357</sup> Wil je in een jaar vijf Nederlandse boeken lezen, dan ga je voor het niveau ‘speculaasje’, bij tien boeken verdien je een stroopwafel, bij vijftien een roze koek, bij twintig een appeltaart, en slaag je erin om in een jaar dertig boeken te lezen, dan heeft de lezer het niveau ‘Enorme Slagroomtaart’ verdiend. (‘Uitdaging voor 2013: Ik Lees Nederlands!’ op *boekblogger.wordpress.com*).

worden ze uitgenodigd hun recensie te melden bij *De boekblogger*, en deze te voorzien van een delfstblauw tegeltje met daarop de tekst 'Ik lees Nederlands.'<sup>358</sup>

Een groot deel van de bloggers bekennt nog nooit te hebben gehoord van 30 mei 1969.<sup>359</sup> De lezer van *mijnboekenkast.blogspot.com* noemt de datum bijvoorbeeld stevast 'de Opstand'<sup>360</sup> en een lezer op *Hebban.nl* noemt 30 mei 'de slavenopstand van 1969.'<sup>361</sup> Voor sommigen vormt *Overzee* de aanleiding zich in de historie van Curaçao te verdiepen. De blogger van *Ingeleest.nl* is van mening dat Brenters zowel een geschiedenislesje heeft gegeven met dit boek, als een goede sfeerbeschrijving van het eiland.<sup>362</sup> Op *chicklit.nl* waardeert een lezer het boek als een realistische weergave van 'het authentieke Curaçao.'<sup>363</sup> Meerdere lezers waarderen de sfeertekening die Brenters heeft geschetst.<sup>364</sup> Een veelgehoorde mening is daarnaast dat *Overzee* inzichten verschaft over hoe het leven als Nederlandse expat is geweest.<sup>365</sup> Eén lezer vindt het jammer dat het artikel over 30 mei uiteindelijk onuitgewerkt blijft en stoort zich aan de hypocriete houding van het hoofdpersonage. Zij ziet alles immers nog steeds met een koloniale blik.<sup>366</sup>

---

<sup>358</sup> Auteur onbekend, 'Ik doe mee aan Ik Lees Nederlands! 2015,' *Boekblogger.wordpress.com*, 28 december 2014. <https://boekblogger.wordpress.com/2014/12/28/ik-doe-mee-aan-ik-lees-nederlands-2015/>.

<sup>359</sup> Auteur onbekend, 'Overzee- Marlies Brenters,' *Wieschrijftblijft.com*, 18 juni 2015.

<http://wieschrijftblijft.com/overzee-marlies-brenters/>;

Auteur onbekend, 'Blogtour 'Overzee' – Marlies Brenters,' *Perfecteburenleesclub.blogspot.com*, 15 juni 2015.

[http://perfecteburenleesclub.blogspot.com/2015/06/blogtour-overzee-marlies-brenters\\_15.html](http://perfecteburenleesclub.blogspot.com/2015/06/blogtour-overzee-marlies-brenters_15.html);

Auteur onbekend, 'Overzee van Marlies Brenters,' *Leesdame.nl*, 22 mei 2017. <http://leesdame.nl/overzee-van-marlies-brenters/>;

Auteur onbekend, 'Marlies Brenters – Overzee,' *Jennysbookcase.com*, 22 mei 2017.

<https://jennysbookcase.com/2015/05/22/marlies-brenters-overzee/>;

J. Elderbroek, 'Recensie: Overzee,' *Chicklit.nl*, 14 september 2015.

<https://www.chicklit.nl/boekrecensies/159505/recensie-overzee>.

<sup>360</sup> Auteur onbekend, 'Marlies Brenters – Overzee,' *Mijnboekenkast.blogspot.com*, 6 mei 2015.

<https://mijnboekenkast.blogspot.com/2015/05/marlies-brenters-overzee.html>. Deze blog is voorzien van 'Ik lees Nederlands 2015' logo.;

<sup>361</sup> Auteur onbekend, 'Curaçao- Nederland. Overzee- Marlies Brenters,' *Hebban.nl*, 29 augustus 2017.

<https://www.hebban.nl/spot/er-was-eens/nieuws/per-boek-op-reis-week-33-34-en-een-halve-week-35>.

<sup>362</sup> Auteur onbekend, 'Marlies Brenters – Overzee,' *Ingeleest.nl*, 16 juli

2015. <http://www.ingeleest.nl/recensie/recensie-marlies-brenters-overzee/>.

<sup>363</sup> Auteur onbekend, 'Marlies Brenters – Overzee,' *Mijnboekenkast.blogspot.com*; Elderbroek, 'Recensie: Overzee,' *Chicklit.nl*, 14 september 2015.

<sup>364</sup> Auteur onbekend, 'Overzee- Marlies Brenters,' *Wieschrijftblijft.com*;

Auteur onbekend, 'Blogtour 'Overzee' – Marlies Brenters,' *Perfecteburenleesclub.blogspot.com*;

Auteur onbekend, 'Overzee van Marlies Brenters,' *Leesdame.nl*;

Auteur onbekend, 'Marlies Brenters – Overzee,' *Jennysbookcase.com*.

<sup>365</sup> Auteur onbekend, 'Blogtour 'Overzee' – Marlies Brenters,' *Perfecteburenleesclub.blogspot.com*;

Auteur onbekend, 'Overzee van Marlies Brenters,' *Leesdame.nl*;

Auteur onbekend, 'Marlies Brenters – Overzee,' *Jennysbookcase.com*.

<sup>366</sup> Monique van Gaal, 'Overzee. De schaduw van een Caribisch verleden,' *Deleesclubvanalles.com*, 21 augustus 2015. <https://deleesclubvanalles.nl/book-review/de-schaduw-van-een-caribisch-verleden/>.

### 5.3. Conclusie

In dit tijdvak lijkt 30 mei 1969 een vergeten datum te zijn, maar verschijnt het toch op in de literatuur van Brijs en Brenters, als *emerging memory*. Hierbij is sprake van compartimentalisering en de representatie van de herinnering botst met het Nederlandse zelfbeeld. Zowel in *Maan en zon* als in *Overzee* is een kritische blik ten aanzien van de Nederlandse koloniale bemoeienissen niet geheel afwezig, maar een echt dekoloniaal perspectief kan geen weerklank vinden. Net als in het vorige tijdvak, bestaat het compartiment waar 30 mei in wordt geplaatst uit een representatie van Curaçao als 'droevig eiland'. In beide romans overheerst namelijk de teleurstelling in de representatie van 30 mei '69 en dit dient om het 'politieke falen' van Curaçao te illustreren, alsof het om een intrinsieke eigenschap gaat waar het 'droevige eiland' nu eenmaal door gedetermineerd is. *Maan en zon* biedt een eenzijdige interpretatie van de literaire verbeelding van Curaçao van Marugg, Debrot en Arion. Op deze manier houdt de roman het beeld in leven van een eiland van dappere, maar ondergeschikte vrouwen en macho-mannen. Ook in dit tijdvak speelt gender dus een belangrijke rol in de stereotiepe weergave van Curaçao. Een dergelijke representatie duidt op een mate van compartimentalisering, aangezien de interpretatie van Curaçaoënaars nodig is om over het eiland te schrijven. Geen Nederlandse, maar Curaçaose auteurs worden aangehaald om een gemeenschappelijke historische gebeurtenis te beschrijven. Waar Brijs een beeld van het eiland schetst met behulp van de Curaçaose Grote Drie, laat Brenters dit achterwege. Zij schrijft een roman vanuit een Nederlands perspectief, gebaseerd op haar eigen ervaringen. Maar ook Brenters schetst eenzelfde clichématig beeld van Curaçao. De representatie van eigen ervaringen is dus gemedieerd door ditzelfde kader. Het verhaal over Curaçao kan tegenwoordig dus enkel verteld worden via ofwel een interpretatie van Curaçaose literatuur, ofwel via een narratief over Curaçao dat gebaseerd is op stereotiepe denkbeelden.

Uit de receptiecontext, waarin wederom de zwarte stem ontbreekt, blijkt dat ditzelfde stereotiepe beeld van Curaçao weerklank vindt in de Nederlandse maatschappij. De recensenten van *Maan en zon* lijken er bovendien de problematische opvatting dat Curaçao nu eenmaal een clichématig eiland is op na te houden. Eenzelfde visie resoneert in de receptie van *Overzee*. Lezers waarderen het dat Brenters aandacht besteedt aan een vergeten thema, maar de meeste lof gaat uit naar de sfeertekening die ze van haar geboorte-eiland heeft geschetst. In de representatie van de gebeurtenis in de romans zelf alsmede in de receptiecontext is er namelijk geen ruimte voor kritiek op de Nederlandse betrokkenheid. De representatie van Curaçao en de receptie leggen bloot dat Curaçao als wezenlijk verschillend van Nederland worden ervaren en zodoende wordt diens geschiedenis in een ander compartiment geplaatst dan de Nederlandse. En zo blijft 30 mei

1969 vooral een verhaal dat hoort bij Curaçao en niet bij Nederland. Echt gedeeld blijkt de Nederlandse herinnering aan 30 mei 1969 nog niet te zijn.

## Hoofdstuk 6. Conclusie

Dit onderzoek vertrok vanuit Oostindies dualistische stelling dat de Caribische geschiedenis tot die van Nederland is gaan behoren, terwijl er tegelijkertijd sprake is van een stereotypering van de Antilliaanse Nederlander. Deze stelling staat bovendien haaks op het oordeel van wetenschappers als Wekker, Bijl en Snelders, die signaleren dat de postkoloniale migrant geen vanzelfsprekend onderdeel uitmaakt van de Nederlandse geschiedenis en identiteit. Een analyse naar de momenten waarop *trinta di mei* van 1969 tot aan het heden als emerging memory in de Nederlandse postkoloniale literatuur is verschenen, wijst uit dat de representatie van de gebeurtenis consequent in een apart domein is geplaatst. Dit onderzoek betoogt dan ook dat Oostindies stelling onjuist is: de Curaçaose geschiedenis wordt namelijk geenszins als gelijkwaardig onderdeel van de Nederlandse geschiedenis ervaren, aangezien de herinnering gecompartmentaliseerd is. De historische benadering heeft inzicht verschaft in de ontwikkeling van de herinnering aan 30 mei '69 binnen de Nederlandse postkoloniale herinnering en identiteit. Bovendien laat een analyse naar de processen die deze herinnering construeren zien dat de herinnering door de jaren heen verschillende vormen heeft aangenomen, waarbij de standplaatsgebondenheid van de auteur en de literaire kritiek een belangrijke rol speelden.

### 6.1. Het verschijnen en verdwijnen van een kritische postkoloniale blik

Literatuur is in de eerste plaats een drager van betekenis over de manier waarop een gemeenschap betekenis geeft aan het verleden. Een analyse naar het narratief dat over 30 mei 1969 verteld wordt, laat zien dat er in deze representatie zowel ruimte is geweest voor kritiek op het Nederlandse kolonialisme, maar dat er ook sprake was van een onvermogen dit te benoemen. Direct na de mei-gebeurtenissen legden W.F. Hermans en Miep Diekmann het fundament voor de literaire herinnering aan 30 mei 1969. De gebeurtenissen op 30 mei confronteerden het Nederland van de jaren zeventig met haar koloniale verleden, dat met het debat over de politionele acties in het voormalig Nederlands-Indië ter discussie stond. Diekmann uitte zich expliciet kritisch op het Nederlandse militaire optreden en streefde ernaar de onwetendheid in Nederland tegen te gaan. Hermans geloofde daarentegen niet dat er sprake was van een neokoloniaal optreden van Nederland, maar legde de schuld van 30 mei expliciet bij Shell. Hoewel hij ook kritiek uitte over het Nederlandse kolonialisme, plaatste hij Nederland buiten schot als het om 30 mei ging. Beide auteurs gaven uiting aan de mening dat er sprake was van een gerechtvaardigde arbeidsoptstand en gaven zodoende een politieke interpretatie van de

gebeurtenissen. Het debat in de jaren zeventig maakte duidelijk dat er destijds al sprake was van een zekere mate van compartimentalisering: de gebeurtenissen vormden immers de aanleiding te debatteren over de positie van Curaçao binnen het Nederlands Koninkrijk. Curaçao werd als een wezenlijk anders deel van het Koninkrijk beschouwd en er bestond discussie of Nederland wel in één Koninkrijk verbonden moest zijn met het Caribisch gebied.

Alle ingrediënten waren dan ook aanwezig voor een conflict met het Nederlandse zelfbeeld, waardoor de datum in de vergetelheid raakte. In 1988 begon de herinneringscyclus echter opnieuw, toen 30 mei herinnerd werd in *De strijd van de dansers* van Anil Ramdas. In de tussentijd was de manier van representatie veranderd: in plaats van uiting te geven aan een dekoloniaal perspectief, kaderde Ramdas 30 mei 1969 in een marxistisch-feministisch betoog. De schuld van 30 mei lag in Ramdas' representatie dan ook in de eerste plaats bij de Shell en daarmee eveneens bij Nederland als kapitalistische grootmacht. Het optreden van de Nederlandse militairen werd echter nauwelijks bekritiseerd in zijn vertelling, maar enkel gerepresenteerd als bescherming van de Curaçaose vrouw. Ramdas trad in zijn vertelling op als focalisator, maar liet *trinta di mei* verteld worden door twee Curaçaose vrouwen, die beiden Nederland niet als schuldige aanwezig, maar aangaven dat ze het optreden van de militairen als prettige bescherming hebben ervaren. Zelfs een auteur als Ramdas, die er als kritisch essayist om bekend stond het Nederlandse zelfbeeld scherp te analyseren, slaagde er dus niet in om een kritische postkoloniale visie ten aanzien van het Nederlandse optreden op Curaçao op te voeren. Kritiek op Nederland was er wel degelijk, maar dit was enkel mogelijk binnen een marxistisch of feministisch betoog. In hetzelfde tijdvak verscheen Jan Brokkens *De droevige kampioen* (1997). Brokken liet 30 mei 1969 verteld worden vanuit het focalisatieperspectief van de zwarte Curaçaoënaar en de witte Nederlandse vrouw. Beide perspectieven gaven echter uiting aan eenzelfde beeld: 30 mei 1969 heeft uiteindelijk enkel problemen gebracht op Curaçao. Bovendien werd het militaire optreden niet veroordeeld en werd Nederland zodoende buiten schot geplaatst. Waar in de jaren zeventig de discussie over de inzet van de militairen nog levendig gevoerd werd, was dit vanaf eind jaren tachtig geen onderwerp van debat meer. In dit tijdvak leek er dan ook sprake te zijn van cultural aphasia en hiermee van een conflict met het Nederlandse zelfbeeld: de auteurs Brokken en Ramdas slaagden er niet in de woorden te vinden om tot een kritische discussie te komen over het 'neokoloniale optreden' van Nederland. In deze periode kon een echt kritisch postkoloniaal perspectief dus geen weerklank vinden en overheerste een depolitiserende representatie van 30 mei 1969, die Nederland grotendeels vrijpleitte van schuld.

Het meest recente tijdvak vertoont zowel continuïteiten als discontinuïteiten ten opzichte van de vorige periodes. De zwarte Caribische stem heeft inmiddels een meer hoorbare positie verkregen in het publieke debat in Nederland. Tegelijkertijd zijn koloniale denkbeelden echter nog aanwezig. De romans die 30 mei 1969 representeren, geven blijk van eenzelfde dualistisch



beeld. Stefan Brijs voert het focalisatieperspectief op van een zwarte Curaçaose pater, die vanuit het witte instituut van de katholieke kerk opereert en zelf geen kritische antikoloniale blik levert op 30 mei 1969. In plaats daarvan maakt hij zich ook schuldig aan een paternalistische houding. Hoewel er in *Maan en zon* eveneens kritiek wordt geuit op het Nederlandse kolonialisme van de katholieke kerk, geeft de roman uiting aan een stereotiep beeld van Curaçao. De receptiecontext bevestigt dat dit denkbeeld dominant is in de samenleving: Curaçao is nu eenmaal een eiland van stereotypes, lijkt de heersende opvatting te zijn. Marlies Brenters voert met *Overzee* (2015) het focalisatieperspectief op van een Nederlandse voormalige expat, die zich bewust wordt van haar eigen koloniale denkbeelden. Ze levert weliswaar kritiek op het Nederlandse kolonialisme, maar tegelijkertijd plaatst Brenters 30 mei 1969 in een stereotiep kader over Curaçao en maakt het hoofdpersonage zich schuldig aan een onbewust koloniaal denken. Bovendien wordt noch het militaire optreden, noch het handelen van de Shell veroordeeld. In beide romans is er geen sprake van een echt dekoloniale blik, hoewel ze tegelijkertijd een ogenschijnlijk kritische visie op het Nederlandse kolonialisme bieden. In de algehele interpretatie van de romans blijkt het koloniale perspectief namelijk het meest bepalend te zijn. Hierdoor depolitiseren ook deze romans de meigebeurtenissen.

De bovenstaande beschreven ontwikkeling in representatie van 30 mei illustreert bovendien de dualiteit in Oostindies stelling: hoewel dit niet het geval is, lijkt het alsof er wel degelijk sprake is van een kritisch antikoloniale visie in de Nederlandse postkoloniale literatuur. Er worden immers sinds Ramdas in 1988 al zwarte personages opgevoerd die het Curaçaose perspectief beschrijven over 30 mei. Een kritische lezing laat echter zien dat dit perspectief onder de oppervlakte uiting geeft aan witte, weinig kritische denkbeelden: de Curaçaose vrouwen die Ramdas opvoert beschouwen de Nederlandse militairen als hun bescherming, Brokkens zwarte protagonist Marchena geeft uiting aan een wit perspectief doordat hij door 30 mei de paradijselijke mythe van Curaçao ineen zag storten, Brijs' zwarte pater opereert vanuit het witte instituut van de katholieke kerk en Brenters' hoofdpersonage lijkt zich ogenschijnlijk bewust te worden van haar witte positie, maar houdt er nog onbewust neokoloniale denkbeelden op na. En zo kan Oostindies stelling ontkracht worden en diens dualiteit worden verklaard: het Caribisch gebied wordt wel degelijk verbeeld in de Nederlandse postkoloniale literatuur, maar de Curaçaose koloniale geschiedenis is nog steeds geen vanzelfsprekend onderdeel van de Nederlandse identiteit. De analyse naar de manier waarop deze compartimenten werkzaam zijn en geconstrueerd worden, heeft bovendien inzicht verschaft in de werking van een emerging memory in de literatuur.

## 6.2. Herinneren in compartimenten

Vanaf 1969 heeft de politiek van het behoren bepaald dat Curaçao als ‘de ander’ werd beschouwd in de Nederlandse herinneringscultuur. Hermans typeerde Curaçao al als deel van het Koninkrijk dat wezenlijk verschilde van Nederland en hij plaatste het daarmee in een apart compartiment. Diekmann streefde ernaar dit compartiment op te heffen, maar de receptiecontext wijst uit dat haar poging op weerstand stuitte en het Nederlandse zelfbeeld aantastte. Deze analyse naar dit proces van compartimentalisering heeft bovendien laten zien dat de Curaçaose literatuur gefungeerd heeft als ‘stabilisator’ van de Nederlandse herinnering en hiermee de performatieve functie in de vorming van een culturele herinnering uitoefende. De teksten van Marugg, Arion, Van Leeuwen en Debrot hebben immers het kader geschetst waar de Nederlandse literaire herinneringen aan *trinta di mei* steeds weer in werden geplaatst. In de decennia na 1969 deed dit compartiment zijn intrede toen deze Curaçaose teksten verder doordrongen in het Nederlandse literaire veld en een meer zichtbare positie veroverden. De betekenispotentiëlen van deze werken zijn echter slechts ten dele benut. Interpretaties van deze romans door Nederlandse auteurs als Ramdas en Brokken bleven immers beperkt tot de grenzen van het compartiment waarin 30 mei 1969 gesitueerd werd. Deze representaties gaven daarbij evengoed uiting van een stereotiepe voorstelling van Curaçao. Deze literaire werken van de Curaçaose auteurs werden zodoende geïnterpreteerd als kritiek op het eiland zelf, maar nauwelijks als kritiek op het Nederlandse kolonialisme. Dit compartiment blijkt tot op heden actief te zijn. Nog steeds domineert een stereotiepe representatie van Curaçao de literaire herinnering aan 30 mei 1969. *Maan en zon* (2015) geeft immers uiting aan het Curaçaose stereotype van de macho-man en *Overzee* (2015) beschrijft eveneens een Curaçao dat nog steeds gedomineerd wordt door drugshandel, armoede en criminaliteit. In de literaire herinnering aan 30 mei '69 is er dus nog weinig ruimte voor kritiek op het Nederlandse kolonialisme en worden de vertelling voornamelijk gesitueerd op het Curaçao van Arions ondergeschikte maar dappere vrouwen, van Maruggs macho-mannen of op Debrots droevige eiland. Zodoende blijft 30 mei 1969 een verhaal dat voornamelijk Curaçao betreft, waarbij de rol van Nederland grotendeels buiten schot staat. Door deze compartimentalisering wordt Curaçao nog steeds als ‘de ander’ benoemd en Nederland als ‘het zelf’. De politiek van behoren bepaalt dat de herinnering aan 30 mei '69 zodoende nog steeds geen onderdeel uitmaakt van de Nederlandse geschiedenis.

Een chronologische analyse naar de culturele herinnering in de Nederlandse literatuur van 30 mei 1969 heeft laten zien dat de datum de verschillende stadia van een emerging memory heeft doorlopen. De herinnering is meerdere keren verschenen en verdwenen in de literatuur. Wanneer deze wel verscheen, was er nauwelijks ruimte voor een kritische analyse van het Nederlandse koloniale optreden. Zowel in de literatuur zelf, als in de receptiecontext ontbrak

voornamelijk de kritiek op de inzet van de Nederlandse militairen. De discussies die in 1969 werden gevoerd over het Nederlandse kolonialisme, zijn langzamerhand verdwenen uit de culturele herinnering. Daarnaast gaf dit onderzoek een literaire interpretatie van het begrip *emerging memory*, waaruit blijkt dat de positie van de Nederlandse auteur bepalend is in de dikwijls stereotiepe vorm die de herinnering aanneemt. Bovendien blijkt dat de – soms onbewust koloniale – denkbeelden van de auteur dikwijls gedeeld worden door de receptiecontext en dus breder gedragen worden in de maatschappij. Het meest recente tijdvak laat zien dat een literaire representatie van 30 mei nog steeds niet vrij is van onbewust koloniale denkbeelden en dat er nog steeds geen ruimte is voor een écht kritisch verhaal waarbij het Nederlandse (neo)kolonialisme wordt bekritiseerd. *Trinta di mei* is misschien een verhaal dat de postkoloniale Curaçaose migranten hebben meegebracht naar Nederland, maar het is niet gaan fungeren als onderdeel van de Nederlandse geschiedenis: het is een terugkerende, maar tevens gecompartmentaliseerde herinnering.

Een bijkomende bevinding van dit onderzoek is dat gender eveneens een toonaangevende rol blijkt te spelen in de literaire verbeelding van zowel Curaçao als 30 mei 1969. In de Curaçaose literatuur speelden man-vrouwverhoudingen op Curaçao al een centrale rol: Tip Marugg schreef van ‘het scheuren van het maagdenvlies’ van zijn ‘dommelig geboorte-eiland’ op 30 mei en stelde dat Curaçao het eiland is waar mannen enkel kunnen rondrijden in glimmende auto’s. Deze laatste stereotiepe uitspraak fungeerde als motto voor Brijs’ roman uit 2015, waarbij hij eenzelfde man-vrouwverhouding beschreef. Eerder verschenen ook Arions ‘vrouwen met moed’ in de literaire representatie van Ramdas’ vertelling over Curaçao. In zijn representatie waren vrouwen de enige onschuldige partij tijdens 30 mei ’69. De Curaçaose man is in de literatuur van de laatste decennia dus consequent beschreven als macho-figuur, alsof dit nu eenmaal een vaststaand onderdeel van de Curaçaose maatschappij is. Er is dus wel degelijk ruimte geweest voor een gender-kritische blik in de postkoloniale literatuur, maar tegelijkertijd maakt ook deze analyse zich schuldig aan een denken in stereotypen. Bovendien zijn de auteurs die het meest expliciet deze man-vrouwverhoudingen aankaarten (Ramdas en Brijs) mannen, en maken mannen een groot deel uit van de literaire kritiek over Curaçao. Vervolgonderzoek zou zich dan ook kunnen richten op het uitvoeren van een volledig genderkritische analyse van de Nederlandse culturele herinnering aan 30 mei ’69 om meer inzicht te verschaffen in dit aspect van de herinnering.

### 6.3. Tot slot

De herinneringen die de postkoloniale migranten met zich hebben meegebracht, zijn dus nog niet van ‘ons allemaal’ geworden zoals Oostindie beweerde. Daarbij zijn er zelfs in een ogenschijnlijk kritische postkoloniaal narratief nog steeds problematische koloniale denkbeelden aanwezig.

Toch wil ik een niet geheel negatief eindoordeel vellen. Met de opleving van de Caribische stem in het Nederlandse publieke debat lijkt er wel degelijk een verschuiving plaats te vinden in het kritische denken over het koloniale verleden. Dit onderzoek laat zien dat een echt kritisch eindstadium nog niet bereikt is, maar dat wil niet zeggen dat dit in de toekomst nooit zal kunnen plaatsvinden. De aanwezigheid van hedendaagse debatten in zowel het culturele als het wetenschappelijke veld zijn tekenen dat het koloniale verleden van Nederland niet zomaar meer 'onder het tapijt' wordt geveegd. Bovendien is er in de Nederlandse literatuur meer ruimte voor het zwarte Caribische perspectief: onlangs bijvoorbeeld mocht de Curaçaose debutante Radna Fabias de C. Buddingh'-prijs op haar naam schrijven met haar dichtbundel *Habitus* (2018).

Het meest belangrijke inzicht is wat mij betreft dat is gebleken dat 30 mei 1969 nog steeds van blijvende relevantie is voor Nederland. Hoewel het aantonen van de werking van een emerging memory bewijst dat een herinnering aan een postkoloniale gebeurtenis conflicteert met het Nederlandse zelfbeeld, wijst een dergelijke bevinding er evengoed op dat de gebeurtenis van blijvende betekenis is voor de herinneringsgemeenschap, omdat deze niet volledig verdwijnt. Over één jaar is het vijftig jaar geleden dat Willemstad in brand stond. In de tussentijd is het vuur van de herinnering zowel gedoofd als weer opgelaaid. Deze oploeiende vuren zijn het bewijs dat de datum zich niet zomaar laat verzwijgen en dat het postkoloniale Nederland nog steeds lering kan trekken uit de herinnering aan deze dag. *Trinta di mei* blijkt hardnekkig erfgoed te zijn.

## Bibliografie

- Anderson, Benedict. *Imagined communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London, New York: Verso, 2016.
- Antonius, Roland. 'Een nog niet ingeloste belofte. Dertig mei en de Curaçaose jeugd.' In *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*. Ed. Gert Oostindie. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999: 257-266.
- Appiah, Kwame Anthony. 'Race.' In *Critical Terms for Literary Study*. Eds. Frank Lentricchia & Thomas MchLaughlin. Chicago, London: The University of Chicago Press, 2e druk, 1995: 274-287.
- Arion, Frank Martinus. *Dubbelspel*. Amsterdam: Nederland Leest, 21<sup>e</sup> druk, 2006.
- Bakker, Jan Hendrik. 'De schoonheid van geniaal knutselen.' *Haagsche Courant*. 1 juni 1990.
- Bakker, Jan Hendrik. 'Geloven in de zonsopgang.' *Haagsche Courant*. 7 april 1995.
- Bel, Jacqueline. 'Paradoxen van de Antilliaans-Nederlandse literatuur. Over Debrots *Mijn zuster de negerin* en Arions *Dubbelspel*.' In *Van oost tot west: koloniale en post-koloniale literatuur in het Nederlands*. Eds. Eep Francken & Peter van Zonneveld. Leiden: Vakgroep Talen en Culturen van Zuidoost-Azië en Oceanië, 1995: 49-63.
- Berg, van den, J. 'Een Groninger tussen de laatste resten: Hermans deed de West.' *Vrij Nederland*. 18 oktober 1969.
- Berkhof, J.M. 'W.F. Hermans Suriname en Antillen: 'verslag van een reis voor tropisch Nederland.' *Het Parool*. 7 november 1969.
- Bijl, Paul. *Emerging Memory: Photographs of Colonial Atrocity in Dutch Cultural Remembrance*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014.
- Bogers, Koen & Wymeersch, Patrick. 'Gerard Walschap en de Vlaamse koloniale roman.' *Literatuur*, no. 3, (1986): 136-143.
- Borst, de, Renee. 'Roman met kracht van een journalistieke documentaire: 'De droevige kampioen' van Jan Brokken doet 'tsjoek' en 'plok'.' *Haarlems Dagblad*. 27 november 1997.
- Brenters, Marlies. *Overzee*. Amsterdam: Ambo Anthos, 2015.
- Brijs, Stefan. *Maan en zon*. Amsterdam, Antwerpen: Atlas Contact, 3<sup>e</sup> druk, 2015.
- Brokken, Jan. *De droevige kampioen*. Amsterdam, Antwerpen: Atlas Contact, 4<sup>e</sup> druk, 2012.
- Buelens, Geert. *De jaren zestig: een cultuurgeschiedenis*. Amsterdam: Ambo Anthos, 2018.
- Cloostermans, Mark. 'Ouders en kinderen, dat is de moeilijkste relatie die er is.' *De Standaard*. 25 september 2015.
- Coomans, Henny E. 'Biografie van Silvio Alberto (Tip) Marugg.' In *Drie Curaçaose schrijvers in veelvoud. Boeli van Leeuwen, Tip Marugg, Frank Martinus Arion*. Eds. Maritza Coomans-Eustatia, Henny E. Coomans & Wim Rutgers. Zutphen: Walburg Pers, 1991: 277-284.
- Debrot, Cola. 'Kwatrijnen uit Fort Amsterdam.' *Tirade*, no. 19, (1975), 105-108.

- Diekmann, Miep. *Een doekje voor het bloeden. (Koninkrijksverband)*. Den Haag: Uitgeverij Leopold, 1970.
- Dijk, van, Yra. 'Van sportheld tot junk.' *de Volkskrant*. 28 november 1997.
- Dijl, van, Frank. 'Tragedie rondom een held.' *Algemeen Dagblad*. 28 november 1997.
- Elderbroek, J. 'Recensie: Overzee.' *Chicklit.nl*. 14 september 2015. <https://www.chicklit.nl/boekrecensies/159505/recensie-overzee>.
- Eykhout, Koen. 'Ongestraft onder palmen wandelen.' *Dagblad de Limburger*. 3 november 2015.
- Erl, Astrid & Rigney, Ann. 'Introduction: Cultural Memory and its Dynamics.' In *Media and Cultural Memory/ Medien und kulturelle Erinnerung*. Eds. Astrid Erl & Ann Rigney. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2009: 1-14.
- Fabias, Radna. *Habitus*. Amsterdam: De Arbeiderspers, 2018.
- Fens, Kees. 'Hermans in de West.' *de Volkskrant*. 25 oktober 1969.
- Ferguson, Margaretha. 'Lopen op de Antillen.' *Het Vaderland*. 8 augustus 1970.
- Gaal, van, Monique. 'Overzee. De schaduw van een Caribisch verleden.' *Deleesclubvanalles.com*. 21 augustus 2015. <https://deleesclubvanalles.nl/book-review/de-schaduw-van-een-caribisch-verleden/>.
- Ginneken, van, Jessica. *Twee blikken op voormalig West- en Oost-Indië. W.F. Hermans: De laatste resten tropisch Nederland. H.S. Haasse: Krassen op een rots*. Liège: Université de Liège, 1982.
- Glimmerveen, Susan. 'Dubbelspel.' In *Tien jaar onverwerkt verleden. Stichting Julius Leeft!* Eds. Arlette Kouwenhoven & John Leerdam. Volendam: LM Publishers, 2016: 19-25.
- Goedegebuure, Jaap. Zonder titel. *De Tijd*. 7 april 1995.
- Goedegebuure, Jaap. 'Een junk als profeet.' *HP/De Tijd*. 5 december 1997.
- Goedegebuure, Jaap. 'Broeder Daniël legt witte monnikspij af.' *Trouw*. 10 oktober 2015.
- Gouda, Frances. *Dutch Culture Overseas: Colonial Practice in the Netherlands Indies, 1900-1945*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 1995.
- Grabes, Herbert. 'Cultural Memory and the Literary Canon.' In *A Companion to Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Eds. Sara B. Young, Ansgar Nünning & Astrid Erl. Berlin: Walter de Gruyter, 2008: 311-319.
- Groenewegen, Hans. 'De verfijnde precisie van Boeli van Leeuwen.' *De waarheid*. 9 april 1990.
- Hageraats, Koos. 'Tip Marugg doorbreekt de stilte: drinken om niet meer te hoeven bestaan.' *De Tijd*. 25 maart 1988.
- Hermans, Willem Frederik. *De laatste resten tropisch Nederland*. Amsterdam: De Bezige Bij, 4<sup>e</sup> druk, 1969.
- Hielkema, Haro. 'Curaçao krijgt beelden voor het eerst te zien.' *Trouw*. 5 december 1995.
- Hoefte, Rosemarijn. 'Internationale reacties op de revolte en het Nederlandse ingrijpen.' In *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*. Ed. Gert Oostindie. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999: 147-162.

- Hoksbergen, Marianne & Meerkerk, Machteld. 'Overzee.' *Nederlands Dagblad*. 3 juni 2015.
- Hoving, Isabel. 'Polderpoko: Why it cannot exist.' In *The Postcolonial Low Countries: Literature, Colonialism and Multiculturalism*. Eds. Elleke Boehmer & Sarah de Mul. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth: Lexington Books, 2012: 39-49.
- Hulst, van, Hans. 'Tussen bacchanaal en laatste negeropstand.' In *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*. Ed. Gert Oostindie. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999: 267-281.
- Janse, Ewout. 'Beeld Antillen grondig ontrafeld: Miep Diekmann over Koninkrijksverband.' *Haagsche Courant*. 10 juni 1970.
- Jong, de, Sonja. 'Maan en zon.' *Noordhollands Dagblad*. 29 september 2015.
- Jonkhout, Reinilde. 'Antilliaans Weekeinde: eilanden op drift.' *Cineville*. 23 mei 2011, <https://www.cineville.nl/magazine/antilliaans-weekeinde-eilanden-op-drift-de-balie>.
- Joppe, Jaap. 'De West van W.F. Hermans.' *Rotterdams Nieuwsblad*. 1 november 1969.
- Kelk, C.J. 'De laatste resten tropisch Nederland: Willem Frederik Hermans.' *De Amsterdammer*. 20 december 1969.
- Kempfen, van, Michiel. 'De demonen van Anil Ramdas.' *De Gids*, no. 8, (2012). <https://de-gids.nl/2012/no8/de-demonen-van-anil-ramdas>.
- Kempfen, van, Michiel. *Een geschiedenis van de Surinaamse literatuur. Deel 4*. Paramaribo: Uitgeverij Okopipi, 2002.
- Kempfen, van, Michiel. *Welcome to the Caribbean, darling! De toeristenblik in teksten uit de (voormalige) Nederlandse West*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007.
- Kibbelaar, Paula & Stein, Marleen. 'Patriarchaat, gezin en feminisme op Curaçao.' *De waarheid*. 3 juni 1989.
- Koster, Rosalien. 'Een verwarrende zoektocht.' *Dagblad van het Noorden*. 5 juni 2015.
- Lachman, Renate. 'Mnemonic and Intertextual Aspects of Literature.' In *A Companion to Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Eds. Sara B. Young, Ansgar Nünning & Astrid Erll. Berlin: Walter de Gruyter, 2008: 301-310.
- Lansu, Alle. 'Zwierige columns van een anarchist.' *Het Parool*. 21 juli 1990.
- Leerdam, John. *Gritu di un Pueblo*, 1995.
- Leeuwen, van, Boeli. *Geniale Anarchie*. Haarlem: In de Knipscheer, 1990.
- Moor, de, Wam. 'De verschrikkelijke grootmoeder: W.F. Hermans in zijn jeugd en in de West.' *De Tijd*. 4 oktober 1969.
- Muus, Dries. 'Hard maar vol mededogen.' *HP/De Tijd*. 1 oktober 2015.
- Neuman, Birgit. 'The Literary Representation of Memory.' In *A Companion to Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Eds. Sara B. Young, Ansgar Nünning & Astrid Erll. Berlin: Walter de Gruyter, 2008: 333-343.
- Noordzij, Nel. 'Hermans: vaag fotoboek – maar wát een schrijver!' *De Telegraaf*. 4 oktober 1969.
- NPO. *Zomergasten*. 6 augustus 2017.

Onrust, Ger Jan. 'De zwarte historische dag.' In *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte*, 30 mei 1969. Ed. Gert Oostindie. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999: 97-120.

Oostindie, Gert. *Curaçao, 30 mei 1969. Verhalen over de revolte*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999.

Oostindie, Gert. *Postkoloniaal Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2010.

Oostindie, Gert. 'Woedend vuur. 'Trinta di mei' dertig jaar later.' In *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*. Ed. Gert Oostindie. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999: 9-40.

Osstyn, Karel. 'Het keren van de kansen: Jan Brokken in een melancholische bui op Curaçao.' *De Standaard*. 8 januari 1998.

Oversteegen, Jacob Jan. *Gemunt op wederkeer; Het leven van Cola Debrot vanaf 1948*. Amsterdam: Meulenhoff, 1994.

Paardenkooper, J.F. 'Vreemde knieval voor het koloniaal establishment: De laatste resten' van W.F. Hermans.' *Erbij*. 14 februari 1972.

Plicht, van der, Elias. 'Puntgaaf verhaal van Stefan Brijs.' *Nederlands Dagblad*. 6 november 2015.

Poll, K.L. 'W.F. Hermans in Suriname en Antillen: geamuseerd en vertederd.' *Algemeen Handelsblad*. 4 oktober 1969.

*Polygoonjournaal*. 30 mei 1969. [https://nl.wikipedia.org/wiki/Trinta\\_di\\_mei](https://nl.wikipedia.org/wiki/Trinta_di_mei).

Ramdas, Anil. *De strijd van de dansers*. Amsterdam: De Bezige Bij, digitale editie van de eerste druk, 2017.

Reinders, Alex. 'Drie Curaçaose schrijvers en hun verhouding tot de politiek.' In *Drie Curaçaose schrijvers in veelvoud*. Ed. Maritza Coomans-Eustatia, Wim Rutgers & Henny E. Coomans. Zutphen: Walburg Pers, 1991: 40-63.

Renders, L. 'In black and white : a bird's eye overview of Flemish prose on the Congo'. *Tydskrif vir Letterkunde*, 46, no.1, (2009): 109-122.

Rigney, Ann. 'Cultural memory studies: mediation, narrative and the aesthetic.' In *Routledge International Handbook of Memory Studies*. Eds. Anna Lisa Tota & Trever Hagen. London, New York: Routledge, 2015: 65-76.

Rigney, Ann. 'The Dynamics of Remembrance: Texts Between Monumentality and Morphing.' In *A Companion to Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Eds. Sara B. Young, Ansgar Nünning & Astrid Erll. Berlin: Walter de Gruyter, 2008: 346-353.

Rijk, de, Peter. 'Ik moest en zou de boeken schrijven die in mij zaten.' *Tzum literair weblog*. 25 oktober 2015. <https://www.tzum.info/2015/10/interview-stefan-brijs-over-maan-en-zon/>.

Roggeman, Willem M. 'W.F. Hermans op de Antillen.' *Het Laatste Nieuws*. 16 april 1969.

Roo, de, Jos. 'Een eiland dat permanent naar de bliksem gaat.' *Trouw*. 3 mei 1990.

Roo, de, Jos. 'Witte Hollander brengt zwarte ik-figuren tot leven.' *Trouw*. 21 november 1997.

Rutgers, Wim. *De brug van Willemstad naar Paramaribo. Nederlands-Caribische en Caribisch-Nederlandse literatuur 1945-2005*. Willemstad: Universiteit van de Nederlandse Antillen, 2007.



- Rutgers, Wim. *De Caraïbische jeugdboeken van Miep Diekmann*. Oranjestad, Den Haag: Charuba/Uitgeverij Leopold, 1984.
- Rutgers, Wim. *Schrijven is zilver, spreken is goud. Oratuur, auratuur en literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba*. Eigen beheer van DBNL, 1994.
- Rutgers, Wim. 'Trinta di mei a bini, trinta di mei a bai. De dertigste mei in de letterkunde.' In *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*. Ed. Gert Oostindie. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999: 211-234.
- Santvoort, van, Harry. 'Opmerkelijk Nederlands proza.' *De Nieuwe Linie*. 22 november 1969.
- Serdijn, Daniëlle. 'Het Curaçaose drama leest lekker, maar verrast te weinig.' *de Volkskrant*. 28 november 2015.
- Snelders, Lianne. *Hoe Nederland Indië leest. Hella Haasse, Tjalie Robinson, Pramoedya Ananta Toer en de politiek van herinnering*. Nog te verschijnen.
- Tummers, Roos-Marie. 'Lelijke mensen bestaan niet.' *NRC Handelsblad*. 27 april 1990.
- Veen, de, Thomas. 'Verhaal uit Curaçao met terloopse diepgang.' *NRC Handelsblad*. 2 oktober 2015.
- Veer, van 't, Paul. 'Met Willem Frederik Nurks in de West.' *Het Vrije Volk*. 11 oktober 1969.
- Velter, Johan. 'Zwijg maar over liefde.' *Knack*. 17 juli 1988.
- Vries, de, Mineke. 'Overzee was ver weg.' *Werkgroep Caribische Letteren*. 6 juni 2015. <http://werkgroepcaribischeletteren.nl/overzee-was-ver-weg/>.
- Vuyk, Bep. 'Een knorrige Hermans in tropisch Nederland.' *Nieuwe Rotterdamse Courant*. 29 november 1969.
- Wekker, Gloria. *White Innocence*. Durham, London: Duke University Press, 2016.
- Wessels, Marius. 'De reacties van pers en politiek in Nederland.' In *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*. Ed. Gert Oostindie. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999: 121-145.
- Wessels, Marius. 'Logboek van een revolte van vuur.' In *Dromen en littekens. Dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*. Ed. Gert Oostindie. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999: 41-82.
- W8 Art Architects. 'W8 Summer Cinema: Quinsy Gario.' 28 augustus 2016. <https://www.facebook.com/events/1758975904342905/>.
- Auteur onbekend. 'Blogtour 'Overzee' – Marlies Brenters.' *Perfecteburenleesclub.blogspot.com*. 15 juni 2015. [http://perfecteburenleesclub.blogspot.com/2015/06/blogtour-overzee-marlies-brenters\\_15.html](http://perfecteburenleesclub.blogspot.com/2015/06/blogtour-overzee-marlies-brenters_15.html).
- Auteur onbekend. 'Boeken over de West.' *Leeuwarder Courant*. 29 september 1970.
- Auteur onbekend. 'Curaçao- Nederland. Overzee- Marlies Brenters'. *Hebban.nl*. 29 augustus 2017. <https://www.hebban.nl/spot/er-was-eens/nieuws/per-boek-op-reis-week-33-34-en-een-halve-week-35>.
- Auteur onbekend. 'Gedateerde reis door resten tropisch Nederland.' *Utrechts Nieuwsblad*. 22 november 1969.

Auteur onbekend. 'IDFA December 1995.' <https://retro.nrc.nl/W2/Lab/HAL5/film0.html>.

Auteur onbekend. 'Ik doe mee aan Ik Lees Nederlands! 2015'. *Boekblogger.wordpress.com*. 28 december 2014. <https://boekblogger.wordpress.com/2014/12/28/ik-doe-mee-aan-ik-lees-nederlands-2015/>.

Auteur onbekend. 'Karin Amatmoekrim.' *De Correspondent*, <https://decorrespondent.nl/karinamatmoekrim>.

Auteur onbekend. 'Marlies Brenters – Overzee.' *Ingeleest.nl*. 16 juli 2015. <http://www.ingeleest.nl/recensie/recensie-marlies-brenters-overzee/>.

Auteur onbekend. 'Marlies Brenters – Overzee.' *Jennysbookcase.com*. 22 mei 2017. <https://jennysbookcase.com/2015/05/22/marlies-brenters-overzee/>;

Auteur onbekend. 'Marlies Brenters – Overzee.' *Mijnboekenkast.blogspot.com*. 6 mei 2015. <https://mijnboekenkast.blogspot.com/2015/05/marlies-brenters-overzee.html>.

Auteur onbekend. 'Miep Diekmann schrijft een 'echt' boek.' *Vrij Nederland*. 15 augustus 1970.

Auteur onbekend. 'Overzee van Marlies Brenters.' *Leesdame.nl*. 22 mei 2017. <http://leesdame.nl/overzee-van-marlies-brenters/>.

Auteur onbekend. 'Overzee- Marlies Brenters.' *Wieschrijftblijft.com*. 18 juni 2015. <http://wieschrijftblijft.com/overzee-marlies-brenters/>.

Auteur onbekend. 'Radio en televisie.' *de Volkskrant*. 13 december 2008.

Auteur onbekend. 'Rel of Revolutie: Curaçao, 30 mei 1969.' *Afro Magazine*. <http://afromagazine.nl/agenda/rel-revolutie-cura%C3%A7ao-30-mei-1969>.

Auteur onbekend. 'Rutte na uitspraken niet meer welkom in toneelstuk.' *Trouw*. 8 maart 2007.

Auteur onbekend. 'Uitdaging voor 2013: Ik Lees Nederlands!' *Boekblogger.wordpress.com*. 15 december 2012. <https://boekblogger.wordpress.com/2012/12/15/uitdaging-voor-2013-ik-lees-nederlands/>.

Auteur onbekend. 'Uitlijst'. *NRC Handelsblad*. 25 januari 1989.

Auteur onbekend. 'Vandaag' 4 juli 1998. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/vandaag~b718f3d7/>.

## **Bijlagen**

## Herdenking *trinta di mei*

Op 30 mei 2018 vond de jaarlijkse officiële herdenking plaats van *trinta di mei*. Deze werd gehouden op het 'Plasa Wilson Papa Godett' in Willemstad, naast het standbeeld van Papa Godett. Erg druk bezet was het niet, maar prominente figuren uit de Curaçaose politiek, zoals de familie van Godett, waren wel aanwezig, net als de voorzitter van het Curaçaose culturele instituut *Kas di Kultura*. Zelfs opstandsleder Stanley Brown vereerde het gezelschap met zijn aanwezigheid. Veel van de aanwezigen waren in het oranje gekleed. Dit was geen geste naar het Nederlandse Koningshuis, maar een gebaar naar de politieke partij die naar aanleiding van 30 mei is opgericht. Oranje is namelijk de kleur van *Frente Obrero Liberashon 30 di Mei*. Een groep acteurs verzorgden een nabootsing van de mars van Pont 5 naar Fort Amsterdam, waarbij ze borden in de lucht hielden met teksten als 'pan', 'rèspet' en 'foeii Shell'. Hoewel de herdenking volledig in het Papiaments werd gevoerd en ik dus niet letterlijk kon verstaan wat er gezegd werd, was het mij wel duidelijk dat de dag op Curaçao nog steeds sterk gelinkt wordt aan de spanningen tussen zwart en wit. De acteurs eindigden hun optreden met het heffen van een gebalde vuist: een verwijzing naar de zwarte atleten Tommie Smith en John Carlos, die met hetzelfde gebaar hun steun aan Black Power betuigden tijdens de Olympische Spelen van 1968.



Afbeelding 1: De iconische eindpose.<sup>367</sup>

---

<sup>367</sup> Eigen foto.

Het Curaçaose volkslied werd gezongen en verder bestond de herdenking uit een aantal lezingen, van onder andere Nifa Ansano, waarbij het belang van het herdenken benadrukt werd. De herdenking werd geëindigd met een kranslegging bij het beeld van Papa Godett. Op Stanley Brown na, was ik de enige witte persoon in het gezelschap, waar ik me zeer van bewust werd tijdens deze herdenking.



*Afbeelding 2: De acteur die Godett speelt draagt het Castro-petje, waarmee het Frente zich profileerde. Ook is de oranje kleding van sommige aanwezigen zichtbaar.<sup>368</sup>*

---

<sup>368</sup> Eigen foto.

## John Leerdam

Als het gaat om 30 mei 1969, kun je als onderzoeker niet om John Leerdam heen. In 1995 maakte hij een documentaire over de gebeurtenissen die dag, en wat de gevolgen waren voor het Curaçaose volk: *Gritu di un Pueblo*. Leerdam is opgegroeid op Curaçao en is jarenlang in de Nederlandse politiek werkzaam geweest: van 2003 tot 2012 is hij als PvdA-politicus lid geweest van de Tweede Kamer. Daarnaast heeft hij 'Stichting Julius Leeft' opgericht, een theatergezelschap waarmee hij het koloniale verleden van Nederland bespreekbaar wil maken. Zijn meest recente afgeronde project is de tentoonstelling 'We have a Dream' over Ghandi, Martin Luther King en Mandela, die vanaf september 2017 te zien is geweest in de Nieuwe Kerk in Amsterdam. Als Curaçaoënaar in Nederland zet hij zich actief in om als brug te fungeren voor het Curaçaose en Nederlandse verleden. Ik ging met het in gesprek over zijn documentaire en de manier waarop hij de herinnering aan 30 mei 1969 levend probeert te houden.

John Leerdam was 8 jaar toen op 30 mei 1969 het geweld losbarstte. Zijn vader was politiecommissaris en heeft op die dag meegeholpen de opstandelingen 'in bedwang' te houden. Regelmatig is Leerdam getuige geweest van discussies die zijn vader voerde bij hun thuis met Ewald Ong-A-Kwie, de leider van de vakbond. Met zijn documentaire heeft hij gepoogd deze verschillende visies in kaart te brengen. In de jaren negentig studeert hij filmregie in New York filmregie en *Gritu di un Pueblo* vormde zijn afstudeerstuk. Hij heeft zich laten inspireren door Richard Kaplan, die een drie uur durende documentaire over Martin Luther King maakte, zonder commentaar. Daarnaast vormde ook voor hem Cola Debrots gedicht over zijn droevige eiland een inspiratie. Toen Leerdam het gedicht voor het eerst las, besloot hij dat zijn documentaire zijn 'droevige eiland' en zijn 'droevige volk' moest representeren. De documentaire heeft Leerdam veel bekendheid gegeven: hij werd vertoond op de IDFA in 1995, vervolgens is de documentaire een aantal keer uitgezonden op de publieke televisie, en de documentaire is vertoond tijdens de tentoonstelling van het NAAM over het 100-jarig bestaan van de raffinaderij.

Hij maakte *Gritu di un Pueblo* omdat hij signaleerde dat *trinta di mei* op Curaçao en in Nederland in de vergetelheid dreigde te raken. Hij wilde met zijn documentaire de verbinding tussen Curaçao en Nederland versterken, en hiermee het denken in termen van 'het zelf' en 'de ander', in zwart en wit overstijgen. Zijn documentaire beschouwt hij dan ook als een belangrijk middel om het Nederlandse onbegrip en gebrek aan kennis over Curaçao te bestrijden. In Nederland varieerden de reacties van de toeschouwers van verbaasd tot geschokt: hoe was het mogelijk dat men zo weinig wist van een gebeurtenis die voor Curaçao zo belangrijk is geweest? Op Curaçao kon Leerdam op geheel andere ontvangst rekenen. Hoewel er zeker Curaçaoënaars waren die waardering opbrachten voor zijn streven *trinta di mei* van de vergetelheid te redden,

kreeg Leerdam veel boze reacties. Liever werd men niet geconfronteerd op de gebeurtenis die voor veel Curaçaoënaars zo weinig verbetering heeft gebracht op het eiland. Voor Leerdam is dit juist een teken dat het nodig is de geschiedenis te blijven herdenken.

### *Theaterbewerkingen*

Door de jaren heen heeft zijn documentaire als een rode lijn gefungeerd in zijn theaterproducties over Curaçao. Jaren later, tijdens de *Nederland Leest*-campagne van 2006 verzorgde Leerdam een theaterbewerking van Arions *Dubbelspel*. Hierin liet hij de beelden van zijn documentaire op de achtergrond spelen, wanneer de personages over 30 mei 1969 spraken. Ook in *Geniale Anarchie*, de theaterbewerking van de gelijknamige bundel van Boeli van Leeuwen, toonde hij beelden van zijn documentaire. Hij wilde hiermee de kijker wijzen op de continuïteit van de koloniale problematiek: nog steeds is de politieke situatie op Curaçao niet veranderd, en nog steeds is de relatie tussen Curaçao en Nederland problematisch. In *Changá* vertoonde hij dezelfde beelden op de achtergrond. 'Changá' is de Papiamentse vertaling voor 'dubbelspel', en deze voorstelling is de bewerkte variant van de eerdere voorstelling 'Dubbelspel'. Zoals eerder beschreven, leverde Leerdams theaterbewerking van Arions gelijknamige boek een conflict op met de auteur, toen hij de voorstelling naar Curaçao wilde brengen. Nog steeds begrijpt Leerdam Arions reden van kritiek niet, aangezien hij zijn theaterbewerking baseerde op het hoorspel dat Suzanne Glimmerveen eerder schreef van *Dubbelspel*. Deze versie is destijds wel goedgekeurd door Frank Martinus Arion. Waarschijnlijk waren er politieke motieven in het spel, concludeert Leerdam. Arion had toen immers een politieke partij opgericht, waarbij hij zich inzette voor de emancipatie van het Papiaments en zich keerde tegen alles wat Nederlands was.

Al met al is Leerdam van mening dat het nog steeds nodig is de herinnering aan 30 mei 1969 levend te houden. Nog steeds is het noodzakelijk de verbintenis tussen Curaçao en Nederland te versterken, door de gezamenlijke geschiedenis te blijven herdenken. De relatie tussen Nederland en Curaçao zal altijd problematisch blijven, als dit soort onderwerpen onbekend blijven.

## Dimitri Cloose

Dimitri Cloose is directeur van het NAAM, het Nationaal Archeologisch Antropologisch Memory Management. Het is een organisatie die zich inzet voor het behoud van het erfgoed van de Nederlandse Antillen en streeft ernaar de verschillende eilanden met elkaar te verbinden door de herinnering aan hun gedeelde verleden levend te houden. In 2019 zal het NAAM een tentoonstelling over 30 mei 1969 maken. Het is dan immers vijftig jaar geleden dat de revolte plaatsvond. Naar aanleiding van deze plannen interviewde ik hem. Ten aanzien van 30 mei neemt Cloose een opvallend kritische positie in. Hij oordeelt ronduit kritisch over de manier waarop 30 mei 1969 tegenwoordig gehanteerd wordt in de Curaçaose politiek en het culturele veld. Al snel blijkt dat hij niet zomaar een ongenueanceerd oordeel velt: hij bezit over veel kennis van het slavernijverleden en de raciale spanningen die spelen op het eiland.

Het plan om een tentoonstelling te maken is ontstaan op initiatief van Nifa Ansano en Dimitri Cloose. Zij signaleerden dat er in de Curaçaose samenleving verschillende ‘waarheden’ circuleren over de betekenis van 30 mei. Met de tentoonstelling van het NAAM streven zij ernaar deze verschillende verhalen in kaart te brengen. Daarnaast merkt Cloose op dat er over 30 mei bij de jeugd veel onwetendheid heerst, maar dat er bij de oudere generatie op Curaçao de angst heerst voor een nieuwe uitbarsting van geweld. Het NAAM stelt de vraag waar deze angst vandaan komt.

De centrale invalshoek van de tentoonstelling is om de verwachtingen van 30 mei 1969 in kaart te brengen, en te analyseren of deze verwachtingen zijn uitgekomen. Het plan voor de tentoonstelling is om zoveel mogelijk Curaçaoënaars te interviewen van verschillende afkomst en leeftijden over wat 30 mei voor hen betekend heeft. Wat waren de verwachtingen, wat kunnen we van de datum leren? Twee verschillende invalshoeken worden bijvoorbeeld vertolkt door Nifa Ansano en Aisha Leer. Ansano doet onderzoek naar de manier waarop de literatuur en podiumkunsten en na mei 1969 veranderd zijn. En Leer onderzoekt de veranderde rol van vrouwen sinds 30 mei 1969.

### *Het politiek inzetten van trinta di mei*

Als directeur van het NAAM is Cloose nauw verbonden met verschillende herinneringspraktijken op Curaçao. In overleggen die hij voert met verschillende herinneringsinstituten signaleert hij dat 30 mei tegenwoordig veel gebruikt wordt als pressiemiddel, een ‘populistisch argument van dreiging’. De angst die volgens hem in de samenleving leeft voor een nieuwe uitbarsting wordt ingezet in onderhandelingen die het koloniale verleden als thema hebben. Zo wordt het verleden politiek ingezet. Cloose is kritisch op een dergelijke instelling, want het gaat volgen hem voorbij aan de huidige structuren in de maatschappij. Volgens hem wordt 30 mei voornamelijk herdacht



in termen van raciale spanningen, terwijl er eveneens oog moet zijn voor het klassenverschil. Er heerst tegenwoordig nog steeds een kloof tussen de arme en de welvarende bevolking van Curaçao, maar deze kloof is lang niet altijd meer raciaal bepaald volgens hem.

#### *Veranderingen?*

Volgens Cloose was de revolte in de jaren zeventig op Curaçao een 'hype' maar daarna is er weinig veranderd. Voor 30 mei 1969 was de blanke Antilliaan aan de macht, na *trinta di mei* kwam het *Frente* aan de macht, de partij die ging samenwerken met DP. Dat was de eerste teleurstelling in het rijtje teleurstellingen die zouden volgen. Waar 30 mei wel voor heeft gezorgd, is dat de positie van vakbondsleider een functie van aanzicht en macht geworden, en dat ook zwarte Curaçaoënaars de mogelijkheden hebben en hoge functie te bekleden. Toch is er nog steeds veel armoede op Curaçao en is er voor de arbeidersklasse weinig veranderd. Wellicht dat over twintig jaar 30 mei heel anders wordt herinnerd.

## Nifa Ansano

Nifa Ansano is een Curaçaose dichter, performance poëet en doet daarnaast onderzoek naar de betekenis van 30 mei 1969. Ze was een van de sprekers tijdens de officiële *trinta di mei*-herdenking op het Papa Godett-plein in Willemstad op 30 mei 2018. Hier sprak ze over haar eigen onderzoek naar de veranderingen in de literaire wereld en de podiumkunsten sinds 30 mei 1969, en riep ze op om de verschillende verhalen rondom *trinta di mei* samen te voegen. Naar aanleiding van haar onderzoek ging ik met haar in gesprek over het literaire klimaat op Curaçao.



*Afbeelding 3: Nifa Ansano spreekt op de herdenking van 30 mei.<sup>369</sup>*

Ansano's onderzoek is nog in volle gang momenteel. Ook zij constateert dat er tegenwoordig op Curaçao verschillende 'waarheden' circuleren, over hetzelfde verhaal van 30 mei 1969. Haar onderzoek richt zich voornamelijk op de invloed die de datum heeft gehad op de literatuur en podiumkunsten op Curaçao. Ze constateert dat er vlak voor en vlak na 30 mei een opleving was in de Curaçaose protest- en tegencultuur. In 'High Flying Parks' – plaatsen waar de Curaçaose kritische jeugd samenkwam en cultuur maakte – traden performance poëten op en klonk een kritisch geluid tegen het kolonialisme en de raciale ongelijkheden. De generatie auteurs streefde er destijds nog naar de jongere generatie te stimuleren en aan te zetten tot kritisch denken.

---

<sup>369</sup> Eigen foto.

Tegenwoordig is deze kritische houding echter verdwenen, concludeert Ansano. Op 30 mei zijn bijvoorbeeld ook veel theaters in vlammen opgegaan, zoals theater 'Roxy'. Bovendien was de positie van Shell sinds 30 mei hevig aangetast, dit leidde er echter ook toe dat er minder culturele activiteiten plaatsvonden op het eiland. Shell had namelijk ook veel culturele macht en bood recreatie voor haar werknemers.

Tegenwoordig signaleert Ansano dat het protest uit de cultuur is verdwenen: theatergroepen die tegencultuur maakten zijn verdwenen, en zelfs kritische opiniestukken zijn uit de Curaçaose kranten verdwenen. Het lijkt alsof er een soort taboe heerst op politiek kritische uitingen. Ansano streeft ernaar met haar onderzoek meer te weten te komen over deze kloof tussen de oude en de nieuwe generaties auteurs en kunstenaars. Een van haar verklaringen is dat de laatste generatie auteurs zich onvoldoende hebben bezig gehouden met kennisoverdracht. In plaats van de protestcultuur door te geven aan de nieuwe generatie, hebben veel auteurs die aanvankelijk protestcultuur maakten gekozen voor een loopbaan als ambtenaar. Voorbeelden van auteurs die als ambtenaar zijn geëindigd zijn Gibi Bacilio, Boeli van Leeuwen, Carel de Haseth, Rademaker. Deed Gibi Bacilio eerder nog de uitspraak 'politici zijn ratten', later is ook hij een politicus geworden. Tegenwoordig is het literaire veld op Curaçao een elitecultuur geworden, waar je als beginnend kunstenaar weinig toegang toe hebt.

Zelf is Nifa Ansano er wel in geslaagd door te dringen tot deze kleine literaire kring. Daarnaast is ze aangesloten bij Wintertuin, een Nederlands collectief agentschap dat zich inzet voor opkomende auteurs. Op Curaçao verzorgt Wintertuin een schrijfproject met ouderen en jongeren, waar Ansano ook actief is. Met haar dichtgroep 'Poetic Colors' heeft ze jarenlang performance poëzie gemaakt met een groep meertalige dichters. In haar eigen poëzie laat ze zich af en toe inspireren door de generatie protestdichters voor haar, maar voornamelijk bestaat haar poëzie uit persoonlijke ervaringen. Ze thematiseert het leven op Curaçao als vrouw, en wil hierin bewust een Caribische stem vertolken. Binnenkort zal het Nederlandse publiek ook kennis van haar kunnen nemen: In november van dit jaar zal haar drietalige dichtbundel – Papiaments, Engels en Nederlands – verschijnen.